

**UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE**

IMPACT STRATEGIC

Nr. 2 [31]/2009

Șos. Panduri, nr. 68-72, sector 5

Telefon: (021) 319.56.49; Fax: (021) 319.55.93

E-mail: cssas@unap.ro; Adrese web: <http://impactstrategic.unap.ro>, <http://cssas.unap.ro>

**EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI**

Revista științifică trimestrială a Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, clasificată de către Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior la categoria B+

Consiliul editorial:

Prof.univ.dr. Teodor Frunzeti, președinte

Prof. univ. dr. Marius Hanganu

C.S. I dr. Constantin Moștoflei

Prof. dr. Hervé Coutau-Bégarie (Institutul de Strategie Comparată, Paris, Franța)

Prof. dr. John L. Clarke (Centrul European pentru Studii de Securitate "George C. Marshall")

Prof. univ. dr. ing. Adrian Gheorghe (Old Dominion University, Norfolk, Virginia, SUA)

Dr. Libor Frank (Institute for Strategic Studies, Defence University, Brno, Cehia)

Dr. Dario Matika (Institute for Research and Development of Defence Systems, Zagreb, Croația)

C.S. I dr. Nicolae Dolghin

C.S. I dr. Gheorghe Văduva

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Mihai Velea

C.S. I dr. Grigore Alexandrescu

Colegiul de redacție:

Redactor șef: C.S. I dr. Constantin Moștoflei

Redactor șef adjunct: C.S. Vasile Popa

Secretar de redacție: Corina Vladu

Redactor: dr. George Răduică

Responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorilor, respectând prevederile Legii nr. 206 din 27.05.2004 referitoare la buna conduită în cercetarea științifică.

ISSN 1842-810X (ediție online)

CUPRINS

<i>Marea Neagră, de la competiție la cooperare: regimul de securitate energetică</i>	
Ing. Alexandru COTOARĂ-NICOLAE.....	5
<i>Cooperare vs. conflict în domeniul energiei naturale în Regiunea Extinsă a Mării Negre</i>	
Dr. Șerban F. CIOCULESCU.....	8
<i>Relațiile dintre Rusia și SUA în realizarea securității la Marea Neagră</i>	
Dr. Nicolae DOLGHIN.....	15
<i>Redimensionări euro-atlantice și eurasiatice ale componentei militare a securității în Zona Extinsă a Mării Negre</i>	
Dr. Gheorghe MARIN.....	25
<i>Forța Multinațională de Pace din Sud-Estul Europei (MPFSEE) – inițiativă politico-militară de cooperare regională</i>	
Dr. Dan GHICA-RADU, Marius FAUR.....	31
<i>Black Sea Harmony - atitudini, perspective</i>	
Dorin DĂNILĂ, dr. Ion CUSTURĂ.....	36
<i>Evenimentele din Caucaz și efectele lor asupra securității Zonei Extinse a Mării Negre</i>	
Dr. Constantin-Gheorghe BALABAN.....	41
<i>Consecințe ale extinderii NATO și UE asupra securității Zonei Extinse a Mării Negre</i>	
Dr. Teodor FRUNZETI.....	49
<i>Văitorul vecinilor noștri: Parteneriatul Estic, inițiativa Uniunii Europene</i>	
Dr. Gabriela DRĂGAN, Iulia SERAFIMESCU.....	67
<i>Văitorul securității și cooperării în Marea Neagră din perspectiva rezolvării diferendelor dintre riverani</i>	
Dr. Marius HANGANU.....	74
<i>Cât de importantă este Zona Mării Negre (ZMN) pentru securitatea continentală și globală? Studiu despre jucători și pivoți geostrategici și semnificația mai largă a istoriei</i>	
Dr. Florin DIACONU.....	80
<i>Cooperare pentru și împotriva securității la Marea Neagră</i>	
Dr. Alexandra SARCINSCHI.....	84
<i>Interdependențe economice și energetice în Regiunea Mării Negre</i>	
Dr. Cristian BĂHNĂREANU.....	91
<i>NOTE DE LECTURĂ</i>	
<i>Psihologia terorismului în era globalizării</i>	100
<i>AGENDA CSSAS</i>	
<i>Activități ale CSSAS aprilie-iunie 2009</i>	
Irina CUCU.....	102
<i>În atenția autorilor.....</i>	104

CONTENTS

The Black Sea, from competition to cooperation: the energy security regime, Eng. Alexandru COTOARĂ-NICOLAE/p.5

Cooperation vs conflict in the realm of natural energy within the Greater Black Sea Area, Șerban F. CIOCULESCU, PhD/p.8

Russia-US relations and the Black Sea security, Nicolae DOLGHIN, PhD/p.15

Reshaping Euro-Atlantic and Eurasian defence component of security within the Wider Black Sea Area, Gheorghe MARIN, PhD/p.25

MPFSEE - Military-Political initiative of regional cooperation, Dan GHICA-RADU, PhD, Marius FAUR/p.31

Black Sea Harmony - attitudes and perspectives, Dorin DĂNILĂ, Ion CUSTURĂ, PhD/p.36

Caucasus events and their effects on the Wider Black Sea Area's security, Constantin-Gheorghe BALABAN, PhD/p.41

Consequences of NATO and EU expansion on the Wider Black Sea Area's security, Teodor FRUNZETI, PhD/p.49

The future of our neighbours: EU's Eastern Partnership Initiative, Gabriela DRĂGAN, PhD, Iulia SERAFIMESCU/p.67

The future of security and cooperation in the Black Sea Area from the perspective of solving disputes between riparians, Marius HANGANU, PhD/p.74

How important is the Black Sea Area (BSA) for the continental and global security? An essay on geo-strategic players and pivots, and on the broader meaning of history, Florin DIACONU, PhD/p.80

Cooperation towards and against security in the Black Sea Area, Alexandra SARCINSCHI, PhD/p.84

Economic and energy interdependencies in the Black Sea Region, Cristian BĂHNĂREANU, PhD/p.91

REVIEWS

The terrorism psychology in the globalisation era/p.100

CDSSS' AGENDA

The activities of the Centre for Defence and Security Strategic Studies, April-June 2009, Irina CUCU/p.102

Instructions for authors/p.104

MAREA NEAGRĂ, DE LA COMPETIȚIE LA COOPERARE: REGIMUL DE SECURITATE ENERGETICĂ*

Ing. Alexandru COTOARĂ-NICOLAE

Articolul susține ideea unei proaspete abordări legate de regiunea Mării Negre, bazate pe teoria relațiilor internaționale și a regimurilor internaționale. Din 1983, teoria regimurilor internaționale a furnizat un cadru teoretic interesant care nu a fost încă abordat de decidenții din statele de la litoralul Mării Negre. Articolul furnizează o posibilă implementare a teoriei regimurilor internaționale pentru cooperarea pe probleme de securitate energetică în regiunea Mării Negre.

Cuvinte-cheie: regiunea Mării Negre, regimuri internaționale, regimuri regionale de securitate, securitate energetică

Introducere

Îmi exprim mulțumirile față de organizatorii acestei activități, evenimentul reprezentând o oportunitate de a vă prezenta, din punctul nostru de vedere, perspectiva României asupra cooperării și dezvoltării regionale în zona Mării Negre.

Și, în acest sens, aș accentua unul dintre aspectele tari ale regiunii: ideea că obținerea statutului de membru NATO și UE de către unele state riverane și existența, pentru toate celelalte, a unor niveluri diferite de cooperare cu cele două organizații, a oferit condițiile propice pentru cooperare și coordonarea eforturilor în sensul atingerii aceluiași scop comun – stabilitate și sustenabilitate.

Vom concentra demersul nostru asupra unui subiect relevant atât politic, cât și academic, și anume, necesitatea, dar și avantajele, creării unui regim de securitate coerent și instituționalizat în regiunea Mării Negre, ca o condiție a unei dezvoltări durabile.

Cooperarea regională privită de la București

La baza unui regim de securitate energetică, totdeauna, se află o viziune. România percepe sistemul de securitate regională și, implicit, regimul de securitate energetică, prin prisma poziției sale de stat membru NATO și UE. În acest context, instrumente politice precum diplomația, parteneriatul și negocierile reprezintă elemente integrante ale oricărei abordări regionale. Principiile pe care se bazează implicarea Alianței în regiune sunt aceleași cu cele care fundamentează politicile României în această zonă: transparența, complementaritatea și inclusivitatea.

Cooperarea regională ar trebui să ia în calcul, dincolo de principiile menționate mai sus, și necesitatea identificării unor soluții profitabile pentru toții actorii implicați. Aceasta relevă un aspect deosebit de important: principiul responsabilității primare la nivel regional nu trebuie să conducă la izolarea regiunii, ci la conexarea ei la un concept geopolitic de mare anvergură.

Cooperarea regională se referă, în viziunea noastră, atât la relațiile dintre actorii regionali, cât și la interacțiunea acestei regiuni cu actorii extra-regionali. Deși existența unei foarte bune cooperării intra-regionale este de dorit, acest fapt nu ar trebui să devină premisa pentru o viziune extremă asupra principiului responsabilității regionale. De asemenea, este vital să nu permitem ca principiile democratice ale cooperării să devină instrumente pentru extinderea unor zone de influență, și care amintesc de vremuri apuse și neplăcute. Politica și strategia zonelor de influență se cer înlocuite definitiv cu politici și strategii de securitate prin cooperare, conlucrare și parteneriat.

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

Regiunea noastră s-a transformat semnificativ în ultimii ani, fiind aproape de nerecunoscut în multe privințe. Evoluțiile pozitive sunt ușor de identificat în tot spațiul respectiv. Trei state din regiune sunt membre NATO, două dintre acestea fiind și membre UE, în vreme ce al treilea a început negocierile de aderare. Toate celelalte state din regiune sunt angajate activ în procese de cooperare cu ambele organizații internaționale. Din acest motiv, apreciem că, astăzi, putem vedea NATO și UE ca pe doi actori internaționali cu interese directe în zonă. Aceste realități duc la asimilarea valorilor democratice și a noilor înțelesuri ale conceptului de securitate, nu numai la nivel individual, ci și la nivel regional, dar nu ca izolare sau arhitectură regională fractală, ci ca verigă și modalitate de conexiune europeană, euro-atlantică și eurasiatică, atât la nivel regional, cât și la nivel european și global. Astfel, am ajuns să înțelegem că viitorul nostru este direct dependent de promovarea dialogului și cooperării.

Nu toate aspectele regionale legate de securitate au fost însă depășite. Zona păstrează încă unele focare conflictuale, după cum am constatat cu toții în timpul războiului de cinci zile din august 2008 dintre Federația Rusă și Georgia. Regiunea încă mai reține, așadar, o încărcătură conflictuală complexă, de care suntem cu toții conștienți. Și, nu mai puțin important, regiunea este supusă noilor tipuri de riscuri și amenințări, dintre care cel mai important ar putea fi tocmai acela ca zona însăși să se transforme într-un generator de instabilitate. Această veche moștenire și noile provocări pe care regiunea le are de înfruntat pot deveni pericole și amenințări nu numai la adresa regiunii, ci și la adresa comunității europene în ansamblu.

Din acest punct de vedere, apreciem că o abordare multidimensională este cea mai potrivită pentru a putea face față provocărilor în domeniul securității din regiune. Aceasta presupune un efort întrunit atât la nivel național și regional, cât și la nivel euro-atlantic, fiind necesare o multitudine de instrumente, care să includă parteneri și din sectorul privat sau din rândul societății civile.

Astăzi nu ne vom referi, însă, la faptele pe care le cunoaștem cu toții atât de bine, ci la o viziune plasată într-un context mai larg, și subliniem importanța acestui aspect, având în vedere faptul că, pentru factorii de decizie, ceea ce reprezintă viziune în prezent poate deveni politică în viitorul apropiat.

La momentul actual, necesitățile securitare nu se mai referă doar la aspectul protecției granițelor sau la asigurarea stabilității interne. În epoca globalizării, aspectul economic a devenit un pilon de bază al oricărui sistem de securitate atât la nivel național sau regional, cât și global. Având în vedere că, între problemele economice existente se remarcă aspectul securității energetice, se poate afirma cu certitudine faptul că zona Mării Negre necesită, pe termen scurt și mediu dar, mai ales, pe termen lung, un regim de securitate energetică.

Către un regim de securitate energetică în Marea Neagră

Imaginea avioanelor ciocnindu-se de Turnurile Gemene din New York la 11 septembrie 2001 a devenit o scenă terifiantă a acestor vremuri. Pentru totdeauna însemnată în mentalul colectiv, această imagine ne-a afectat în mod profund: suntem acum convinși că terorismul internațional este cea mai mare amenințare la adresa securității globale. După *vacanța strategică* pe care mulți dintre aliați au luat-o după sfârșitul Războiului Rece, evenimentele din 11 septembrie ne-au făcut conștienți, încă o dată, de amenințările și riscurile cu ramificații globale.

Astfel, în ultimii ani, cel puțin alte **două aspecte** se străduiesc să devină subiecte de primă importanță în domeniul securitar, și anume: **încălzirea globală și consumul energetic**. Într-un fel, aceste aspecte sunt oarecum interconectate pentru că supra-consumul de resurse clasice de energie – petrol și gaze – reprezintă și o sursă de poluare și de schimbări climatice, cu consecințe imprevizibile.

Totuși, aceasta este doar o fațetă a problemei. Celălalt aspect presant este **accesul la surse energetice și relația acestora cu securitatea mediului**. Depozitele de petrol din zona Mării Negre sunt cunoscute încă din vremuri străvechi. După cum preciza profesorul Charles King de la Universitatea Georgetown într-o carte care a fost tradusă în mai multe țări din această regiune, “bizantinii foloseau petrol brut din zona Mării Azov ca bază pentru arma lor secretă, **focul maritim** (sea-fire)”. Chiar și astăzi, regiunea Mării Negre este un coridor critic pentru transportul petrolului. Astfel, 145 milioane de tone de petrol sunt transportate în fiecare an prin Marea Neagră, existând un trafic de 3 milioane de barili zilnic. Mai

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

mult decât atât, 40% din acest petrol este transportat către Europa de Vest, fiind estimată o creștere de până la 70% în 2020. În afară de aceasta, nu încapem încă să înțelegem că însăși Marea Neagră dispune de resurse energetice substanțiale, foarte puține dintre acestea fiind probate și recuperate.

Aceste cifre arată în mod clar că securitatea energetică în Marea Neagră devine un subiect cu potențial de creștere a interdependenței între Europa de Est și cea de Vest. La summit-urile de la Istanbul, Riga și București, NATO a inclus pe agendă securitatea energetică și provocările din regiunea Mării Negre. Mai mult decât atât, recenta inițiativă a UE – *Sinergia Mării Negre* – denotă exact termenii problemei: complexul de interdependență aflat în creștere necesită cooperare și construirea unor regimuri de cooperare, cu un potențial puternic de instituționalizare.

Concluzie

Se poate aprecia că procesul construirii unor instituții regionale eficiente și sănătoase, pe termen lung, este necesar, benefic și ireversibil. Din nefericire, epoca sovietică a lăsat țărilor foste comuniste multe moșteniri nefericite. Spre exemplu, tradiția diplomatică sovietică însemna evitarea dialogului deschis în format multilateral și o preferință pentru abordările bilaterale.

Această tradiție nu a fost complet depășită de la sfârșitul Războiului Rece, datorită faptului că cea mai mare parte a țărilor din regiune și-au redescoperit identitatea națională, și, în consecință, particularitățile diplomatice ale statului modern. Astfel, în ciuda faptului că potențialul multilateralismului și cooperării deschise nu reprezintă singura opțiune regională, presiunea rezolvării unor aspecte, precum energia și securitatea mediului pot crea premisele pentru un mediu de securitate sigur și stabil în viitorul apropiat. Totuși, acest proces dificil necesită implicarea decisivă a actorilor internaționali care au

avut o tradiție lungă în construirea și consolidarea regimurilor de securitate, cum ar fi UE, NATO și SUA. Fereastra actuală de oportunitate ar trebui exploatată atâta timp cât subiectul securității energetice a devenit o problemă complexă de interdependență și care prezintă un potențial important de instituționalizare.

Ne exprimăm încrederea cu privire la succesul acestui eveniment și mulțumim încă o dată distinșilor oaspeți pentru amabilitatea de a răspunde invitației de participare la acest eveniment. Cred că la sfârșitul activității vom avea cu toții o percepție mai profundă asupra aspectelor de securitate ale Regiunii Extinse a Mării Negre. Mult mai important, ne vom fi format o idee asupra a ceea ce va trebui făcut în viitor, regiunea putând astfel deveni un bun exemplu a ceea ce poate fi realizat atunci când cooperarea și asumarea responsabilităților comune transcend și armonizează interesele individuale.

* *Lucrarea a fost prezentată în cadrul seminarului internațional cu tema: „Strategii pentru cooperare în zona Mării Negre”, organizat de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, pe 27 mai 2009.*

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

Stephen Krasner, *International Regimes*, Cornell University Press, Ithaca, 1983.

Daniel W. Drezner, *All Politics is Global: Explaining International Regulatory Regimes*, Princeton University Press, 2008.

Andreas Hasenclever, Peter Mayer, Volker Rittberger, *Theories of International Regimes*, Cambridge University Press, 2008.

Helga Hatfendorn, Robert O. Keohane, Celeste A. Wallander, *Imperfect Unions, Security Institutions Over Time and Space*, Oxford University Press, 1999.

Charles King, *Black Sea. A History*, Oxford University Press, 2005.

Generalul de brigadă ing. Alexandru COTOARĂ-NICOLAE (ncotoara@mapn.ro) este Șeful Direcției cooperare internațională în domeniul apărării din Departamentul pentru Politica de Apărare și Planificare.

COOPERARE VS. CONFLICT ÎN DOMENIUL ENERGIEI NATURALE ÎN REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE*

Dr. Șerban F. CIOCULESCU

Accesul la sursele de energie naturală este un imperativ pentru toate statele lumii, deoarece dezvoltarea economică și bunăstarea populațiilor este adesea direct dependentă de bogăția resurselor controlate. Lumea contemporană, în ansamblul ei, este dependentă de existența resurselor energetice, dintre acestea petrolul și gazele fiind de maximă importanță. Statele din Regiunea Extinsă a Mării Negre se confruntă cu o dilemă „strategică” reală în ceea ce privește mijloacele de a obține acces la sursele de energie și la coridoarele de transport. Ele pot alege să coopereze unele cu altele spre a exploata în comun resursele necesare sau a spori beneficiile totale sau se pot cantona în strategii individuale, adesea competitive. Alegerea aparține desigur decidenților politici și economici dar aceștia sunt influențați de factori precum sistemul politic intern, actorii substatali beneficiari ai acestor politici (birocrații, lobby-uri, grupuri de interes), mediul economic internațional și actorii externi. În opinia autorului, aplicând câteva teorii ale RI - neorealismul, neoliberalismul instituțional și constructivismul social - putem să înțelegem logica profundă a comportamentelor adoptate de decidenți în numele statelor în domeniul atât de sensibil al gestiunii resurselor energetice. Am ales curentele: neorealism, neoliberalism instituțional și constructivism deoarece sunt probabil cele mai cunoscute și mai utilizate în analiza decizională de acest tip. În final, am demonstrat că logica neorealistă domină clar relațiile Rusiei cu statele din vecinătatea sa directă și cu cele ale UE, dar o mai mare coerență în politica externă a UE față de Moscova ar putea genera o translație către logica neoliberală pe măsură de Rusia va deprinde lecția beneficiilor cooperării

Cuvinte-cheie: resurse naturale de energie, coridoare, securitate, Uniunea Europeană, Rusia,

cooperare, rivalitate, teoria relațiilor internaționale.

Până la eventuala descoperire a unor resurse alternative în cantitate suficientă și la prețuri competitive, presiunea pe care statele consumatoare o exercită asupra celor producătoare este una semnificativă și tinde să crească în viitorul apropiat. Statele mari consumatoare de energie importată au o stare de vulnerabilitate structurală față de cele producătoare, dar între cele două categorii există o anumită interdependență.

Desigur, aceste bogății naturale sunt dispersate în multe zone ale globului, cele mai cunoscute fiind Orientul Mijlociu, Rusia-Caucaz-Asia Centrală, Africa de Nord și America Latină. Conform previziunilor Agenției Internaționale a Energiei, în anul 2030 va exista o cerere de energie cu 50% mai mare decât în prezent. Petrolul, gazele și cărbunele vor avea o pondere de circa 80% din totalul consumului energetic mondial. Agenția Internațională a Energiei a prezis că în 2015 cererea mondială de energie va spori cu o treime, adică cu 240 milioane barili pe zi. Cererea globală de petrol ar putea crește cu 32% în 2015, ajungând la 93 milioane barili pe vizi. Cererea de gaz va spori și ea cu 45%¹.

Zona Caucazului și a Mării Negre prezintă o importanță strategică și economică deosebită, fiind vorba atât de o regiune producătoare de hidrocarburi, cât și de o zonă de transport al acestora. Studii bine documentate arată că, în viitor, va spori consumul acestor resurse, pe fondul existenței marilor poli de putere, state industriale avansate. Subcomplexul de securitate format de statele din Regiunea Extinsă a Mării Negre (REMNI) va fi remodelat pe termen mediu și lung și de aspectele energetice, care pot deveni chiar mai importan-

te ca latura militară a securității². Ținând seama de dispersarea resurselor în lume și de existența unor zone turbulente (Orientul Mijlociu, Africa de Nord), se anticipează o creștere a interesului marilor puteri și al celor regionale pentru zona lărgită a Mării Negre. Chiar dacă se vor face progrese vizibile în folosirea energiilor alternative, dependența marilor consumatori de petrol și de gaze naturale va rămâne una reală. Estimări credibile arată că petrolul și gazele vor acoperi, la orizontul anului 2020, 37,9%, respectiv 28,5% din cererea mondială de energie.³

După cum se știe, zona extinsă a Mării Negre (ZEMN) este locul de trecere al hidrocarburilor din Rusia, Asia Centrală și Caucaz către Europa Centrală și Occidentală⁴. În ordinea importanței lor, statele care posedă strategii regionale cu dimensiune energetică au în vedere, în primul rând, marii producători de gaze și petrol – Rusia, Kazahstanul, Azerbaidjanul, Turkmenistanul, dar și Iranul. În viitor, SUA, UE, China, Japonia, însă și India, și Rusia vor concura pe piața mondială a energiei spre a avea un acces cât mai larg și mai avantajos din punct de vedere financiar la hidrocarburi.

UE este actorul economic principal care se raportează preponderent, din poziția de consumator, la resursele energetice din Caucaz, Asia Centrală și la coridoarele de transport din REMN. Statele membre ale UE au toate interesul comun pentru un acces cât mai larg la sursele de energie din arealul Mării Negre, al Caspicii și cel al Asiei Centrale. Actualmente, cca. 50-60% din gazul și petrolul necesare sunt importate din exterior, mai ales din Rusia sau alte state ale CSI, preponderent prin intermediul conductelor rusești. Din Rusia se importă direct 25% din necesarul de energie (cca. 130 miliarde de metri cubi de gaz), estimările vorbind de 40% în 2030, plus 45% din Orientul Mijlociu⁵. Este posibil însă ca procentul importurilor să ajungă la 70-75% din necesar în 2025, conform unor estimări pesimiste realizate de *Petroleum Economist*⁶.

Vulnerabilitatea de ansamblu a UE derivă din faptul că Rusia deține un cvasimonopol asupra coridoarelor de transport al hidrocarburilor dinspre Est (Asia Centrală, Siberia și Caucaz) către Europa Centrală. Deși conducta Baku-Tbilisi-Ceyhan funcționează la o capacitate crescută (dublă de gazoductul Baku-Erzurum), abia realizarea gazoductului Nabucco și prelungirea conductei Odesa-Brody către Plock ar reduce semnificativ aceas-

tă dependență. De altfel, încă din anul 2005, UE a mandatat un grup de companii vestice să facă studii de fezabilitate privind realizarea logistică și finanțarea conductei Odessa-Plock, mai ales că prin segmentul Odessa-Brody se asigură conexiunea cu magistrala Drujba! Din păcate, nu toate statele membre ale UE au înțeles necesitatea ca Uniunea să negocieze acordurile energetice în mod unitar, pe picior de egalitate cu Rusia. Soluția bilaterală a fost preferată, de exemplu, de Germania, pentru viitoarea construcție a gazoductului baltic (Nord Stream), fapt ce a stârnit iritarea Poloniei și a celor trei state baltice, care s-au simțit date la o parte, în ciuda apartenenței comune la UE. Pe fondul opoziției acestor state, care nu au dorit să permită tranzitarea zonelor economice exclusive, proiectul respectiv a stagnat. Iar Polonia, Ucraina, Azerbaidjan și Georgia, state ce vor să limiteze penetrarea geopolitică de tip energetic a Rusiei, au negociat în 2007-2008 construirea conductei Odessa-Brody-Plock.

UE dispune din 2006 și de o *Strategie Europeană a Energiei*, care pune accentul pe diversificarea surselor de aprovizionare și valorificarea resurselor alternative de energie. Documentul nu menționează Marea Neagră ca regiune vitală pentru Uniune, ci doar Caspică, în trecere. Ulterior, documentul *Sinergia Mării Negre* a pus în evidență și necesitatea cooperării în domeniul energetic dintre UE și țările riverane Mării Negre.

Este vital pentru UE să evite dependența exagerată de infrastructurile rusești și să cultive relațiile directe cu statele producătoare de hidrocarburi sau care asigură tranzitul, din zona Mării Negre, Caucaz și Asia Centrală. Chiar dacă nici Ucraina, nici Georgia, Moldova sau Azerbaidjan nu au șanse de a intra în clubul select al UE (pe termen mediu), prin Politica Europeană a Vecinătății și Parteneriatul Estic, ele trebuie încurajate politic și economic să furnizeze energie către Europa. De asemenea, trebuie ferite de destabilizările și presiunile nefaste venite din partea altor state. Pe 22-23 mai 2008, președinții Azerbaidjanului, Georgiei, Ucrainei, Poloniei și Lituaniei s-au reunit la Kiev și au decis să creeze Coridorul euro-asiatic de transport al petrolului (EAOTC), o versiune upgradată a proiectului de extindere a oleoductului Odesa-Brody. State precum Azerbaidjanul, mari producători de energie, dar și potențiali actori de tranzit, sunt ostentativ „curtate” atât de Rusia, cât și de UE.

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

Deși Alianța Nord-Atlantică este la bază o organizație politico-militară, există și o preocupare pentru alte niveluri de securitate, decât cea militară, iar securitatea energetică figurează de ani buni în documente strategice ale NATO. Cu ocazia Summit-ului Consiliului Nord-Atlantic de la Riga (2006), apoi a celui de la București (2008), liderii aliați au luat în calcul necesitatea de a se garanta securitatea energetică a țărilor lor, spre a se evita întreruperea intempestivă a fluxurilor de hidrocarburi („resurse vitale”), fiind nevoie de un efort coordonat de evaluare a riscurilor energetice, insistându-se pe securitatea infrastructurilor energetice⁷. Se are în vedere apărarea intereselor energetice ale aliaților, la cererea acestora, și definirea domeniilor de acțiune în care NATO ar putea aduce o „plusvaloare”⁸. Desigur, acest interes arătat de Alianță față de petrol și gaze și, mai ales, propunerea senatorului american R. Lugar din 2006 de a extinde articolul V al Tratatului de la Washington asupra energiei au trezit iritarea Rusiei, stat care dorește să controleze în mare parte tranzitul hidrocarburilor din Asia Centrală și Marea Caspică prin ZEMN.

În mod cert, activarea interesului NATO pentru garantarea accesului la energie se leagă direct de întreruperea de către Rusia a fluxului de gaze naturale spre Europa Centrală și de Vest în ianuarie 2007 (eveniment repetat simetric în ianuarie 2009). În ambele situații, Rusia a invocat faptul că Ucraina „fură” gaze din conductele ce îi tranzitează teritoriul și a întrerupt în plină iarnă aprovizionarea cu gaze a unor țări membre ale UE. Deși România a fost mai puțin afectată, având rezerve și exploatari proprii, țări ca Bulgaria, Grecia, și din afara UE (Serbia) au înregistrat pierderi în plan economic, iar populația lor a suferit la propriu de frig!

UE se afla de mai multă vreme sub amprenta preocupărilor de garantare a securității energetice, dată fiind relația de interdependență cu Rusia și „obstacolele” ridicate de Moscova – de pildă, refuzul de a ratifica Carta Europeană a Energiei și, implicit, de a deschide piața energetică internă rusească concurenței externe.

Statele din REMN se confruntă cu o **dilemă „strategică”** reală în ceea ce privește mijloacele de a obține acces la sursele de energie și la coridoarele de transport. Ele pot alege să coopereze unele cu altele spre a exploata în comun resursele necesare sau a spori beneficiile totale ori se pot cantona în

strategii individuale, adesea competitive. Alegerea aparține, desigur, decidenților politici și economici, dar aceștia sunt influențați de factori precum: sistemul politic intern, actorii substatali beneficiari ai acestor politici (birocrații, lobby-uri, grupuri de interes), mediul economic internațional și actorii externi.

Credem că, doar aplicând câteva teorii ale RI, putem să înțelegem logica profundă a comportamentelor adoptate de decidenți în numele statelor în domeniul atât de sensibil al gestiunii resurselor energetice. Am ales curente: neorealism, neoliberalism instituțional și constructivism, deoarece sunt probabil cele mai cunoscute și mai utilizate în analiza decizională de acest tip.

Neorealismul se axează pe noțiunea de supraviețuire într-un mediu internațional anarhic și periculos, fiecare actor statal căutând să își maximizeze fie puterea, fie securitatea, sau pe ambele, și acționând preponderent defensiv sau ofensiv⁹. Structura sistemică, polaritatea puterii influențează decisiv comportamentul actorilor, iar frica, suspiciunea, rivalitatea reciprocă alimentează comportamentele de tip „dilema securității”. Fie ca vorbim de neorealism defensiv, ofensiv sau de realism neoclasic, aceste paradigme sugerează că statele trebuie să se bazeze pe propriile strădanii și să depună eforturi dure pentru a obține și păstra accesul neobstrucționat la resursele energetice. Cooperarea ar putea aduce beneficii, dar e și sursa unor neajunsuri potențiale mari. În primul rând, unul sau mai mulți dintre actori ar putea „trișa”, spre a obține avantaje mai mari din cooperare, pe seama celorlalți¹⁰. De asemenea, de pe urma cooperării, unul dintre actori ar putea obține un capital de putere sporit, iar în viitor acesta ar deveni un adversar/inamic al primilor¹¹. Dacă ceea ce contează mai mult sunt capacitățile materiale, puterea, atunci intențiile sunt elementul variabil: aliatul de azi poate fi adversarul de mâine, iar balanța puterii devine un mecanism „inexorabil”, o lege de fier a sistemelor internaționale, mai presus de valori și credințe împărtășite. În viziunea neorealistă cea mai dură, cooperarea e periculoasă, deoarece poate ajuta un viitor inamic să capete preponderență.

Neoliberalismul instituționalist este mai optimist, afirmând că statele au un interes rațional de a coopera, întrucât beneficiile finale comune vor fi mai mari decât ceea ce ar putea produce fiecare pe cont propriu. Existența unor instituții comune

(organizații internaționale, regimuri internaționale etc.) ajută statele să capete reciproc încredere, să se cunoască mai bine și să înțeleagă logica beneficiilor comune, scăzând costurile de tranzacționare și informare. Dacă pentru neorealiști câștigurile relative sunt cele mai importante (ceea ce actorul A obține raportat la actorul B), pentru neoliberali câștigurile absolute (ale lui A și B împreună) sunt decisive¹².

În această lumină neorealistă se pot interpreta reținerile Poloniei și statelor baltice, chiar și ale României, față de controlul excesiv exercitat de Rusia asupra conductelor de gaze dinspre Caucaz și spațiul CSI, în general. Cooperarea dintre Rusia și UE nu trebuie să ducă la un monopol de facto al Moscovei asupra traseelor energetice, nici la achiziționarea fără limite a infrastructurilor europene de energie. Refuzul Rusiei de a semna Carta Europeană a Energiei poate fi analizat ca fiind un mecanism de păstrare a puterii și nediseminare a avantajelor aferente. Dacă europenii aleg să coopereze transparent cu un actor care nu își asumă aceleași obligații din start, ei riscă să ajute la consolidarea poziției de forță a acestuia din urmă. Câștigurile relative sunt mai importante pentru Rusia decât cele absolute, deoarece Rusia nu are o cultură strategică a cooperării și a punerii în comun a suveranității, ci una a jocului solitar, de tip joc de sumă nulă. Din contră, UE ar dori să atragă Rusia în forme de cooperare aprofundată și echilibrată, spre a se obține avantaje absolute semnificative.

Dorința UE de a coopera cu Ucraina prin finanțarea modernizării rețelelor de gaze din acest stat a fost percepută de către elitele europene ca o sporire a puterii și securității energetice a UE, dar fără a dăuna Rusiei, iar de către decidenții actuali din Rusia ca pe o amenințare directă. De asemenea, **Parteneriatul Estic**, recent lansat de UE și adresat statelor din REMN, mai exact Armeniei, Azerbaidjanului, Georgiei, Belarusului, Moldovei și Ucrainei, are și o dimensiune energetică, și a fost denunțat de Rusia ca ostil intereselor sale. Este clar că în concepția decidenților ruși prevalează o gândire de tip neorealist, unde cooperarea trece pe plan secund față de teamă și rivalitate.

Uniunea Europeană și-a pus foarte mari speranțe în **proiectul Nabucco**, un plan ambițios de transportare a gazului din Azerbaidjan, Kazahstan și eventual Irak și Iran¹³, către Turcia, Bulgaria, România, Ungaria și Austria. Dacă s-ar construi,

ar reduce mult dependența UE față de gazele din Rusia. Prețul estimativ era de cca. 5 miliarde dolari în 2005, dintre care României îi reveneau de plătit 800 de milioane de euro¹⁴, însă în 2008 s-a estimat că de fapt va costa 7,9 - 8 miliarde euro! Conducta va avea 3300 km. De menționat că România, alături de celelalte state implicate, a semnat la Viena acordul de demarare a lucrărilor la conductă, în iunie 2006. UE își pune mari speranțe în realizarea acestei conducte, ale cărei lucrări ar fi putut demara chiar din anul 2008 spre a se finaliza în 2011, în cea mai optimistă variantă. Din păcate, lipsa unui acord deplin asupra cotelor de investiție, asupra drepturilor de proprietate și indeciziile liderilor europeni au dus la amânarea proiectului. Chiar dacă ar demara construcția în 2010, abia în 2020, conducta va ajunge la gradul de maximă operaționalizare. Între 26 și 32 de miliarde de metri cubi pe an (între 70 și 90 de milioane de metri cubi pe zi) vor fi transportați în acest fel. Pentru început, se vor exploata gazele din imensul depozit *off shore* azer Shah Deniz (peste 1000 de miliarde metri cubi). În plus, conducta va avea o greutate totală estimată la două milioane tone de oțel și va dispune de 30 de instalații de compresare a gazelor.

Proiectul alternativ față de Nabucco aparține Rusiei și se numește **Southstream**. Rusia a reușit să convingă mai multe guverne din Balcani și Europa Centrală că ar avea beneficii substanțiale de pe urma tranzitului de gaze naturale. Astfel, țări precum Serbia, strămtorate economic și destul de izolate diplomatic, nu au putut refuza propunerea, astfel încât în februarie 2008 s-a semnat între Moscova și Belgrad un acord. Și țări ale UE precum Bulgaria, Ungaria, Italia, Grecia și Austria au arătat entuziasm pentru proiectul rusesc, deși știau că UE are un interes strategic și economic major legat de Nabucco. OMV este compania austriacă cea mai vizibilă, care are o poziție importantă în ambele proiecte. Se constată așadar o polarizare a țărilor UE în funcție de interesele economice și lipsa unei viziuni strategice comune, iar pârgia energetică permite unui actor extern ca Rusia o marjă de acțiune destul de mare asupra politicii externe a unor state ale UE.

De remarcat că, dintre țările tranzitate virtual de Nabucco, doar România și Turcia sunt, în general, recunoscute ca fiind susținătoare necondiționate ale proiectului, în timp ce Bulgaria și Ungaria sunt dispuse să ia în calcul și varianta

rusească a Southstream. De asemenea, în Austria, o parte a clasei politice este interesată de oferta rusă de includere a terminalului Baumgarten în cadrul proiectelor rusești ce l-ar transforma în "hub" energetic central-european. De precizat că Bulgaria, Ungaria și Austria consideră cele două proiecte de conducte ca fiind complementare și scopul lor major este de a deveni țări de tranzit pentru fluxurile de energie naturală. În același timp, mulți experți în energie le văd ca fiind rivale pe termen lung. Recent, companiile MOL și OMV au convenit să exploateze un depozit de gaze din Kurdistanul irakian spre a obține gaze pentru Nabucco. În același timp, ele continuă negocierile cu Gazprom!

Așadar, aplicând grila neorealistă din TRI, Rusia și UE ar putea fi angrenate într-un joc competitiv, în care cooperarea și compromisul nu își au rolul sau sunt doar strategii „de fațadă” spre a adormi vigilența rivalului. Pe de altă parte, UE și Rusia sunt actori interdependenți economic, deoarece UE este principalul cumpărător al gazelor rusești, iar dirijarea producției către China și Japonia ar dura foarte mult și ar lăsa Moscova fără enorm de multe resurse economice. Așadar, pare normal să prevaleze logica de tip neoliberal a cooperării pentru beneficii absolute, mai ales că o bună parte a europenilor (vesticii și sudicii mai ales) nu percepe Rusia ca pe o amenințare potențială, ci mai mult ca pe un partener ceva mai rebarbativ dar care poate fi „educat” spre a se acomoda cu ideea de cooperare corectă.

Curentul **constructivist** este axat pe noțiunile de identitate și norme, insistând asupra modificării comportamentelor actorilor, ca urmare a socializării unor norme noi prin interacțiune constantă, norme ce duc la redefinirea identităților¹⁵. Astfel, identitatea nu e o trăsătură deterministă a puterii actorilor sau a polarității sistemului, ci un dat individual al actorilor bazat pe socializare și influențare mutuală. Conform acestei viziuni, elitele de la Moscova și cele de la Bruxelles au interese care nu sunt exogene, imuabile, ci endogene, bazate pe valori, norme și mecanisme de interacțiune. Existența unor instituții comune, ca locuri de „socializare” a normelor, facilitează clar remodelarea identităților¹⁶. Anarhia devine, în opinia lui Wendt, un loc gol, pe care actorii îl umplu fie cu prietenie, fie cu dușmănie sau rivalitate, în funcție de percepții. Dacă neorealismul și neoliberalismul sunt curente „materialiste” ale

RI, constructivismul evoluează mai ales în spațiul sociologic și în cel relațional. Ideile intersubiective și sensurile comune nu sunt generate de putere sau de securitatea materială, ci provin din universul cognitiv al decidenților și al populației. Astfel, cooperarea dintre UE și Rusia în domeniul energiei ar trebui să aibă la bază identități flexibile, marcate de încredere și prietenie, adică ceea ce Wendt numește o cultură de securitate kantiană¹⁷. Liderii lor ar trebui să simtă afecțiune reciprocă și dorință de într-ajutorare prin cooperare, chiar o doză de altruism. Din păcate, nu asistăm, deocamdată, la așa ceva. Chiar și în interiorul UE, tensiunile dintre Polonia și țările baltice, versus Germania, privind traseul viitoarei conducte Nord Stream indică dificultatea de a se depăși interesul egoist în favoarea solidarității colective europene. Grupurile de interese din Germania, coalizate în jurul ex-cancelarului Schroder, au determinat o politică externă energetică aducătoare de profit la nivel național, dar dăunătoare coeziunii UE, ca actor global.

În schimb, un actor exterior Uniunii poate adopta uneori logica solidarității. Ca o reacție la temerile europenilor față de planurile asertive ale Rusiei, Ucraina, prin vocea premierului Iulia Timoșenko, a propus Uniunii Europene, în ianuarie 2008, construirea unei conducte dinspre Azerbaidjan și Turkmenistan către Ucraina, apoi spre Europa de Vest, via Marea Caspică și Marea Neagră, proiect denumit *White Stream*. Din cei circa 1000-1300 km lungime, cel puțin 600 km de conductă vor trece pe fundul mărilor (chiar și la 2000 metri adâncime), de unde rezultă că gradul de dificultate tehnică și costurile sunt destul de mari. Timoșenko a exprimat un mesaj de solidaritate către europeni, dar gestul său pare menit mai ales a spori șansele de integrare europeană prin acordarea de către UE a unui acord de stabilizare și asociere. În același timp, liderii de la Kiev dau de înțeles că depun eforturi spre a socializa normele identitare europene. La fel, Azerbaidjanul își exprimă frecvent „fidelitatea” față de proiectul Nabucco, sugerând că, dacă UE va dori să atragă acest stat în sfera sa de influență, Baku s-ar putea depărta decisiv de Moscova în plan economic.

La polul opus, Rusia nu lasă nicio cale de reconciliere. La recentul summit UE-Rusia din 22 mai, de la Habarovsk, președintele rus Medvedev a spus referitor la Parteneriatul Estic: „Am încercat să ne convingem pe noi înșine că este ceva inofensiv,

dar, în final, nu am putut... ne îngrijorează faptul că în unele țări se fac încercări de a folosi această structură ca pe un parteneriat contra Rusiei¹⁸. Definiția ca nocivă a PE, adică exact a unei structuri de cooperare propuse de Polonia și Suedia și preluată de UE ca politică complementară cu PEV, indică o gravă lipsă de înțelegere reciprocă, sentimente de teamă și ostilitate percepute de Moscova și unele țări europene, precum și cantonarea într-o logică neorealistică clară. Anarhia nu este una a prietenilor, ci a dușmanilor potențiali, fapt pentru care Rusia nu dorește să lase garda jos și să coopereze. Medvedev a repetat că Rusia nu va semna Carta Europeană a Energiei care ar fi contrară intereselor naționale rusești în schimb a propus negocierea unui nou tratat energetic la nivel european! Or europenii, care insistă pentru PE ca garanție pentru politici echitabile în relația cu Rusia, nu acceptă să abandoneze normele comune cuprinse în Carta Europeană a Energiei, deoarece aceste norme fac parte chiar din identitatea de actor colectiv a UE! Ele sunt bazate pe tratament echitabil și transparent între cumpărătorii și producătorii de energie, prin acces nediscriminatoriu la piețele energetice naționale. UE a mai propus Rusiei un mecanism de Early Warning spre a evita întreruperi intempestive ale livrărilor de gaze și petrol, precum cele din ianuarie 2006 și 2009. Moscova nu a dat încă unda verde acestui mecanism de confidence building, deoarece nu vrea să se priveze de o „armă” geopolitică cu efect dovedit...

De menționat că există deja, de câțiva ani (2006), **Tratatul Comunității Energetice**, care aduce laolaltă statele UE, cele din Balcanii de Vest și, de asemenea, țări din REMN (Moldova, Ucraina, Georgia și Turcia ca observatori), dar nu și Rusia!¹⁹ Piața energetică internă a UE se extinde astfel la Est atingând faimoasa zonă de vecinătate „imediată” a Rusiei... Aceste țări au în comun nu doar interesul comun, egoist, de a avea acces cât mai nerestricționat la energie, ci și unele valori comune, fiind state candidate la integrare europeană sau dornice de a face acest pas. Ele au socializat sau sunt în curs de a socializa norme europene în domeniu precum cele ale *acquisului comunitar*, dar la fel de adevărat este că li se aplică și logica neoliberală a câștigurilor absolute de pe urma cooperării prin regimuri internaționale. Rusia, în schimb, nu percepe altfel aceste parteneriate de cooperare venite dinspre UE decât ca pe mecanisme de joc de sumă nulă prin care i

se poate reduce capitalul de putere și securitate în beneficiul europenilor.

De asemenea, Parteneriatul Estic prevede și „inclusiunea unor dispoziții privind „interdependența energetică” în acordurile de asociere, în concordanță, printre altele, cu politicile UE în domeniile comerțului, concurenței și energiei, care urmează să fie negociate cu partenerii ținând seama, dacă este cazul, de memorandumurile de înțelegere existente²⁰. Norma interdependenței alături de cea a tratamentului echitabil a furnizorilor și cumpărătorilor constituie repere ale identității „energetice” a UE, în timp ce Rusia își bazează identitatea pe dominație unilaterală și hegemonie de tip “hard” asupra vecinătăților apropiate.

Marea companie rusă Gazprom reprezintă materializarea logicii “neorealiste”. Ea creează cele mai multe îngrijorări statelor din UE, deoarece beneficiază de o poziție foarte puternică pe piața europeană a energiei, în timp ce piața rusă este foarte restrictivă față de investițiile europene. Deși Gazprom are doar 50,2% din acțiuni în posesia Rusiei, liderii săi sunt puternic legați de clasa politică, și mai ales de cercurile fostului președinte și actual premier V. Putin. Președintele Medvedev a fost, după cum este bine știut, director general al Gazprom. Compania dispune de cele mai mari rezerve mondiale de gaz, în valoare totală de peste 182 miliarde USD. Doar către UE, Gazprom a exportat în anul 2006 circa 161 miliarde m.c. de gaze. Conform unor estimări credibile, cca. 25% din taxele și impozitele colectate de Rusia se datorează Gazpromului. Proiecte precum Blue Stream, South Stream, Nord Stream au fost inițiate de Gazprom, așadar, compania este un pion esențial al politicii de securitate a Rusiei. Compania a ajuns să controleze 50% din acțiunile rețelei de transport a gazelor din Polonia, în Ucraina peste 70% (prin compania RosUkrEnerg), iar în Serbia și-a asigurat în 2008, controlul majoritar asupra companiei naționale NIS. Gazprom este și cureaua de transmisie a ordinelor de „pedepsire” a Ucrainei și Georgiei transmise de leadershipul de la Moscova în perioade de criză.

În **concluzie**, logica neorealistică domină clar relațiile Rusiei cu statele din vecinătatea sa directă și cu cele ale UE, dar o mai mare coerență în politica externă a UE față de Moscova ar putea genera o translație către logica neoliberală pe măsură ce Rusia va deprinde lecția beneficiilor cooperării.

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

Astfel, de la un model de cultură a anarhiei de tip „hobbesian” se va ajunge la unul „lockean” (Wendt). În schimb, în interiorul UE domină un mecanism de tip constructivist grefat pe cel neoliberal, deoarece valorile și normele comune sunt un liant mai solid decât interesele împărtășite în mod rațional. Un model „kantian” de anarhie tinde să devină treptat norma comportamentală. Energia este deopotrivă sursă de conflicte, ca element al puterii și securității materiale, dar și suport al transmiterii de norme identitare colective de către elitele pro-europene.

* *Lucrarea a fost prezentată în cadrul seminarului internațional cu tema: „Strategii pentru cooperare în zona Mării Negre”, organizat de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, pe 27 mai 2009.*

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Nick Butler, “Energy Security. A New Agenda For Europe”, Oct-Nov 2004, *CER Bulletin*, Issue 38, www.cer.org.uk.

2 V. Socor, „Caspian-Black Sea Region: Key to Diversifying Europe s Energy Supplies”, în *European Energy Security. What should it mean? What to do?*, Working Paper 23, European Security Forum, 30 October 2006, www.ceps.be.

3 Olexander Pavliuk, Ivanna Klimpush-Tsintadze (eds), *The Black Sea Region. Cooperation and Security Building*, East West Institute, 2004, p. 134.

4 A. Necdet Pamir, „Energy and Pipeline Security in the Black Sea and Caspian Sea Regions”, în Olexander Pavliuk, Ivanna Klimpush-Tsintadze (eds), *The Black Sea Region. Cooperation and Security Building*, East West Institute, 2004, p. 129.

5 Marcel de Haas, „Current Geostrategy in the South Caucasus”, 7 January 2007, www.eurasianet.org.

6 <http://www.evz.ro/article.php?artid=287127>.

7 “Riga Summit Declaration, issued by the Heads of State and Government participating in the meeting

of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006”, <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm>.

8 Ibidem.

9 A se vedea See Kenneth N. Waltz, *Teoria politicii internaționale*, Polirom, Iași, 2006. Pentru realismul „ofensiv”, John J. Mearsheimer, *Tragedia politicii de forță*, Antet, București, 2003.

10 Dario Battistella, *Theories des relations internationales*, Presses de la fondation nationale des sciences politiques, Paris, 2006.

11 Joseph M. GRIECO, “Anarchy and the Limits of Cooperation: a realist critique of newest liberal institutionalism”, în *International Organisation*, no.3, 1988.

12 Scott Burchill, Richard Devetak, Andrew Linklater, Matthew Paterson, Christian Reus-Smit, Jacqui True, *Theories of International Relations*, Palgrave Macmillan, 2001, London, 2nd edition, pp. 1-28.

13 Iranul exportă deja petrol multor state europene, membre ale UE – Germania, Italia, Franța, Spania, Austria, Olanda etc.

14 *Nabucco schimbă Rusia cu Iranul*, *Cotidianul*, 9 februarie 2006, <http://www.cotidianul.ro/index.php?id=3961&art=9100&cHash=fe84d5bb95>

15 Robert Jackson, Georg Sorensen, *Introduction to International Relations*, Oxford University Press, 2003. Vezi și Scott Burchill, Richard Devetak, Andrew Linklater, Matthew Paterson, Christian Reus-Smit, Jacqui True, op cit., pp. 209-230.

16 Jeffrey Checkel, *International Institutions and Socialization*, www.sv.uio.no/arena, WP 99/5, 1999, pp. 9, 11.

17 Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge UP, UK, 1999 (1 ed.).

18 Andrew Rettman, EU-Russia summit ends with prickly exchange over energy, *Euobserver*, 23.05.2009.

19 http://www.energycommunity.org/portal/page/portal/ENC_HOME/ENERGY_COMMUNITY/Facts_and_Figures.

20 Parteneriatul Estic, 3.12.2008, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0823:FIN:RO:DOC>.

Dr. Șerban Filip CIOCULESCU (fario33@yahoo.com) este cercetător științific gradul III în domeniul studiilor de securitate la Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară din cadrul Ministerului Apărării Naționale, lector universitar invitat la Facultatea de Științe Politice a Universității București, catedra de Relații Internaționale și Studii Europene.

RELAȚIILE DINTRE RUSIA ȘI SUA ÎN REALIZAREA SECURITĂȚII LA MAREA NEAGRĂ*

Dr. Nicolae DOLGHIN

Fără încărcătura beligenă din perioada Războiului Rece și fără a se desfășura la amploarea de atunci, competiția dintre Rusia și SUA continuă în multe locuri din lume. Spațiul ex-sovietic, insuficient instituționalizat după destrămarea imperiului, moștenind foarte multe probleme explozive, situație specifică după destrămarea tuturor imperiilor lumii, constituie scena ideală.

Informațional, competiția este dominată de două percepții extreme, cea a SUA, că Rusia urmărește refacerea imperiului sovietic și cea a Rusiei, că SUA doresc eliminarea lor dintr-un spațiu în care are interese majore, generate de o istorie comună. Între cele două extreme s-ar părea că nu există alternative. Zona Mării Negre o demonstrează, la prima vedere. Situația este complexă, cu o îndelungată istorie, cu interese locale, regionale și continentale evidente, circumstanțe suficiente pentru a alimenta competiția.

Războiul ruso-georgian din august 2008 a pus brusc cei doi actori față în față, situație extrem de periculoasă, în care Moscova și Washington s-au aflat rareori în perioada bipolarității. De fiecare dată, asemenea perioade au fost urmate de perioade de destindere – șanse pentru securitatea lumii. Zona Mării Negre constituie astăzi un loc de unde cei doi actori pot porni spre o resetare a relațiilor dintre ei, așa cum au declarat-o liderii lor. Trebuie găsite doar instrumentele eficiente în gestionarea unui mediu de securitate complex actorii căruii privesc spre viitor.

Cuvinte-cheie: Marea Neagră, OCEMN, hidrocarburi, conflicte, SUA, Rusia, strategii, competiție, spațiu ex-sovietic

Cele două decenii scurse de la căderea Zidului Berlinului au fost dense în evenimente care au

schimbat profund geografia politică a emisferei nordice și mediul de securitate euro-atlantic. S-a destructurat infrastructura ideologică, politică, militară și economică a Războiului Rece. A dispărut Uniunea Sovietică, nu numai ca stat, dar și ca actor-arhitect al sistemului de securitate instituit în lume după cel de-Al Doilea Război Mondial. Arhitectura securității euro-atlantice se modelează în jurul valorilor Occidentului, declanșând procese unice de largire a instituțiilor acestuia. Rapiditatea desfășurării proceselor geopolitice generează, la rândul-i, o perpetuă necesitate a schimbării. Astfel că alianța NATO din zilele noastre seamănă tot mai puțin cu cea de-acum 20 ani, continuă să se lărgească și să-și asume noi spații și misiuni, fără a avea o viziune unitară asupra viitorului ei. Provocarea de perspectivă este dacă va rămâne o organizație regională, ori se va transforma într-una globală, extrapolând la nivelul întregii lumi experiența europeană. Altă instituție europeană, UE, se lărgește, dar, simultan, este nevoită să elaboreze politici speciale pentru zonele învecinate și să suporte opinii că s-ar impune o delimitare geografică. În cadrul organizației se vorbește chiar despre o oboseală a lărgirii. Aceste realități instituționale reflectă, într-o bună măsură, acele adevăruri profunde, aparținând comunităților și cetățenilor, greu de gestionat, și pe care politicienii de azi preferă să le lase celor de mâine.

În toată această perioadă, relațiile dintre Washington și Moscova, simbolurile individualizate ale principalilor actori ai confruntării bipolare, au fost contradictorii, de la reconcilierii greu de crezut altădată, la practici și declarații obișnuite cu câțiva ani în urmă. Cele două capitale răspândesc încă o percepție publică difuză asupra evenimentelor internaționale. De fiecare dată în ultimii ani, când au

apărut divergențe evidente și sonore între ele, opinia publică a invocat perspectiva unui nou Război Rece, deși actorii direct implicați au respins-o și au considerat-o imposibilă. Pe scurt, după aproximativ două decenii de transformări ale geografiei politice și geopoliticii, cei doi actori ne oferă următoarea imagine generală.

SUA, lipsite de adversarul împotriva căruia și-au elaborat și alimentat politicile de îngrădire timp de o jumătate de secol, au trecut la o remodelare a mediului de securitate conforme intereselor lor, dar și resurselor și potențialelor pe care și-au putut permite să le investească. Continuă să rămână cea mai puternică economie a lumii și, de departe, cea mai mare putere militară pentru mulți ani în viitor. Sunt actorul politic internațional cu cea mai mare influență directă și indirectă în deciziile globale și regionale de securitate. Dar unele decizii forțate în relațiile internaționale, precum și cealaltă față a monedei pe care obișnuim s-o denumim globalizare au favorizat apariția și proliferarea unor noi evenimente, riscuri și amenințări care, adăugate celor moștenite din perioada bipolarității, imprimă mediului global de securitate **un dinamism** ce sfidează eforturile întrunite pentru stabilizarea sa. Tocmai acest dinamism a făcut ca SUA să realizeze că resursele lor economice și financiare nu sunt inepuizabile, dar, mai ales, să constate că imensei lor puteri militare i se poate răspunde în teatre cu mijloace relativ simple, cu forțe reduse și cu efecte spectaculoase.

Tentația de a folosi cu ușurință mijloacele *hard* în gestionarea securității globale a dus la o surprinzătoare creștere a sentimentelor antiamericane, mai ales în complexa lume musulmană, dar și la individualizări, disocieri și rețineri printre aliații și partenerii apropiați. Astfel că astăzi, SUA încearcă să pună capăt unui război neașteptat de lung în Irak, căutând să nu și piardă pozițiile câștigate, ceea ce ar însemna o grea înfrângere. Acordurile încheiate cu guvernul irakian sunt mai degrabă începutul unui lung proces, și nu o soluție definitivă.

De asemenea, sfârșitul epuizantei campanii împotriva terorismului, transformate în adevărat război în Afganistan, nu se întrevide prea curând. Singurul rezultat concret este eliminarea acestei amenințări de pe propriul teritoriu. În condițiile unei crize economice și financiare care au afectat-o serios, opinia publică din SUA, apoi liderii politici au avut neplăcuta ocazie să constate cât

de mari sunt costurile pentru a face statutul de unică superputere credibil și cât de corosiv pentru calitatea vieții este acest statut. Entuziasmul cu care a fost susținută șansa schimbării oferită de candidatul, apoi președintele Barack Obama, deschide noi șanse securității globale. Probabil că în acest cadru se înscrie și apelul adresat către Rusia de a *reseta* relațiile dintre ele. La primirea din 7 mai a ministrului rus de externe la Casa Albă președintele Obama declara: *Așa cum am afirmat și altădată, eu cred că avem o excelentă oportunitate de a reseta relațiile dintre Statele Unite și Rusia în foarte multe probleme*¹. Chiar dacă această declarație folosește un verb IT, care ar putea sugera un nou început, politic lucrurile sunt clare, nu în toate problemele ele pot fi reluate de la zero și unele dintre acestea sunt localizate la Marea Neagră, ori în vecinătatea acesteia.

Rusia, redusă la dimensiunile teritoriale pe care le avea cam cu trei secole în urmă, rămâne statul lumii cu cel mai întins teritoriu, situat geografic pe glob, astfel încât să nu poată fi ignorat în niciunul din jocurile geopolitice majore. Și-a asumat, imediat după 1991, statutul de succesori al subiectului de drept internațional care a fost URSS. În perioada tulbură care a urmat imediat destrămării, această responsabilitate a fost considerată șansă pentru securitatea unei Europe paralizate în fața evenimentelor sângeroase din spațiul ex-iugoslav și de perspectiva repetării lor la o cu totul altă scară, mai ales că avertismente au existat în imensul spațiu post-sovietic. S-a facilitat astfel și rezolvarea problemei moștenirii nucleare sovietice, de exemplu, problemă atât de importantă pentru SUA.

Era perioada în care Boris Elțin, liderul unei Rusii aflate într-o criză profundă, era acceptat la discuțiile majore de securitate nu pentru ce reprezenta, ci pentru că eliminarea ei din locul pe care-l ocupase URSS ar fi complicat și mai mult problemele de securitate ale lumii. Sau poate pentru potențialul de dezvoltare deosebit de care dispunea. Rusia nu era o putere economică a lumii, dar nici URSS n-a fost și totuși a rămas în istorie ca superputere. Arsenalul nuclear moștenit a salvat atunci Rusia de la adâncirea crizei, i-a permis să investească sume minime în programe militare și să se concentreze asupra dezvoltării. Tot arsenalul nuclear i-a permis să rămână partener egal al SUA în domeniul armelor strategice. Relațiile deosebite cu SUA din toată această perioadă au

contribuit la instituționalizarea unor relații directe cu NATO. Rusia contestă această organizație pe care o consideră rămășiță a Războiului Rece. Se opune lărgirii ei și s-a opus tot timpul, dar acesta nu a împiedicat-o să instituie un dialog permanent cu ea, să acționeze pentru primirea în G8, în G20 și, în perspectivă, la în Organizația Mondială a Comerțului.

Pe fondul dinamicii cotidiene de tip acțiune-reacție, care a dominat informațional media internațională atunci când era vorba de Rusia, a trecut aproape neobservat amănuntul că în discursul politic al reprezentanților ruși se folosește tot mai rar abstracta sintagmă Occident. Occidentul ca actor politic colectiv, cu scopuri comune, dar din care interesele naționale nu au dispărut, este treptat înlocuit cu realitățile politice concrete ale lumii de astăzi: NATO, UE, SUA, Franța, Germania, Italia, dar și statele baltice, Polonia, Cehia etc. Lista ar putea fi continuată, dar nu exhaustivitatea ei este importantă, ci faptul că această concretizare sugerează abordări diferențiate și permite elaborarea unor politici și strategii individualizate, indiferent de asocierile geopolitice.

Declarațiile referitoare la realizarea unei lumi multipolare, ca simbol al contestării ordinii dominate de SUA, au urmărit mai curând renașterea celebrului triumphi din perioada lui Henry Kissinger, pentru că nimic nu ne face să credem că o lume multipolară va fi mai sigură și mai stabilă. Unele din intențiile sale pentru un viitor nu prea îndepărtat sugerează că tocmai pentru o astfel de lume se pregătește. Lumea multipolară nu va fi mai stabilă, ci doar mai complicată, iar revitalizarea triumphiului este o formă a multipolarității ce i-ar permite participarea la viitoarele dinamici ale geopoliticii ca partener al superputerii momentului, SUA, și al celei emergente, China. Triumphiul ar putea constitui cadrul care să permită Rusiei atingerea, până în anul 2020, a obiectivului pe care și-l propune și anume – *parteneriatul strategic egal și deplin cu SUA pe baza suprapunerii intereselor și ținând cont de influența-cheie a relațiilor ruso-americane asupra stării situației internaționale în ansamblu*², așa cum a reușit cu China. Acesta este obiectivul pe care și-l propune Rusia în strategia sa națională de securitate, aprobată de președintele Medvedev la 12 mai 2009.

Liderii ruși au urmărit cu multă atenție și prudență primele declarații ale președintelui SUA referitoare la țara lor. De aceea, întâlnirea dintre

cei doi președinți de la Londra, din 1 aprilie, anul acesta, a fost așteptată cu mult interes justificat. La o citire atentă a documentelor oficiale se observă că principalele dezacorduri dintre cele două state au rămas, dar că s-a lăsat suficient loc dialogului. În declarația de presă ce a urmat întâlnirii cu liderul rus, președintele Obama a indicat și domeniile în care va coopera cu Moscova: *Sunt convins că ceea ce am început noi astăzi – declara președintele american – este un dialog foarte constructiv care ne va permite să ne ocupăm de probleme de interes reciproc precum reducerea armelor nucleare și întărirea tratatelor dintre noi privind neproliferarea; de interesul nostru reciproc în gestionarea terorismului și extremismului care amenință ambele țări; de interesul nostru reciproc în stabilitatea economică și reluarea creșterii economice; de interesul nostru reciproc în promovarea păcii și stabilității în zone precum Orientul Apropiat*³. Iar în cadrul unei întâlniri cu studenți ai unei universități din Moscova, ambasadorul SUA în Rusia își exprima convingerea că *noi știm că împreună putem reface creșterea economiei mondiale și probabil poate fi o creștere mai bună, mai susținută*⁴.

Dincolo de declarațiile protocolare se observă o intenție reală a celor două state de a coopera în domenii foarte importante pentru securitatea lumii. Probabil că nu va fi o schimbare imediată, ci va fi nevoie de timp și voință politică. De altfel, câteva săptămâni mai târziu, miniștrii de externe ai celor două state, adică reprezentanții instituțiilor cărora le revine rolul principal în reconstrucția relațiilor, au fost mai rezervați. Secretarul de stat al SUA a vorbit despre *optimism rezervat*, ministrul rus despre *pragmatism*. Ei au exprimat o realitate, deoarece există multe probleme în care au poziții comune, dar s-au acumulat și multe dezacorduri care, într-un fel sau altul, pot afecta și securitatea la Marea Neagră: ordinea mondială, Iranul și Orientul Apropiat, competiția din spațiul post-sovietic, mai ales evenimentele din jurul Ucrainei și Georgiei, problema apărării antirachetă, atitudinea față de NATO etc. După cum observăm, cel puțin pentru unele din aceste dezacorduri scena va fi zona Mării Negre.

Rusia și-a dorit statutul de superputere energetică, sprijinindu-se pe imensele sale resurse, poziția geografică și cererea crescândă de energie în Europa și în lume. Jocurile energetice ale Rusiei sunt de mulți ani în topul analizelor în domeniu, iar

datorită situației sale geografice și actualității temei vor continua timp îndelungat. Suntem dominați de ele în Europa și le acordăm puțină atenție în Asia și Arctica. Deocamdată, efectele psihologiei resurselor, dincolo de câștigurile imediate și de efectele generate în lume, nu au ocolit nici economia rusă. Ele au generat procese care au intensificat consumul intern, au descurajat alternativele și au împiedicat diversificarea economică, determinând o dependență periculoasă a PIB-ului de exportul de energie și resurse, în general. Acesta este probabil motivul pentru care în aceeași strategie de securitate, printre principalele riscuri și amenințări pe termen lung la adresa securității economice pe primul loc se află *menținerea modelului exportului de materii prime ca sursă a dezvoltării economice*.⁵

Oricum, Rusia de astăzi, departe de perioada în care liderul său era bătut consolator pe umăr, se află într-un continuu proces de reaşezare în lume, folosind toate oportunitățile politice, economice, militare și financiare. Și-a identificat, după mulți ani de căutări, o doctrină proprie pe care o urmează ca model de dezvoltare și cu rădăcini în propria experiență. Acum face parte din grupul de state care încearcă să folosească disfuncționalitățile provocate de criză în sistemul internațional financiar pentru a-i schimba ordinea, căci, nu-i așa, *criza este cel mai adesea declanșatorul procesului de schimbare a organizării unui sistem; ea motivează schimbarea*.⁶ Actuala ei elită politică urmează tradițiile civilizației europene în abordările de securitate, dar, în egală măsură, dezvoltă și dimensiunea asiatică, ceea ce-i va permite să alterneze prioritățile atunci când va considera că este în interesul ei.

Relațiile dintre SUA și Rusia își au istoria lor și am putea spune că și o anumită deontologie cu mesaje, proceduri și reguli specifice doar lor și prin care își transmit cât de important este unul pentru celălalt într-o anumită perioadă. După mai mult de două decenii, Moscova a primit semnale că actuala Administrație de la Washington intenționează să dinamizeze dialogul cu ea pentru gestionarea unui spectru mai larg de probleme ale securității mondiale, nu doar în cel al armamentului nuclear strategic. Desigur, motivul schimbării l-ar putea constitui realitatea momentului în Afganistan, unde SUA duc greul războiului și au nevoie de sprijinul Rusiei. Dar declarațiile președintelui Obama și ale

altor membri importanți ai echipei sale, făcute cu diferite ocazii în Europa, America de Sud și Asia demonstrează că SUA își propun o altă abordare, mai realistă a soluțiilor pentru problemele lumii, iar pentru aceasta pornesc de la recunoașterea complexității dinamicii mediului de securitate și a limitelor pe care le au în gestionarea de una singură a tuturor provocărilor. Pentru depășirea acestora Rusia are multe de oferit.

Dincolo de semnificațiile optimiste ale diferitelor declarații și gesturi imediate, armonizarea și instituționalizarea așteptatelor relații dintre cei doi va fi un proces dificil, de durată pentru că, în mod firesc, SUA vor dori să-și păstreze avantajele oferite de poziția pe care o ocupă astăzi în sistemul multidimensional al ordinii mondiale. Rusia își va urmări propriile-i interese de securitate, iar în aceste jocuri sunt foarte activi și alți actori importanți, mai mari sau mai mici, cu interese și capacități proprii. Astfel, pentru a ne da seama de atmosfera în care se vor desfășura negocierile START – prioritate politică pentru ambii – sunt semnificative aprecierile unor oficiali despre Tratatul START semnat în 1991, respectat de ambele părți și care urmează să expire la sfârșitul acestui an: *A fost un act de trădare* – declara președintele Camerei Federației a Parlamentului rus – *a fost semnat de un criminal*⁷ – l-a completat ministrul apărării. Declarațiile sunt dure, se referă la un tratat care, la vremea lui, a fost considerat un succes și în prelungirea căruia sunt interesați deopotrivă, dar cred că fac parte din categoria acelor mesaje specifice lor, transmise înaintea unor negocieri importante.

Zona Mării Negre este o apariție relativ recentă în jocurile geopoliticii regionale, după dispariția bipolarității. La 25 iunie 1992, s-a semnat, la Istanbul, documentul de înființare a Organizației de Cooperare Economică la Marea Neagră, care își propunea multe obiective generoase de dezvoltare a securității prin cooperare economică. Ea include 12 state, printre care pe toate cele cu ieșire la Marea Neagră. SUA au statut de observator și astăzi sunt aliat sau partener strategic cu majoritatea celorlalți membri ai organizației. A fost prima inițiativă care a atras atenția.

Dar nu OCEMN a continuat să joace rolul principal în individualizarea zonei, ci hidrocarburile. Ele domină astăzi orice discuție asupra mediului de securitate în zonă și toate proiecțiile asupra dinamicii acestuia. Ecuația

hidrocarburilor, care în alte spații include de obicei termenii relațiilor dintre furnizor și consumator, s-au complicat brusc la Marea Neagră prin apariția celui de-al treilea actor – statele de tranzit. Această nouă realitate a fost rapid transformată dintr-o oportunitate pentru stabilitate și prosperitate în scenă pentru intensificarea competiției geopolitice zonale. Fiecare actor caută să-și maximizeze avantajele: Rusia de a nu avea concurență și a gestiona toate avantajele monopolului, statele de tranzit de a-și întări poziția între furnizor și consumator, consumatorul de a nu avea probleme cu resursele energetice pe termen lung. În această ecuație, Rusia îndeplinește toate cele trei condiții, este furnizor, spațiu de tranzit și consumator în același timp. Toate acestea într-o lume în care interdependențele la nivel global se accentuează.

Departate de realitățile economice ale cererii și ofertei, geopolitica hidrocarburilor a indus în zona Mării Negre o competiție generatoare de crize, viciind natura concurenței economice. Competiția se va menține pentru multă vreme și începe să capete condiționări politice specifice. De obicei, acest tip de condiționări ar trebui să lipsească în comerț, dar nu este unic. Comerțul cu arme și materiale strategice ca marfă constituie un precedent. Doar în acest domeniu partenerii, prețurile și condițiile schimburilor sunt puternic influențate de politic și toată lumea le acceptă. Din păcate, practicile de acolo sunt mutate către comerțul cu hidrocarburi, tot mai politizat. Proiectele de investiții declarate pentru viitorul apropiat – indicator real și convingător al interesului actorilor economici în sănătatea zonei – urmează raționamentele acestei competiții. Este suficientă o analiză chiar și superficială a discuțiilor în jurul celor două proiecte de infrastructură pentru gazele naturale, *Nabucco* și *South Stream*, importante pentru securitatea la Marea Neagră și a continentului. Ambele vizează Europa, dar până acum abordările sunt absolut concurențiale, în termeni de incompatibilitate, deși elementele de apropiere sunt mai numeroase decât cele de îndepărtare.

Pe fondul rivalităților geopolitice, aproape că nu se mai simte rezonanța proiectelor sociale, de educație și infrastructură ale OCEMN. Acestea dispun de potențial real pentru modificarea securității zonei, deoarece ar fi stimulat cunoașterea reciprocă, comunicarea și cooperarea ca surse ale încrederii și stabilității. Ar fi putut constitui pași reali spre o securitate credibilă. Pe

termen îndelungat, componentele economice ale strategiilor pentru stabilizarea securității zonei s-ar putea fundamenta pe această organizație regională de la Marea Neagră, acceptată și recunoscută de SUA și UE. SUA, cu puterea lor economică și financiară, ar putea avea un rol important în susținerea politicilor de dezvoltare a zonei unde au aliați și parteneri. Hidrocarburiile pot constitui o șansă pentru întărirea securității la Marea Neagră doar dacă vor fi scoase în afara concurenței geopolitice a căror vector au devenit și doar dacă vor fi completate cu alte dimensiuni.

Pe fondul general al așteptărilor și rivalităților directe ori intermediare dintre Rusia și SUA, stabilitatea și securitatea la Marea Neagră nu se vor modifica substanțial în viitorul apropiat. Competiția va continua. Până acum, cei doi nu și-au modificat pozițiile de principiu în problemele importante pentru securitatea zonei: lărgirea NATO, problemele Caucazului, energia etc. De asemenea, percepția publică reciprocă construită în ultimele două decenii este neschimbată: cea din SUA că Rusia urmărește refacerea URSS, cea din Rusia că SUA doresc eliminarea Rusiei din spațiul ex-sovietic folosind valorile pe care le gestionează cel mai bine. Aceste percepții vor influența și viitoarele strategii. Singurele concesii reciproce de până acum s-au referit la recunoașterea reciprocă a intereselor în zonă. Ar fi suficient pentru un punct de pornire spre stabilizare, cu condiția ca ambii actori să fie interesați deopotrivă în securitatea ei, atât în căile de întărire a acesteia, cât și în echilibrul resurselor. Parteneriatul estic lansat de UE cu puțin timp în urmă și care se adresează îndeosebi statelor de la Marea Neagră va fi o provocare și pentru SUA și pentru Rusia, deoarece UE ar putea deveni o alternativă strategică pentru actori zonali care până acum se orientaseră doar către unul din cei doi.

Pentru cele două state, zona Mării Negre aparține aceluși **spațiu al competiției** lor strategice în care interesele nu sunt simetrice. Rusia este stat limitrof și țară caucaziană cu interese deosebite în zonă. Folosind clasificările din SUA am putea spune că interesele ei sunt vitale. Anul trecut pentru apărarea lor a demonstrat-o în războiul cu Georgia. Pentru SUA, zona Mării Negre prezintă interes doar pentru libera circulație a hidrocarburilor, astfel încât securitatea aliaților lor europeni să nu depindă excesiv de Moscova, precum și pentru responsabilitățile asumate față

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

de noii aliați. Dar, într-un asemenea spațiu în care interesele sunt disimetrice, evenimentele pot avea dinamici intense și destabilizatoare care să afecteze interesele majore ale actorilor din zonă, deci și mediul de securitate.

Pe fondul relațiilor generale dintre SUA și Rusia probabil trei sunt problemele care vor domina evoluția mediului de securitate în zonă: lărgirea NATO, Caucazul și scutul antirachetă.

Lărgirea NATO constituie cel mai constant, intens și important dezacord între SUA și Rusia din momentul deschiderii ușilor alianței pentru noi membri. El se manifestă practic în întreg spațiul eurasiatic. SUA consideră alianța o organizație de state democratice, cu economie de piață, grupate pentru a se apăra împotriva unui atac armat, un spațiu al stabilității și securității. Pentru Rusia, alianța este o inerție din perioada Războiului Rece, folosită de SUA în susținerea propriilor interese și care nu-și prea găsește locul după dispariția adversarului care a generat-o. Atitudinea Rusiei față de alianță nu s-a modificat, chiar dacă, tot la propunerea SUA, s-a constituit Consiliul NATO – Rusia unde se pot discuta probleme majore ale securității reciproce. Rusia este reprezentată la NATO de o misiune politică și una militară, alianța, la rândul ei, are la Moscova o misiune militară și un birou de informare, dar neîncrederea se menține de ambele părți. Într-o intervenție susținută la Colegiul NATO de la Roma, Secretarul general al organizației, Jaap de Hoop Scheffer, recunoaște că între cei doi parteneri există o problemă de percepție care trebuie rezolvată în viitorul concept strategic: „*În mod obișnuit, Rusia pare să perceapă că Vestul, și îndeosebi NATO, nu ia complet în considerare îngrijorările ei de securitate. Este o percepție care trebuie abordată - de către NATO și Rusia*”⁸.

Perspectiva lărgirii alianței prin primirea de noi state din spațiul ex-sovietic a determinat Rusia să recurgă la o diversificare fără precedent a strategiilor sale anti-NATO, aplicându-le diferențiat în relațiile sale cu SUA, cu principalii aliați europeni ai acestora și cu țările candidate. La summit-ul NATO de la București a reușit să obțină amânarea deciziei finale referitoare la lărgirea alianței în spațiul post-sovietic cu sprijinul unora din aliații europeni ai SUA, nevoiți să ia în calcul prețul pe care ar fi trebuit să-l plătească în cazul unei deteriorări dramatice a relațiilor lor cu Rusia.

Candidații care și-au susținut deschis opțiunea pentru integrarea în alianță, Ucraina și Georgia,

au simțit cel mai dur opoziția Rusiei. Ucraina nu mai iese din criza politică în care a intrat după victoria revoluției portocalii și se află într-o cădere economică gravă, în condițiile în care aderarea este susținută de o minoritate. Georgia, ca urmare a unei neinspirate operații militare în august 2008, în Osetia de Sud, a atras riposta militară a Rusiei, îndepărtându-se astfel de criteriile aderării și aducând în discuția opiniei publice euro-atlantice tema avantajelor și dezavantajelor în relațiile cu Rusia. Numeroase sunt vocile la Kiev și la Tbilisi care afirmă că Rusia nu este străină de problemele lor, iar la Moscova că în spatele revoluțiilor colorate s-au aflat SUA. Deci, anul trecut nu mica Georgie a fost ținta. Războiul a fost un test pentru toate instituțiile de securitate ale lumii și Rusia poate fi mulțumită de rezultatele lui. Au urmat rapid evenimente cu efecte de lungă durată pentru securitatea mediului de securitate la Marea Neagră, finalizate cu modificarea geografiei politice: Abhazia și Osetia de Sud s-au proclamat state independente și au fost recunoscute imediat de Rusia, apoi de Nicaragua. Rusia și-a asumat, de asemenea, obligația apărării granițelor autoproclamatelor state. Toate acțiunile au fost respinse de NATO, SUA, UE.

Cum era de așteptat, înfrângerea militară a declanșat o criză politică la Tbilisi. Foștii aliați politici ai președintelui Georgiei îl contestă astăzi, acuzându-l, printre altele, și de deteriorarea relațiilor cu vecinul rus. Este evident că, într-o desfășurare pașnică a evenimentelor, perspectiva redobândirii de către Georgia a suveranității sale asupra teritoriilor secesioniste depinde acum doar de viitorul relațiilor cu Rusia. SUA ar putea influența situația doar dacă ar ajunge cu Rusia la niveluri de cooperare neatinse încă, ceea ce este greu de crezut pentru viitorul apropiat, sau în urma unei confruntări dificil de imaginat într-o lume rațională. De altfel, fostul președinte al Georgiei, Edvard Shevardnadze, declara că, *readucerea Osetiei de Sud și Abhaziei va fi posibilă doar în cazul unei amenințări reale la adresa integrității teritoriale a Rusiei înseși, când nu-i va arde nici de Abhazia, nici de Tshinvali*.⁹

Războiul ruso-georgian a provocat cea mai gravă criză din ultimii ani dintre Rusia și NATO. Alianța a respins constant orice măsură ce afectează drepturile Georgiei asupra teritoriilor secesioniste și a rămas pe aceleași poziții din august 2008, chiar dacă recent s-a pronunțat pentru reactivarea

Consiliului NATO-Rusia. Rusia, la rândul ei, a creat în jurul Abhaziei și Osetiei de Sud un statut asemănător celui al provinciei Kosovo, teritoriu al Serbiei, dar a cărei independență a fost recunoscută de majoritatea statelor occidentale. De asemenea, a declanșat un amplu program de reconsiderări militare în zonă, dintre care cele mai importante sunt restructurarea și modernizarea forțelor, dar mai ales, înființarea pentru următorii 49 ani a două baze militare în Osetia de Sud și Abhazia, a căror statalitate a recunoscut-o. Viitoarele baze vor cuprinde câte 3700 militari fiecare, înzestrați cu tehnică nouă, printre care și tancul T 90, o raritate chiar și pentru forțele armate ruse¹⁰ din interiorul țării, artilerie și rachete sol-sol, sisteme moderne de apărare antiaeriană, noi tipuri de avioane etc. Totodată, continuă moratoriul asupra Tratatului CFE și are propria viziune asupra rolului OSCE la noile granițe. Aceste programe anunțate și la care, după ultimele declarații, nu va renunța din motive de criză sugerează că Rusia se pregătește pentru scenariile cele mai dificile ale relațiilor sale cu SUA și, indirect, cu NATO în zona Mării Negre.

Strategia Securității Naționale consideră orientarea arhitecturii de securitate regionale doar spre NATO o *amenințare la adresa securității internaționale*, totodată, subliniază *emergența tendinței de căutare a soluțiilor pentru problemele existente și reglementare a situațiilor de criză pe fundamente regionale, fără implicarea actorilor non-regionali*¹¹. S-ar putea ca, prin această caracterizare, să aibă în vedere acceptarea Turciei, important membru NATO și aliat al SUA, la procesele de identificare a soluțiilor la problemele Mării Negre. Turcia a demonstrat de mai multe ori că acordă prioritate promovării propriilor interese în realizarea stabilității mediului de securitate la Marea Neagră, fără a-și neglija obligațiile din cadrul alianței. Faptul că uneori interesele ei se apropie de cele ale Rusiei s-ar putea datora și istoriei comune a relațiilor lor de putere, dar și dorinței de a nu se crea dezechilibre pe care să nu le mai poată controla. Oricum, întărirea securității la Marea Neagră ca și în întreaga Europă se află undeva între declarația Secretarului General Jaap de Hoop Scheffer și provocarea lansată Rusiei de a accepta alianța drept actor regional.

Caucazul continuă să rămână o altă zonă a competiției dintre SUA și Rusia. Prin caracteristicile sale etnice, religioase și culturale, Caucazul constituie o zonă unică din punct de

vedere al densității diversității. De asemenea, îi este specifică o lungă tradiție istorică a confruntărilor. Destrămarea fostului imperiu sovietic nu a fost scutită de tulburările care au însoțit, de regulă, asemenea evenimente. Toate spațiile fostelor imperii ale lumii le-au cunoscut în procesul redefinirii identităților geografice care le-au succedat. Multe din problemele de astăzi ale Orientului Apropiat sau ale relațiilor dintre India și Pakistan, de exemplu, își au sorginea în realitățile fostului imperiu britanic cu multe decenii în urmă.

Geografia politică post-sovietică, convenită prin pași anteriori a fost respectată ca principiu, dar nici astăzi nu este finalizată în detalii. Și tocmai aceste detalii care scapă macroanalizelor alimentează energiile ce au determinat destrămarea marelui imperiu. Marele imperiu a fost fragmentat în entități politice mai mici, dar la fel de complexe. Suficient ca energiile neconsumate să fie în continuare active, iar efectele lor să intre în contradicție cu principiile ale dreptului internațional. Caucazul este cea mai cunoscută zonă a fostului imperiu în care problema acestor energii neconsumate a ieșit cu duritate în evidență prin conflictele înghețate. Probabil și pentru că este parte a Europei, dar și pentru că aici s-a simțit cel mai intens competiția dintre Rusia și SUA, care a alimentat speranțe și interese locale. Însă, situații asemănătoare există în tot spațiul post-sovietic unde acum funcționează state care cu greu pot invoca argumentul istoric în susținerea actualelor granițe.

Într-un anumit fel, două dintre conflictele înghețate aflate în zona Mării Negre, și anume cele care au afectat Georgia, au fost rezolvate. Ele au devenit acum cazuri ale dreptului internațional pentru tratarea cărora se vor găsi argumente, principii, precedente și eventual soluții la oricare din posibilele cursuri ale acțiunilor. Cel mai puțin probabilă este revenirea la situația dinaintea de 8 august 2008. Momentul a demonstrat limitele raționale ale confruntării dintre Rusia și Occident și a căror depășire poate duce către evoluții neliniare. Se pare că aceste limite au fost înțelese și în spațiul post-sovietic, ceea ce se observă în modificarea unor accente în multe comportamente. Atrag atenția evenimentele din jurul provinciei Nagorno-Karabakh, conflict care afectează două state caucaziene independente, subiecte de drept internațional. *De jure*, provincia locuită majoritar de armeni, aparține Azerbaidjanului, *de facto*,

nu recunoaște autoritatea acestuia, populația sa orientându-se mai curând către Armenia. Cu contribuția Grupului de la Minsk, unde SUA și Rusia sunt active, s-a reușit menținerea unei stări de pace după un război pustiitor la începutul ultimului deceniu al secolului trecut, dar o soluție definitivă a conflictului n-a fost identificată. Armenia și Azerbaidjan sunt state cu care și Rusia și SUA au relații foarte bune. Azerbaidjanul este considerat drept un alt posibil candidat cu șanse pentru NATO, în timp ce Armenia este membră a Organizației Tratatului pentru Securitate Colectivă, alianță militară dominată de Rusia.

În primăvara acestui an, Moscova a fost vizitată la intervale scurte de președinții Aliev și Sargsian. În declarațiile de presă care au urmat, președintele Azerbaidjanului a declarat că Rusia este partener strategic important al țării sale, cel al Armeniei a evidențiat faptul că Rusia nu și-a schimbat poziția și dorește *rezolvarea conflictului pe baza tuturor, și subliniez, tuturor principiilor dreptului internațional*.¹² Aceste declarații ar putea sugera o intensificare a implicării Rusiei în soluționarea conflictului într-un moment în care SUA sunt concentrate mai ales asupra problemelor interne.

Tot în această perioadă au apărut și primele informații despre negocierea unei foi de parcurs între Armenia și Turcia pentru reluarea relațiilor și deschiderea granițelor dintre cele două țări, închise după războiul armeano-azer. O restabilire a relațiilor turco-armene ar fi un pas important pentru stabilitatea mediului de securitate în Caucaz și ar contribui la rezolvarea conflictului din jurul provinciei, având în vedere relațiile deosebite dintre Azerbaidjan și Turcia. Ministerul de externe rus *salută fiecare pas care duce la normalizarea relațiilor dintre orice țări*, Departamentul de Stat al SUA face un apel către Turcia și Armenia *pentru a acționa în conformitate cu planurile și în cadrul convenit*.¹³

Rămâne doar de văzut cum va interpreta elita politică de la Baku eventualitatea spargerii blocadei Armeniei de către Turcia, cel mai consecvent sprijinitor în problema Nagorno-Karabah. În același timp, unele comentarii de la Moscova afirmă deja că SUA își urmăresc prin intermediari același obiectiv de eliminare a sa din Caucaz folosind de această dată Turcia, adică un actor din zonă.

Lansarea Parteneriatului estic al UE în luna mai a prilejuit convorbiri directe între președinții

Armeniei și Azerbaidjanului la Praga. Rezultatele lor au generat aprecieri optimiste din partea intermediarilor internaționali, speranțe rezervate din partea autorităților armene și declarații dure față de poziția rigidă a președintelui armean dinspre Baku.

Comentatori din capitala Azerbaidjanului găsesc explicația pentru această poziție în *indicațiile secrete primite de la Moscova, situația din Georgia și criza politică internă din Armenia*¹⁴.

Totuși, găsirea unei soluții pentru criza din jurul provinciei Nagorno-Karabah este mai aproape decât în alți ani. În lumea musulmană, situația este urmărită cu atenție. Nu doar Turcia, ci și Iranul este interesat. O eventuală reaprindere a conflictului ar adăuga noi intensități neîncrederii dintre musulmani și creștini, existente de multă vreme în zonă, într-un moment în care SUA urmăresc să-și îmbunătățească imaginea, iar Rusia să diminueze efectele momentului Cecenia, considerat în mediile islamiste confruntare între creștini și musulmani. Nu întâmplător declarații recente ale oficialilor de Washington și Moscova amintesc faptul că țările lor includ și importante comunități islamice. Soluția nu va putea fi decât una de compromis asumat, pentru că orice încercare de rezolvare extremă a situației – provincia să revină Azerbaidjanului, ori să se unească cu Armenia – nu ar însemna decât un alt război dur și un precedent pentru alte zone fierbinți din spațiul post-sovietic.

Scutul antirachetă poate constitui o șansă pentru securitatea la Marea Neagră, așa cum se poate transforma și într-un important factor destabilizator. SUA declară că scutul va fi îndreptat împotriva rachetelor iraniene, stat care, într-o formă sau alta, aparține zonei largite ponto-caspice și are interese majore în zonă.

Perspectiva instalării elementelor celei de-a treia poziții a scutului SUA în Polonia și Cehia a provocat o reacție neobișnuită a Rusiei. Ea îl consideră element care viciază echilibrele negociate între cei doi în domeniul armelor nucleare strategice, deoarece nu a fost luat în calcul când acestea au fost negociate. Caracteristicile lor ar permite mai curând folosirea împotriva rachetelor intercontinentale rusești existente și a căror amplasare este cunoscută, decât împotriva unor iluzorii rachete iraniene.

Rusia nu a avut asemenea reacții când SUA au desfășurat elemente ale scutului antirachetă în Oceanul Pacific și Marea Britanie. Pe lângă vehe-

mența opoziției și invocarea unor reconsiderări în domeniul armamentului său nuclear strategic, Rusia a invocat și posibilitatea instalării rachetelor sol-sol *Iskander* în regiunea Kaliningrad, pentru a contracara elementele scutului. Există bănuiele că s-ar avea în vedere instalarea acestor rachete și în zona Mării Negre. Având o bătaie sub 500 km., această categorie de rachete nu încalcă Tratatul pentru interzicerea eurorachetelor încheiat între SUA și URSS în anii '80 ai secolului trecut. O asemenea perspectivă nu poate fi ignorată de către statele Europei Centrale și de la Marea Neagră, ce ar putea fi puse în fața unor alte realități militare decât cele cunoscute.

Această variantă a evoluției problemei scutului antirachetă ar fi cea mai dramatică deoarece ar putea atrage măsuri militare de răspuns, adică, o spirală a evenimentelor care ar provoca acumulări de tensiuni periculoase. De asemenea, ar determina poziții diferite ale aliaților europeni ai SUA asupra perspectivei instalării elementelor scutului. Chiar și acum există păreri diferite printre europeni, iar opinia publică din Cehia se opune perspectivei de a deveni ostateca unei competiții dintre doi mari actori pe care-i pot influența prea puțin. S-ar putea repeta problemele de acum trei decenii când eurorachetele au provocat mari tulburări într-o Europă devenită ostatecă a confruntării dintre superputerile nucleare.

Pentru a atenua dezacordurile, între SUA și Rusia au avut loc mai multe rînduri de negocieri. S-au propus diferite variante care să contribuie la eliminarea suspiciunilor, dar pozițiile de principiu au rămas neschimbate.

Administrația Obama a amânat luarea unei decizii definitive asupra eficienței scutului și a declarat că studiază propunerile rusești. Premierul Vladimir Putin declara unor ziare japoneze că *Rusia va lega problemele apărării antirachetă și tot ceea ce are legătură cu aceasta de armamentul strategic ofensiv*.¹⁵

Între SUA și Rusia se desfășoară consultații intense pe această problemă. Experți ruși afirmă că determinarea SUA pentru a instala elementele scutului în Europa este aceeași. Ministrul apărării din SUA a declarat, în fața Comisiei pentru buget a Senatului, că studiază împreună cu reprezentanți ai Rusiei posibilitatea instalării elementelor scutului pe teritoriul acesteia.

Se presupune că este avută în vedere o regiune din sud, în zona Mării Negre. De asemenea, nu

este exclusă nici varianta folosirii radarului rusesc din Azerbaidjan. Desigur, declarațiile sunt importante, dar, cu siguranță, va urma un drum lung de negociere a tuturor detaliilor.

O asemenea perspectivă ar putea crea circumstanțe deosebit de favorabile pentru stabilizarea mediului de securitate la Marea Neagră. Cooperarea într-un domeniu atât de sensibil cum este cel al înaltelor tehnologii militare este o raritate pentru cei doi. Aceasta ar însemna realizarea unei atmosfere deosebite de încredere reciprocă, adoptarea unor măsuri concrete pentru asigurarea securității viitoarelor investiții, deci, o lărgire a spațiului de protecție și o acceptare a necesității respectării reciproce a intereselor fiecăruia. Ar fi un cadru favorabil pentru armonizarea altor probleme ale zonei în care cei doi actori au poziții și interese deosebite.

Astfel, scutul antirachetă european al SUA ar putea deveni simbol al emergenței securității la Marea Neagră.

** Lucrarea a fost prezentată în cadrul seminarului internațional cu tema: „Strategii pentru cooperare în zona Mării Negre”, organizat de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, pe 27 mai 2009.*

NOTE BIBLIOGRAFICE:

- 1 <http://www.voanews.com/english/2009-05-07-voa53.cfm>
- 2 Soviet Bezopasnosti Rossiiskoi Federații, *Strategia naționalnoi bezopasnosti Rossiiskoi Federații do 2020 goda*, 2009, p.6. <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>
- 3 Conferință de presă la întâlnirea cu Președintele SUA, Barack Obama, 1 aprilie 2009, <http://www.russianembassy.org/>
- 4 <http://moscow.usembassy.gov/beyrleeem042909.html>
- 5 Soviet Bezopasnosti, idem, p. 15.
- 6 Cătălin Zamfir, Lazăr Vlăsceanu (coordonatori), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998, p.144
- 7 http://news.km.ru/snv_1_gotovili_predateli_i_prest.
- 8 Speech by NATO Secretary General Jaap de Hoop Scheffer at the NATO Defense College, Rome, http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_55199.htm
- 9 http://news.km.ru/shevarnadze_uveren_rossiane_v
- 10 <http://www.newsru.com/world/19may2009/base.html>

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

11 Soviet Bezopasnosti, idem, p.3.

12 <http://www.regnum.ru/news/1164093.html>

13 Idem.

14 Idem.

15 <http://www.rian.ru/politics/20090510/17060055.html>

Dr. Nicolae DOLGHIN (ndolghin@yahoo.com) este cercetător științific gradul I la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare "Carol I", autor al numeroase studii și articole pe teme circumscrise securității și apărării naționale.

REDIMENSIONĂRI EURO-ATLANTICE ȘI EURASIATICE ALE COMPONENTEI MILITARE A SECURITĂȚII ÎN ZONA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE*

Dr. Gheorghe MARIN

„Disponând de un însemnat potențial politic, economic, militar, cultural, demografic etc., bazinul Mării Negre captează, fără îndoială, interesele euro-atlantice în zonă, reprezentând totodată prelungirea bazinului Mediteranean către Marea Baltică și mai departe către Asia Centrală și Orientul Mijlociu. În aceste condiții, bazinul Mării Negre și zona adiacentă acestuia devin ‘turnul de control’ al spațiului euro-asiatic și ‘arbitrul’ Orientului Mijlociu.”¹

Cuvinte-cheie: Zona Extinsă a Mării Negre, mediu de securitate, componenta militară a securității.

1. Importanța geostrategică a Zonei Extinse a Mării Negre

Sfârșitul Războiului Rece, având ca primă consecință dispariția lumii bipolare, a permis afirmarea și consacrarea unor noi actori statali, dezvoltarea, pe bază de parteneriat și încredere, a dialogului politic și cooperării internaționale, concomitent cu extinderea rapidă a valorilor democrației pluraliste și economiei de piață. Apariția unui număr mare de noi state în zona Mării Negre și Caucazului, ca urmare a dezmembrării Uniunii Sovietice și fostei Iugoslavii, a adus în atenție și disputele teritoriale și etnice înghețate și nesoluționate din Transnistria, Osetia de Sud, Abhazia, Georgia, Armenia și Azerbaidjan.

În prezent, situația de securitate din zona bazinului Marii Negre și a Caucazului este deosebit de complexă, fiind caracterizată, pe de o parte, printr-un proces de reafirmare a arhitecturii regionale de securitate, ca parte a celei euro-atlantice, iar pe de altă parte, prin existența unui important potențial conflictual, cauzat atât de

menținerea unor conflicte înghețate inter sau intra-statale din Comunitatea Statelor Independente, cât și de amplificarea amenințărilor asimetrice, traficului ilegal de droguri și ființe umane, fenomenul migrației și, nu în ultimul rând, terorismul.

Marile acumulări de tehnică militară în zona Mării Negre în perioada bipolară au sporit oportunitățile pentru traficul ilegal de muniții și armament ușor, care alimentează nevoile mișcărilor separatiste / secesioniste în a-și crea propriile grupări de forțe ilegale sau paramilitare. Menținerea bazelor și mijloacelor militare în zonă, în condițiile inexistenței unor reglementări clare în ceea ce privește statutul și dimensionarea acestora, coroborată cu nerespectarea prevederilor Tratatului privind forțele convenționale în Europa (CFE), reprezintă un factor multiplicator al evoluțiilor negative în regiune. Statele vecine foste sovietice se confruntă azi cu riscuri directe privind îmbunătățirea legitimității politice, reducerea corupției și lupta împotriva grupărilor mafioate interne și externe. Au apărut tensiuni între procesele de integrare regională și cele de fragmentare, între centrele de putere interne și periferiile acestora.

Amploarea fără seamăn a luptei împotriva terorismului și crimei organizate, concomitent cu dinamizarea competiției pentru resurse energetice și căile de transport ale acestora, a adus zona Mării Negre de la periferie spre centrul atenției principalelor organisme europene și euroatlantice. Zona este o poartă europeană potențială pentru fluxurile de persoane venind din Asia, dar și din regiunile Maghrebului sau chiar ale Africii. Migrația ilegală, împreună cu dezvoltarea organizațiilor de tip mafiot locale, reprezintă o bază potențială de creștere a traficului ilegal și a pericolului terorist. Deși nu există organizații

teroriste născute în zona Mării Negre, proximitatea față de Orientul Mijlociu, Balcani și Asia reprezintă un avantaj semnificativ pentru teroriștii din aceste regiuni, de a se conecta la aceste zone de tranzit și rute. Este evident că aceste riscuri de securitate sunt interconectate și amenințările convenționale, alături de conflictele înghețate, catalizează apariția amenințărilor/provocărilor asimetrice.

O rezolvare potențială pentru problemele regiunii nu se poate baza decât pe un concept de securitate extins, care să încorporeze integrarea regională, democratizarea, creșterea economică și redefinirea politicilor și strategiilor privind Marea Neagră. În contextul implicării tot mai mari a NATO în gestionarea situațiilor de criză dincolo de aria de responsabilitate, bazinul Mării Negre și zona adiacentă acestuia reprezintă avanpostul necesar și util Alianței în proiectarea stabilității și securității în întreaga regiune.

În cadrul acestei analize, Regiunea Extinsă a Mării Negre (REMN) va face referire la regiunea cuprinsă între Balcani și Marea Caspică, considerând că este imposibil să facem abstracție, într-o analiză ce face referire la regiunea Mării Negre, de rolul politic, economic și strategic al unor jucători precum Republica Moldova, Armenia sau Azerbaidjan, ori de importanța coridorului energetic euro-asiatic ce reunește marii consumatori ai Occidentului cu bogatele rezerve energetice din zona Mării Caspice și din Asia Centrală. Pentru a fi mai exacti, în cadrul acestei analize, Regiunea Extinsă a Mării Negre va face referire la cele șase state riverane: România, Bulgaria, Rusia, Turcia, Ucraina și Georgia, la cele două republici caucaziene: Armenia și Azerbaidjan, și la fosta republică sovietică: Moldova.

Transformarea regiunii Mării Negre într-un pol al stabilității politice și al creșterii economice, cu scopul extinderii climatului de pace și securitate spre spațiul balcanic – Caucaz și Asia Centrală – se constituie într-o prioritate a activității viitoare pentru NATO și pentru Uniunea Europeană.

Evoluția relației strategice Est - Vest și deschiderea economică promovată de lărgirea Uniunii Europene și a NATO impun clarificarea unui concept pentru granița de est a UE și a NATO, ca zonă de complementaritate cu statele neincluse deocamdată în proiectul integrării.

De asemenea, Regiunea Extinsă a Mării Negre cuprinde nucleul rutelor principale de transport al produselor petroliere din zona Caspică

spre Europa. După cum se cunoaște, rezervele energetice din Marea Caspică devin din ce în ce mai importante pentru aliații europeni și pentru asigurarea stabilității prețurilor mondiale de țiței.

NATO și UE trebuie să ia în considerare creșterea contribuției la întărirea securității acestor rute vitale de transport energetic, având în vedere importanța strategică acordată resurselor energetice de către majoritatea aliaților europeni. Nu trebuie omise din ecuație conflictele înghețate din regiune, care pot oricând influența abordările naționale și regionale și pot avea consecințe, pe termen lung, pe multiple planuri.

Securizarea zonei impune și o sporire a rolului organismelor de cooperare și securitate regionale (BSEC, BLACKSEAFOR, SEEBRIG, GUAM), care, în colaborare cu cele internaționale (UE, OSCE, NATO), pot și trebuie să asigure realizarea unei arhitecturi regionale de securitate reale și eficiente, cu participarea activă a tuturor factorilor politici implicați, ca parte a arhitecturii de securitate europene și globale. În acest context, controlul căilor de comunicație pentru asigurarea libertății de mișcare în teatrul de operații al bazinului Mării Negre, prin potențialul militar dislocat, va conferi în viitor o importanță deosebită acestui spațiu.

2. Tendințe ale mediului de securitate în Zona Extinsă a Mării Negre

Războiul Rece a determinat împărțirea regiunii în două semisfere: Estul și Vestul, contribuind, într-o mare măsură, la izolarea acesteia, cu consecințe dramatice asupra mediului de securitate de la finele secolului XX. La sfârșitul Războiului Rece, securitatea internațională s-a confruntat cu tendințe de fragmentare în regiunea Mării Negre, iar, în particular, securitatea Europei - cu o dilemă geopolitică în relația sa cu această zonă: integrare și stabilitate versus dezintegrare și conflicte latente.

Procesul de destindere inițiat la sfârșitul deceniului nouă al ultimului mileniu a permis nu numai dezvoltarea pe multiple planuri a dialogului politic și cooperării dintre statele aflate în cele două tabere antagoniste ale Războiului Rece, dar și apariția de noi forme de sporire a încrederii și securității mai ales prin mecanisme care angrenau componenta militară. Parteneriatul pentru Pace, Cer Deschis, Inițiativele de Cooperare regionale și, nu în ultimul rând, parteneriatele strategice încheiate la nivel bilateral, au contribuit în mod

benefic la o apropiere dintre state, la o conlucrare eficientă și reală, bazată pe coordonate noi, inedite, pentru protejarea și promovarea intereselor naționale în context regional și global, în condițiile amplificării amenințărilor de tip neconvențional (terorismul, crima organizată, proliferarea armelor de distrugere în masă, imigrația ilegală, traficul de droguri și materiale periculoase etc.).

În continuare, vom trece succint în revistă poziționarea principalilor actori din zona extinsă a Mării Negre față de evoluțiile recente ale mediului geopolitic. Obiectivele strategice vizează, fără îndoială, refacerea zonelor de influență și controlul resurselor energetice și de distribuție ale acestora, protejarea intereselor proprii prin limitarea extinderii NATO, menținerea unui climat de instabilitate prin „alimentarea” conflictelor înghețate.

Realizând „eșecul” proiectului geopolitic reprezentat de CSI, **Rusia** este preocupată în atingerea obiectivelor menționate de realizare a unui nou tratat de securitate europeană, de consolidare a alianței Rusia – Eurasia, creștere a rolului Organizației Tratatului de Securitate Colectivă prin crearea unei forțe de reacție rapidă de 16.000 militari și prin realizarea unui sistem integrat de apărare a spațiului aerian. În același timp, asistăm la o întărire semnificativă a prezenței Rusiei în zonele „fierbinți” (avem în vedere semnarea recentă a unor acorduri de apărare cu regiunile separatiste din Georgia privind apărarea frontierelor) și eforturile de contracarare a tendințelor de consolidare a prezenței SUA în Asia Centrală.

Ucraina și-a continuat și în anii din urmă tradiționala balansare politică și economică între Est și Vest, rămânând captivă faliei dintre Rusia și comunitatea euro-atlantică. Dependentă energetic de Rusia, Ucraina este și o piesă importantă a rețelelor occidentale de transport a energiei caspice.

Pentru **Georgia**, principala provocare de securitate rămâne restaurarea suveranității sale asupra Abhaziei și Osetiei de Sud. Aceasta depinde, în bună măsură, de relațiile Georgiei cu Rusia, care a recunoscut independența provinciilor secesioniste (august 2008), se opune aspirațiilor Georgiei de a deveni membru NATO și desfășoară pe teritoriul său acțiuni militare împotriva grupurilor teroriste cecene, sub pretextul că Georgia nu dispune de capacitatea de a-și securiza frontierele. Principala misiune încredințată de Occident Georgiei este

securizarea tronsonului național din conducta petrolieră Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC). Instabilitatea politică internă pune însă sub semnul întrebării capacitatea Georgiei de a-și asuma acest rol.

Turcia are un statut special în arhitectura geopolitică a Mării Negre. Noile condiții de după Războiul Rece, apartenența la NATO, relația specială cu SUA au oferit acestei țări o oportunitate pentru leadership regional în zona Mării Negre. În pofida divergențelor istorice și strategice, Turcia și-a amplificat relațiile economice și politice cu Rusia, orientare care se bucură de o deosebită popularitate la Ankara. Turcia continuă să joace un rol deosebit de activ, având în vedere o voce distinctă în susținerea rezolvării conflictelor din zonă într-un cadru regional (Pactul de stabilitate în Caucaz), în creșterea rolului „omniprezenței” sale în regiune.

Republica Moldova și statele din Caucaz reprezintă veriga cea mai complexă și cea mai sensibilă în arhitectura geopolitică a REMN. În aceste state, guvernările slabe sau autocrate, sărăcia extremă, conflictele înghețate (Transnistria și Nagorno-Karabagh) și amenințările la adresa integrității teritoriale alcătuiesc o mixtură dintre cele mai nefericite, iar mecanismele inadecvate de implementare a statului de drept îngăduie corupției și crimei organizate să prolifereze. Mai mult decât atât, Daghestanul și Ingușetia s-au transformat în terenuri fertile pentru dezvoltarea islamismului radical, generator de terorism motivat religios. Legăturile dintre stat și cetățeni sunt extrem de precare peste tot în această zonă și îndeosebi în Republica Moldova.

România și Bulgaria, țări ale frontierei estice a comunității euro-atlantice, și-au asumat rolul de punți comerciale și energetice și bariere în calea amenințărilor transnaționale de securitate emanând din regiunea Mării Negre.

Zonă de suprapunere a intereselor occidentale cu cele rusești, bazinul Mării Negre se înfățișează în prezent ca o regiune în care se intersectează două sisteme integrative: cel al comunității euro-atlantice, reprezentată de Alianța Nord-Atlantică (NATO) și Uniunea Europeană (UE), și cel al Comunității Statelor Independente (CSI), aflat sub influența decisivă a Rusiei.

NATO reprezintă, în opinia noastră, unul dintre cei trei piloni importanți în arhitectura REMN, ceilalți doi fiind UE și Rusia. În aprilie 2008, Summit-ul NATO de la București a evidențiat

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

importanța geostrategică pentru Alianță a regiunii Mării Negre și, prin mecanismele de cooperare politico-militară cu statele din zonă, se perfectase un cadru de cooperare pașnică. Conflictul din august 2008 din Caucaz a demonstrat că această regiune rămâne linia de demarcație a competiției dintre democrația Vestului și F. Rusă.

În atingerea obiectivelor sale, NATO continuă să fie preocupată de protecția flancului estic, sprijină procesul de extindere și acordă o atenție deosebită dezvoltării parteneriatelor strategice și a celorlalte forme de cooperare regională.

În relația cu NATO, Regiunea Extinsă a Mării Negre are în prezent următorii actori: trei membri ai Alianței (Turcia, România și Bulgaria), trei țări care vor să intre în NATO (Ucraina, Georgia și, posibil, Azerbaidjan), Armenia (membră a PFP, dar care are și un parteneriat strategic cu F. Rusă), Rusia (care are o relație specială cu Alianța în cadrul Consiliului NATO-Rusia) și Ucraina (în cadrul Comisiei Ucraina-NATO). Cooperarea cu statele non-NATO din regiune se realizează, în special, prin dezvoltarea parteneriatelor individuale, în cadrul programului PFP.

UE este, în opinia noastră, pilonul de rezistență în arhitectura europeană a REMN. Pentru UE regiunea Mării Negre reprezintă o arie distinctă de implementare a Politicii Europene de Vecinătate (PEV), ce urmărește instituirea la granițele sale a unui „cerc de prieteni”, cum l-a denumit Romano Prodi, în cuprinsul căruia să fie respectate și promovate principiile, valorile și modurile sale de guvernare. În această regiune, sunt în joc puternice interese economice, Zona Extinsă a Mării Negre reprezentând o importantă piață de desfacere. Până la identificarea unor soluții alternative, statele membre UE continuă să depindă într-o măsură semnificativă de resursele energetice din zonă. Preocupări similare sunt legate și din perspectiva aspectelor de securitate, având în vedere proximitatea uniunii cu o zonă în care amenințările asimetrice sunt prezente (traficul ilicit, crima organizată, terorism etc).

Din punct de vedere european, odată cu accesarea României și Bulgariei în Uniunea Europeană, situația se prezintă astfel în Regiunea Extinsă a Mării Negre: trei țări sunt state membre ale UE – Grecia, România și Bulgaria; o țară este candidată la integrarea în UE – Turcia; cinci țări sunt acoperite de Politica Europeană de Vecinătate (PEV), fără a li se oferi însă perspectiva certă și

un calendar al accederii în Uniune – Republica Moldova, Ucraina, Georgia, Armenia și Azerbaidjan, iar o țară-cheie beneficiază de un parteneriat strategic cu UE – Federația Rusă. Prin urmare, UE are relații contractuale de un tip sau altul cu toate țările regiunii.

3. Cooperarea militară în Zona Extinsă a Mării Negre

Prin definiția sa clasică, cooperarea internațională are conotații pozitive, ea reprezentând ajustarea deliberată a politicilor de către statele care încearcă să rezolve o problemă comună sau să obțină câștiguri mutuale. Ca sursă de securitate, cooperarea militară internațională trebuie să includă toate elementele și formele acestora și să se adreseze domeniilor în care există riscuri, pericole și amenințări la adresa securității, la oricare dintre nivelurile sale de manifestare, în vederea asigurării dezvoltării durabile și a stabilității în regiunea Mării Negre.

Cooperarea internațională la Marea Neagră este cu atât mai dificilă, cu cât țările riverane, dar și cele vecine lor, au concepții diferite asupra securității și stabilității în regiune. Mai mult, moștenirea istorică și procesul dificil de reformă către democrație și economia de piață au generat factori care împiedică procesul de implicare a țărilor riverane la Marea Neagră în cooperarea și integrarea regională.

Derularea evenimentelor ultimilor ani a creat percepția unei revigorări a inițiativelor de cooperare internațională și regională între statele riverane bazinului Mării Negre, precum și cu cele din zona extinsă a acesteia. Actorii locali par să fi conștientizat faptul că, pentru asigurarea dezvoltării durabile și a stabilității în zona Mării Negre, este necesară îmbunătățirea și utilizarea la potențialul maxim a formelor de cooperare regională și nu numai.

Structurile și mecanismele instituționale din Zona Extinsă a Mării Negre proiectează și pun în practică decizii ce stipulează dezvoltarea domeniului securității, cum ar fi: combaterea terorismului și crimei organizate, traficul de arme, droguri și ființe umane, spălării banilor. Indiferent de micile deosebiri conceptuale și acționale, se evidențiază un obiectiv unanim acceptat: interesul pentru realizarea unui sistem sigur de stabilitate și securitate.

Securizarea zonei impune și o sporire a rolului organismelor de cooperare și securitate regionale care, în colaborare cu cele internaționale să asigure realizarea unei arhitecturi regionale de securitate reale și eficiente, cu participarea activă a tuturor factorilor politici implicați, ca parte a arhitecturii de securitate europene și globale.

Organizații și mecanisme de cooperare militară la Marea Neagră

În prezent, există o largă infrastructură organizațională ce se ocupă cu probleme de securitate din toate domeniile și la toate nivelurile. Este nevoie însă de crearea, cu ajutorul organizațiilor internaționale de securitate, a unor mecanisme de prevenire a conflictelor și gestionare a crizelor în Zona și Regiunea Extinsă a Mării Negre, care ar putea ajuta statele din regiune să depășească neîncrederea reciprocă istorică și să folosească diferențele dintre ele drept factori de complementaritate.

Principalele organizații și mecanisme de cooperare militară la Marea Neagră sunt:

- Organizația Tratatului pentru Securitate Colectivă (1992, OTSC) are ca obiective principale salvagardarea securității regionale și internaționale, întărirea păcii, apărarea, pe baze colective, a independenței, integrității teritoriale și suveranității statelor participante;

- Grupul de Cooperare Navală la Marea Neagră (BLACKSEAFOR), reunind cele șase state riverane bazinului Mării Negre s-a constituit formal în aprilie 2001 pentru misiuni de căutare și salvare, asistență umanitară, deminare, protecție a mediului și bune oficii. În 2004, s-a decis constituirea unui centru permanent de control al operațiilor, elaborând un memorandum de înțelegere pentru schimb de informații și desfășurând activări neplanificate de urmărire a vaselor suspecte. În martie 2005, BLACKSEAFOR și-a extins mandatul la lupta împotriva terorismului și a proliferării armelor de distrugere în masă.

- Black Sea Harmony (OBSh) se dorește a fi echivalentul operațiunii NATO „Active Endeavour” din Marea Mediterană și vizează monitorizarea traficului în zona de coastă și semnalizarea autorităților portuare naționale în privința navelor suspecte.

- Acordul de cooperare al Gărzilor de Coastă stă la baza cooperării între Gărzile de Coastă/Polițiile de Frontieră, fiind constituit dintr-o serie de acorduri bilaterale între statele riverane. În

acest document, au fost introduse și elemente de cooperare multilaterală pe timpul întâlnirilor la nivel regional între factorii de decizie și la nivelul experților, care se țin anual din 2000. În 2003, s-a decis constituirea unui Centru Regional Integrat pentru Coordonare și Informare în Marea Neagră la Burgas, Bulgaria, cu rolul de a îmbunătăți comunicarea și integrarea la nivel multinațional regional prin menținerea unei legături directe între toate centrele Poliției de Frontieră și coordonarea operațiilor întrunite ale acestor instituții.

- Brigada Sud-Est Europeană (31 septembrie 1999, SEEBRIG) are ca obiective principale întărirea stabilității și securității regionale, creșterea încrederii politice și militare, dezvoltarea cooperării militare în zonă, a unor relații de bună vecinătate între țările din sud-estul Europei;

- Forța Multinațională de Pace din Europa de Sud-Est (26 septembrie 1998, MPFSEE) are ca obiectiv principal executarea misiunilor de pace sub egida ONU și OSCE; la această inițiativă participă șapte națiuni: Albania, Bulgaria, Grecia, Macedonia, Italia, România și Turcia. În perioada februarie - august 2006, brigada a fost dislocată în ISAF, Afghanistan.

Participarea României la inițiativele de cooperare regională contribuie la creșterea prestigiului Armatei Române și aduce un plus de stabilitate și securitate în regiune.

4. Concluzii

Conflictul ruso-georgian a pus sub semnul întrebării întregul edificiu instituțional de cooperare la Marea Neagră, demonstrând practic neputința tuturor mecanismelor de cooperare regională, indiferent de inițiatorii acestora, în fața unei realități geopolitice deosebit de fluide. O nouă abordare regională centrată pe factorul geopolitic este pe cale să apară, cu Rusia probabil cel mai important pol de putere din regiune.

Promovarea unei viziuni comune asupra problemelor de securitate va ajuta statele din regiune să își concerteze eforturile pentru a acționa împreună împotriva amenințărilor la adresa regiunii, iar interdependența dintre ele va diminua potențialul conflictual al regiunii.

Este necesar ca relațiile de cooperare să nu se limiteze numai la actorii riverani Mării Negre, ci să fie extinse la nivelul prefigurat de apartenența țărilor regiunii la diverse structuri de cooperare,

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

care includ spațiul de la Balcani până la Marea Caspică și dincolo de ea.

Astfel, acțiunile întreprinse vor putea fi coordonate pentru a răspunde întregii game de probleme ce amenință direct sau indirect securitatea zonei Mării Negre, cum ar fi: terorismul; traficul de droguri; traficul de ființe umane; traficul de armament convențional și neconvențional; competiția pentru promovarea unor rute alternative de transport a resurselor energetice; participarea necoordonată în diverse organizații de securitate și apărare cu interese variate și chiar divergente; disputele bilaterale, animozitățile istorice și suspiciunile reciproce; agendele de securitate divergente.

În pofida problemelor complexe, care încă mai caracterizează această zonă, în virtutea istoriei ei îndelungate, uneori nefericite, dar mereu dinamice, se impune să evidențiem că tot această istorie a oferit atât bazele, cât și motivația unei participări active și de succes la economia globală și la securitatea și stabilitatea internațională.

Occidentul, prin NATO, UE, dar și prin fiecare mare putere cu implicații regionale sau globale, în parteneriat cu Rusia, cu țările din Asia Centrală și cu țările caucaziene, este ferm angajat în construirea unei păci și securități durabile în Balcanii de vest și în zona Mării Negre.

În aceste condiții, nu va mai fi posibil ca Marea Neagră să mai devină vreodată o regiune izolată ci, dimpotrivă, rolul Mării Negre va crește semnificativ. Un model, o paradigmă bine conturată asupra viitorului securității zonei este greu de oferit. El poate fi dat abia după ce se va constata dacă arealul este capabil să-și armonizeze interesele, să-și coordoneze deosebirile și să-și pună în valoare numeroasele resurse, astfel încât să poată deveni o prelungire a spațiului euro-atlantic,

sau va rămâne, ca și până acum, o zonă măcinată de contradicții, de clivaj, care să delimiteze strict Europa Unită de un conglomerat de state.

În oricare dintre variante, există o minimă certitudine: importanța geopolitică a Zonei Extinse a Mării Negre se va menține, iar valoarea ei geoeconomică se va păstra, atât timp cât nu vor apărea resurse energetice alternative mult mai atrăgătoare.

Valoarea strategică a Mării Negre va continua să crească, pe măsura conștientizării reale a importanței sale de către toți actorii politici cu interese în zonă, globali și regionali, a definirii și aplicării unor politici specifice acestui areal. Unul din principalele mecanisme de garantare a păcii în acest areal îl constituie internaționalizarea procesului de securizare a regiunii. Aceasta presupune prezența politică și militară a NATO și statelor aliate, pentru un management eficient al amenințărilor asimetrice ce se manifesta în zona Mării Negre, dar și conectarea statelor riverane și a celor din zona extinsă într-un sistem regional efectiv de cooperare economică, politică, culturală și în parametrii de securitate și stabilitate.

** Lucrarea a fost prezentată în cadrul seminarului internațional cu tema: „Strategii pentru cooperare în zona Mării Negre”, organizat de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, pe 27 mai 2009.*

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Corneliu Baltă, Gheorghe Marin, *Marea Neagră, între necesitate și întâmplare*, Editura centrului tehnico-editorial al Armatei, București, 2005.

Amiralul prof.univ. dr. Gheorghe Marin (sefsmg@mapn.ro) este Șeful Statului Major General. A publicat cărți, manuale și tratate de specialitate, axate în special pe domeniul managementului militar și al programării calculatoarelor, și articole în reviste de specialitate din România și din străinătate.

FORȚA MULTINAȚIONALĂ DE PACE DIN SUD-ESTUL EUROPEI (MPFSEE) – INIȚIATIVĂ POLITICO- MILITARĂ DE COOPERARE REGIONALĂ*

Dr. Dan GHICA-RADU
Marius FAUR

În contextul transformărilor mediului global de securitate existența unei structuri sau a unei forțe capabile să asigure prevenirea conflictelor, prin coordonarea organismelor și organizațiilor internaționale, guvernamentale sau nonguvernamentale, constituie o prioritate în politica externă internațională. Responsabilitatea înfăptuirii păcii și securității este deja pe agenda de securitate a nenumărate state. Inițiativele de pace și cooperare regionale pot fi și sunt considerate modalități eficiente de îmbunătățire a mediului de securitate și, mai ales, de asigurare a aceluia cadru organizatoric și instituționalizat necesar realizării de proiecte și programe prin care statele pot aspira la stabilitate, fie economică, politică sau militară.

O astfel de inițiativă este considerată și Reuniunea Miniștrilor Apărării din Sud-Estul Europei (SEDM) a cărei activitate și mai ales ale cărei rezultate au fost recunoscute de NATO sau ONU.

România este considerată unul din cei mai activi membri ai acestui forum, propunerile sale găsindu-și forma finală în numeroase programe aflate în prezent în desfășurare.

Cuvinte-cheie: Forța Multinațională de Pace din Sud-Estul Europei (MPFSEE), SEEBRIG.

Pentru România, drumul integrării euro-atlantice nu a fost unul ușor. Îndeplinirea criteriilor de integrare în structurile NATO și EU a presupus sacrificii, eforturi de adaptare și asumarea unor angajamente importante și a unor responsabilități crescute. Din ianuarie 2007, frontiera de nord și de est a României a devenit frontieră externă a UE, țara noastră contribuind la consolidarea ariei

de libertate, securitate și justiție a Uniunii prin gestionarea frontierelor respective. Mai mult decât securizarea granițelor UE, României i se solicită participarea la programul de bună vecinătate lansat în 2004, constituirea unei regiuni de securitate și prosperitate în zona Mării Negre, precum și contribuția aferentă Obiectivului „Global Civil 2010”.

În plus față de participarea importantă la operațiile Alianței și eforturile aferente, România constituie un factor activ al implementării PESA prin resursele umane și logistice pe care deja le-a angajat separat sau în cadrul a două Grupuri Tactice de Luptă europene special destinate îndeplinirii misiunilor de tip Petersberg, țara noastră trebuind să dispună pentru UE de efective militare distincte față de cele puse la dispoziția NATO.

Alături de aceste angajamente și responsabilități, România a devenit, prin aderarea la cele două organisme, un actor regional important, integrat în procesul de luare a deciziei la nivel european și euro-atlantic, membru într-o confederație puternică sub aspectul relațiilor internaționale, beneficiar și furnizor de securitate și parte a celui mai performant sistem politico-economic cunoscut în istorie.

Dorința României de a-și asigura securitatea și prosperitatea prin integrare a fost justificată și legitimă, demersurile aferente acestei integrări având un rol catalizator al reformelor interne necesare modernizării și prosperității țării. Așa cum a reieșit din Strategia de Securitate Națională a României (SSNR), din Carta Albă sau din Strategia de Transformare, României i s-a solicitat în permanență adaptarea la două sisteme

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

organizaționale aflate ele însele într-un proces de dezvoltare și transformare, însă comuniunea de valori, interese și obiective a constituit elementul care a conferit stabilitate și coerență procesului de dezvoltare multidimensională.

SEEBRIG a fost înființată în baza inițiativei mai multor state din sud-estul Europei, printre care și România, statutul, rolul și misiunile acesteia fiind stipulate în Acordul privind Forța Multinațională de Pace din Europa din Sud-Est, semnat la Skopje, în 1998.

Propunerea de înființare a Forței Multinaționale de Pace, de valoare brigadă (SEEBRIG), a fost lansată cu ocazia Reuniunii miniștrilor apărării din sud-estul Europei (Sofia, 03.10.1997). Proiectul se desfășoară sub auspiciile Procesului Reuniunii Miniștrilor Apărării din Țările din Europa de Sud-Est (SEDM).

La această dată, membre cu drepturi depline în această inițiativă sunt următoarele state: Albania – Națiunea 1, Bulgaria – Națiunea 2, Grecia – Națiunea 3, Italia – Națiunea 4, FYROM – Națiunea 5, România – Națiunea 6, Turcia – Națiunea 7. Statele participante sunt identificate cu numere de la 1 la 7, în ordine alfabetică. Croația, Slovenia și SUA au statut de observator în cadrul SEEBRIG.

Documentele de referință care constituie baza înființării și care reglementează funcționarea SEEBRIG sunt următoarele:

- Acordul de constituire a Forței Multinaționale de Pace din Europa de Sud-Est (Skopje, 26.09.1998);

- Primul Protocol adițional la Acordul MPFSEE, referitor la principiul rotirii în cadrul forței (Atena, 12.01.1999);

- Al doilea protocol adițional la Acordul MPFSEE, referitor la Forța Multinațională de Geniu (ETF) și la Rețeaua Informațională pentru Situații de Criză/CIN (București, 30.11.1999);

- Al treilea protocol adițional la Acordul MPFSEE privind statutul comandamentului (Atena, 21.06.2000);

- Al patrulea protocol adițional la Acordul MPFSEE privind creșterea gradului de interoperabilitate, atingerea unor standarde NATO (Constanța, 04.09.2002).

Conform Acordului de constituire a Forței Multinaționale de Pace din Europa de Sud-Est, SEEBRIG poate participa la operații în sprijinul păcii, sub mandat ONU sau OSCE, stabilite prin rezoluții ale acestora. Deciziile de participare la

operații și pentru desfășurarea forțelor vor face obiectul consultărilor politico-militare, între părți, la propunerea PMSC și se vor aproba de către acestea, cu respectarea procedurilor legale din țările respective. Consensul este principiul care stă la baza deciziilor care se iau la nivelul acestei inițiative.

Comitetul Director Politico-Militar (PMSC) este organismul politico-militar de coordonare a activităților în cadrul MPFSEE. Președinția acestuia este deținută de statele membre, prin rotație, pentru o perioadă de doi ani. Comitetul Director Politico-Militar desfășoară anual două reuniuni, în țara care deține președinția.

Consultările dintre membrii și deciziile privind SEEBRIG se iau în cadrul Comitetului Director al Procesului Reuniunilor Miniștrilor Apărării din Europa de Sud-Est (SEDM-CC) sau cu ocazia Reuniunilor loțiitorilor șefilor de State Majore Generale din Europa de Sud-Est (DCHODs).

Președinția **PMSC** și **SEDM-CC** a fost asigurată de națiuni, astfel:

- 1991-2001 → Națiunea 3, Grecia;
- 2001-2003 → Națiunea 6, România;
- 2003-2005 → Națiunea 7, Turcia;
- 2005-2007 → Națiunea 1, Albania;
- 2007-2009 → Națiunea 5, FYROM;

La 1 ianuarie 2009, președinția urmează a fi preluată de Națiunea 2, Bulgaria.

Nucleul permanent de stat major, cum este definit în Acordul de constituire a Forței Multinaționale de Pace din Europa de Sud-Est, Comandamentul SEEBRIG, așa cum este mai bine cunoscut, este constituit din militari aparținând celor șapte națiuni cu drepturi depline în cadrul inițiativei și asigură planificarea și conducerea activităților SEEBRIG pe timp de pace. În eventualitatea participării SEEBRIG la o misiune într-un teatru de operații, acest stat major este întărit (augmentat) cu militari din fiecare națiune. Forța a devenit disponibilă începând cu 01.05.2001.

Conform aceluiași document, fiecare națiune participantă la această inițiativă va găzdui, pe baza principiului rotației, la fiecare patru ani, Comandamentul SEEBRIG. În perioada 2003-2007, România a găzduit acest comandament, locația lui permanentă fiind la Constanța.

Până la această dată, Comandamentul SEEBRIG a mai fost găzduit de Națiunea 2 (Bulgaria) în localitatea Plovdiv, în perioada 1999-2003. În prezent, Comandamentul SEEBRIG se află dislocat

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

pe teritoriul Națiunii 7 (Turcia), la Istanbul, pentru perioada 2007-2011. Următoarea locație va fi pe teritoriul Națiunii 3 (Grecia), probabil la Larissa.

Funcția de comandant al brigăzii se asigură pe baza aceluiași principiu al rotației între națiuni, iar funcția de șef de stat major al brigăzii este încadrată de către națiunea-gazdă. Succesiunea națiunilor la comanda SEEBRIG a fost următoarea:

- 1999-2001, Națiunea 7 (Turcia), gl.bg. Zourlu Hilmi Akin;
- 2001-2003, Națiunea 3 (Grecia), gl.bg. Andrea Kouzelis;
- 2003-2005, Națiunea 4 (Italia), gl.bg. Giovanni Sulis;
- 2005-2007, Națiunea 2 (Bulgaria), gl.bg. Neyko Nenov;
- 2007-2009, Națiunea 6 (România), gl.bg. dr. Virgil Bălăceanu;
- 2009-2011, Națiunea 1.

Menționăm că, în acest an, la 1 iulie, comanda va fi predată de la Națiunea 6 (România) la Națiunea 1 (Albania).

În perioada 2003-2005, șef de stat major al SEEBRIG a fost colonelul Gheorghe Simina, actualul comandant al Brigăzii 2 I., iar în perioada 2005-2007 colonelul Ionel Tâmplaru.

România contribuie la această forță cu personal de stat major, unități și subunități din Forțele Terestre, 578 militari, astfel:

- 9 militari în Nucleul permanent de stat major;
- 1 batalion de infanterie în structură modulară, 400 militari (Batalionul 341 Infanterie din Brigada 34 Infanterie - Divizia 1 Infanterie);
- 1 pluton cercetare, 19 militari;
- 1 pluton transport, 40 militari.

Totodată, România asigură o companie de geniu (cu un efectiv de 119 militari – Compania 353 Geniu din Brigada 34 Infanterie – Divizia 1 Infanterie) în cadrul Forței Multinaționale de Geniu (ETF), care este gestionată tot de către Comandamentul SEEBRIG. În perioada 2007-2009, Forțele Terestre au asigurat și funcția de șef al ETF (conform principiului stipulat în acord – șeful ETF să fie din aceeași țară ca și comandantul brigăzii).

Unitățile și subunitățile alocate la această inițiativă își desfășoară activitatea în garnizoanele de dislocare la pace și participă la activitățile de pregătire organizate de Comandamentul SEEBRIG.

Anual este organizat un exercițiu propriu, tipul acestuia fiind stabilit de comandament împreună cu reprezentanții națiunilor, sub denumirea generică „SEVEN STARS”. În plus, reprezentanți ai SEEBRIG și ai națiunilor membre au mai participat și la alte exerciții organizate de alte organizații sau structuri militare, cum ar fi: LIVEX „ADRIATIC PHIBLEX” – cu Forța de Geniu; „COMBINED ENDEAVOUR” – exercițiu de transmisiuni; „ALLIED ACTION” – exercițiu NATO cu participarea țărilor partenere, pentru verificarea conceptului CJTF HQ; „EURASIAN STAR”; „SEESIM” – exercițiu de pregătire prin simulare. În anul 2006, acest exercițiu a fost organizat de România împreună cu FYROM.

Un rol deosebit de important în cadrul acestei inițiative l-a avut România, care, pe timpul deținerii președinției PMSC, a desfășurat o activitate susținută pentru popularizarea inițiativei în Europa și în afara granițelor acesteia. În același timp, ca urmare a atingerii unui anumit nivel de maturitate și pregătire (conceptual și acțional), la inițiativa președintelui român al PMSC, a fost înaintată solicitarea pentru certificarea brigăzii de către NATO și participarea acesteia la misiune într-un teatru de operații.

În toamna anului 2004, pe timpul exercițiului „SEVEN STARS 2004”, desfășurat în zona Topraisar, brigada a trecut un examen important, această structură fiind certificată de către o comisie a JFC NAPOLI și au fost deschise astfel porțile participării la misiune. Anul 2005 a constituit anul pregătirii pentru misiune, exercițiul „SEVEN STARS 2005” fiind un antrenament pentru participarea la o misiune reală.

Pe timpul Reuniunii adjuncților șefilor Statelor Majore Generale din țările SEDM, desfășurată la Skopje, în perioada 11-13.05.2005, s-a ajuns la consensul cu privire la desfășurarea SEEBRIG în Afghanistan, în cadrul misiunii ISAF, pentru asigurarea comenzii KMNB (Kabul Multinational Brigade), în perioada februarie-august 2006. Decizia finală privind desfășurarea în teatru de operații a fost luată la Reuniunea miniștrilor apărării din țările membre SEDM, activitate desfășurată în luna decembrie 2005, la Washington.

Sprijinul necesar desfășurării activității Nucleului permanent de stat major (în accepție generală Comandamentul SEEBRIG), pe timpul cât acesta se află în locația permanentă, este furnizat tot de națiunea-gazdă. În acest sens, Statul

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

Major al Forțelor Terestre, în perioada 2003-2007, a asigurat și pus la dispoziție o companie de stat major și o companie de transmisiuni pentru deservirea comandamentului brigăzii.

În scopul participării la misiune în teatrul de operații din Afghanistan, Statul Major al Forțelor Terestre a pregătit și dotat, conform standardelor operaționale NATO și cerințelor SEEBRIG, cele două companii amintite anterior.

În perioada 06.02-06.08.2006, Comandamentul SEEBRIG, Compania de stat major și Compania de transmisiuni au participat la misiunea ISAF în teatrul de operații din Afghanistan, asigurând comanda KMNB IX.

Principalele activități executate de către Comandamentul SEEBRIG au fost:

- conducerea operațiilor de securitate și stabilitate în aria de operații Kabul;
- asistarea guvernului afgan în asigurarea și menținerea unui climat de siguranță și securitate în zonă;
- participarea la realizarea unor proiecte de reconstrucție a infrastructurii și facilități din zonă pentru populația locală;
- instruirea poliției și armatei naționale afgane;
- organizarea și conducerea operațiilor CIMIC conform regulilor NATO și ONU;

Principalele misiuni executate, pe timpul dislocării în teatrul de operații, de către Compania de stat major, au fost următoarele:

- asigurarea condițiilor necesare desfășurării activității comandamentului SEEBRIG în punctul de comandă și de rezervă;
- asigurarea asistenței medicale;
- asigurarea securității și pazei locațiilor aflate în responsabilitatea comandamentului SEEBRIG;
- asigurarea transportului pentru personalul comandamentului SEEBRIG;
- asigurarea mentenanței vehiculelor și echipamentelor.

Principalele misiuni ale Companiei de transmisiuni au constat în:

- asigurarea legăturilor comandamentului SEEBRIG, necesare desfășurării activității în teatrul de operații;
- asigurarea legăturilor pe timpul transportului în/din teatrul de operații;
- asigurarea legăturii comandamentului SEEBRIG cu ministerele apărării ale statelor membre inițiative și secretariatului SEDM-CC.

În data de 11.08.2006 s-a desfășurat, la Constanța, Ceremonia de înapoierie

din misiune a Comandamentului SEEBRIG, a Companiei de stat major și a Companiei de transmisiuni. Responsabilitatea organizării și desfășurării ceremoniei a revenit Statului Major al Forțelor Terestre. La buna desfășurare a activității au contribuit și structurile din compunerea/subordinea Ministerului Apărării Naționale și Statului Major General.

La ceremonie au participat personalități militare și civile din Ministerul Apărării Naționale, delegațiile naționale ale țărilor membre SEDM, delegația Președinției albaneze a SEDM-CC și PMSC, ambasadori și atașați militari acreditați în România, reprezentanți ai autorităților locale și județene din Constanța. În cadrul acestei ceremonii, toți militarii participanți la misiune au fost decorați cu medalia SEEBRIG, iar o parte din aceștia au fost decorați cu medalii oferite de către Națiunea 1 (Albania), Națiunea 2 (Bulgaria) și Națiunea 6 (România).

Moment de referință pentru România, ca națiune-gazdă, a fost anul 2007, anul în care Comandamentul SEEBRIG a fost dislocat din garnizoana Constanța la Istanbul, o serie de activități necesare acestei operațiuni fiind în responsabilitatea Statului Major al Forțelor Terestre. Sprijinul logistic, financiar și uman a fost unul semnificativ, atât pentru organizarea și desfășurarea ceremoniei de plecare a Comandamentului, cât și pentru pregătirea și mutarea echipamentului și tehnicii aflate în proprietatea comună a SEEBRIG. Activitățile s-au desfășurat în condiții foarte bune, aprecieri superlative fiind primite atât din parte Ministerului Apărării Naționale, a Statului Major General, cât și din partea partenerilor din cadrul acestei inițiative.

Statutul de națiune-gazdă pentru Comandamentul SEEBRIG și activitățile organizate de către acesta au presupus responsabilități și eforturi majore, care au angajat cheltuieli financiare și materiale suplimentare pentru Forțele Terestre (de exemplu, numai pentru operaționalizarea celor două companii și întărirea acestora au fost alocate peste cinci miliarde lei vechi din bugetul Statului Major al Forțelor Terestre, fonduri care nu au fost prevăzute inițial pentru această activitate).

Putem aprecia acest fapt drept o realizare valoroasă, deoarece s-a petrecut pe timpul cât Comandamentul SEEBRIG se afla dislocat pe

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

teritoriul României, iar pentru Forțele Terestre cu atât mai mult cu cât au gestionat întregul proces de planificare, organizare și susținere logistică a activităților care au condus la acest succes. În plus, trebuie menționat faptul că cea mai mare contribuție la misiunea SEEBRIG în Afghanistan a revenit României, cu 233 militari.

Succesele obținute au determinat și alte state din Europa de Sud-Est să solicite acceptarea în cadrul acestei inițiative, ca membri cu drepturi depline (de exemplu, Ucraina) sau cu statut de observator (de exemplu, Bosnia-Herțegovina).

Având în vedere realizările brigăzii, participarea la misiune în teatrul de operații din Afganistan, interesul manifestat pentru o participare viitoare la misiune, considerăm că această inițiativă politico-militară este una de succes.

** Lucrarea a fost prezentată în cadrul seminarului internațional cu tema: „Strategii pentru cooperare în zona Mării Negre”, organizat de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, pe 27 mai 2009.*

General maior dr. Dan GHICA – RADU (sefsmft@forter.ro) este șeful Statului Major al Forțelor Terestre. A fost primul general român care a făcut parte din structura de conducere a forțelor coaliției multinaționale din Irak. Astfel, în perioada noiembrie 2006-iunie 2007, a fost locțiitorul pentru operațiile coaliției al șefului de stat major al Forței Multinaționale - Irak. A mai îndeplinit funcțiile de comandant al Comandamentului Operațional Întrunit „Mareșal Alexandru Averescu”, șef al Direcției Structuri și Planificarea Înzeestrării din Statul Major General, comandant al Comandamentului Forțelor Terestre și director al Statului Major al Forțelor Terestre.

Locotenent-colonelul Marius FAUR (faur.marius@forter.ro) este ofițer de stat major la Componenta Operațională Terestră din cadrul Statului Major al Forțelor Terestre.

BLACK SEA HARMONY - ATITUDINI, PERSPECTIVE*

Dorin DĂNILĂ
Dr. Ion CUSTURĂ

Ca țară riverană Mării Negre, România are atât un interes direct, național, de asigurare a securității porturilor și domeniului maritim aflat sub proprie jurisdicție, cât și o responsabilitate suplimentară față de partenerii și aliații săi din NATO și UE derivată din dubla sa calitate, de stat membru NATO și UE.

Cuvinte-cheie: Securitate, Marea Neagră, Black Sea Harmony.

1. Cadru general

Securitatea Mării Negre constituie o componentă esențială a securității regiunii în ansamblu. Principalele riscuri și amenințări care se manifestă în spațiul maritim sunt, în primul rând, de natură asimetrică. Marea Neagră și regiunea în ansamblu sunt zone de tranzit pentru traficul de droguri, arme, materiale periculoase, inclusiv ființe umane, provenind din Asia Centrală, Afganistan, precum și din enclavele nonstatale din regiune, spre Europa Occidentală. Traficul naval ilegal din bazinul Mării Negre, intrând în Europa, îndeosebi prin porturile turcești și ucrainene, tinde să se amplifice. Ascensiunea curentelor fundamentaliste, dificultățile sociale, economice și conflictele etnice sporesc riscul manifestării terorismului.

Deși cea mai mare parte a acestor riscuri traversează regiunea pe rute terestre, se constată în ultima perioadă folosirea tot mai frecventă a mijloacelor de transport naval aflate sub diferite pavilioane (de la nave tip cargo până la navele mici de pescuit), precum și a serviciilor marinarilor independenți pentru traficul ilegal, în special de droguri și armament convențional, dar și a produselor sensibile cu dublă utilizare.

Evaluările turce evidențiază, totodată, o creștere accelerată a traficului maritim, îndeosebi a tancurilor petroliere, în Marea Neagră și strâmtori, situație ce amplifică riscurile asimetrice în regiune

și securitatea navigației. Transportul de produse petroliere este, în cea mai mare parte, realizat de către nave rusești, 70 de procente din acesta îndreptându-se către state europene.

La toate acestea se adaugă interesul sporit al NATO și UE în ceea ce privește securizarea frontierelor (inclusiv a celor maritime), în special în vederea stopării traficului ilicit de arme mici și armament ușor, droguri, materiale sensibile și cu dublă utilizare sau a traficului de ființe umane și migrației ilegale, ca factori predominant de risc neconvențional la adresa securității spațiului euro-atlantic și de alimentare și sprijinire a activităților teroriste. În acest context, este necesară o protecție sporită a rutelor maritime, a spațiilor maritime unde România are dreptul de a-și exercita jurisdicția și a porturilor.

Ca țară riverană Mării Negre, România are atât un interes direct, național, de asigurare a securității porturilor și domeniului maritim aflat sub proprie jurisdicție, cât și o responsabilitate suplimentară față de partenerii și aliații săi din NATO și UE derivată din dubla sa calitate, de stat membru NATO și UE. România și-a asumat responsabilitatea de a contribui la operațiunea de apărare colectivă a NATO, „Active Endeavour”, ce se desfășoară în Marea Mediterană, cu scopul de contracarare a utilizării rutelor maritime în activități teroriste sau care sprijină terorismul. Asigurarea securității Mării Negre contribuie complementar la diminuarea riscurilor asimetrice la nivelul Mării Mediteraneene.

1.1. Istoricul și stadiul operației „Black Sea Harmony” (OBSh)

După intrarea cu drepturi depline în Alianță, România a urmărit, ca soluție de asigurare a securității Mării Negre, extinderea în arealul pontic a operațiunii NATO „Active Endeavour”. Acest obiectiv s-a subscris abordării strategice a țării noastre de deschidere și internaționalizare

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

a Mării Negre, prin implicarea unor actori extra-regionali interesați.

În cadrul aceleiași strategii de protejare a Convenției de la Montreux și, respectiv, a controlului asupra Strâmtoarelor, Turcia a lansat, în martie 2004, operațiunea națională de securitate maritimă „Black Sea Harmony”. În prezent, aceasta realizează cu NATO un schimb de informații despre vasele suspecte din Marea Neagră, dar Turcia are în vedere și dezvoltarea cooperării OBSH, pe bază de aranjamente bilaterale, cu toate statele riverane. Până în prezent, Federația Rusă (2007), Ucraina (2008) și România (2009) sunt singurele state care au încheiat astfel de aranjamente bilaterale cu Turcia.

1.2. Participarea Forțelor Navale în cadrul OBSH prezintă următoarele avantaje:

- a) securizarea apelor aflate sub jurisdicție națională (marea teritorială, zona contiguă și zona economică exclusivă), parte a frontierei maritime estice a NATO și UE;
- b) consolidarea capacităților României de răspuns la amenințările din domeniul maritim;
- c) consolidarea unei inițiative de cooperare regională coordonate de un stat NATO, conectată la NATO, care va accentua amprenta Alianței în regiune și va păstra autonomia acțiunilor naționale;
- d) angajarea și nu izolarea Federației Ruse în eforturile regionale de securitate maritimă, fără a i se da, însă, drept de veto asupra evoluției inițiativei;
- e) crearea condițiilor pentru cooperarea cu NATO și alți aliați neriverani în domeniul securității Mării Negre (se poate avea în vedere și cooperarea cu UE sau alte organisme internaționale relevante);
- f) întregirea „imaginii” NATO despre securitatea Mării Negre, în conexiune cu cea asupra Mării Mediterane;
- g) configurarea unui profil și a unui concept privind capacitatea, capabilitatea și rolul României în domeniul consolidării Mării Negre.

2. Contribuția Forțelor Navale Române la OBSH

Forțele Navale Române pot participa la operațiunea OBSH cu navele maritime, sistemul de supraveghere de la litoral și chiar și cu navele fluviale. Dintre navele existente la această dată,

în Forțele Navale, pot executa misiuni în cadrul operațiunii navele de tip fregată, corvetă, dragor maritim, navele din clasa CROITOR (281, 283), și, probabil, o parte dintre navele fluviale.

Față de cerințele esențiale ale misiunii și posibilitățile navelor tip corvetă, purtătoare de rachete și dragor maritim prezintă anumite limitări, datorate lipsei unor echipamente specifice cum ar fi:

- a) echipamente de transmisii date, în timp real, privind situația navală;
- b) comunicații criptate pentru conducere și informare;
- c) echipament-standard pentru echipa de boarding;
- d) ambarcațiuni adecvate pentru transportul echipelor de boarding, în vederea executării inspecției la navele suspecte care acceptă boarding-ul.

Misiunile care pot fi executate de nave, în condițiile menținerii limitărilor de mai sus, sunt:

- a) supravegherea prin patrulare sau poziții fixe;
- b) identificarea prin mijloace vizuale și interogarea navelor comerciale;
- c) raportarea țintelor prin mijloacele de comunicație existente;
- d) inspecția la bord cu acordul comandantului navei civile (fregate, corvete, monitoare).

3. Alți participanți

Pentru realizarea unei imagini unice cu situația navelor și executarea cu succes a operațiunii, pe lângă Forțele Navale, este necesar să participe, pe baza unor acorduri și/ sau înțelegeri și alte instituții cum sunt:

- a) Forțele Aeriene de cercetare (avioane, elicoptere etc.) și Componenta Operațională Aeriană;
- b) structurile responsabile cu respectarea regimului frontierei de stat (Ministerul Administrației și Internelor, cu forțele și mijloacele Poliției de Frontieră);
- c) forțele și mijloacele marinei civile cu sarcini de monitorizare a situației navale și siguranța traficului (Ministerul Transporturilor și Infrastructurii, prin Autoritatea Navală Română și Administrația Portului Constanța);
- d) structurile naționale de informații (SRI, SIE);

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

e) structurile responsabile cu respectarea legilor vamale românești.

4. Scopul și misiunile operației

Scop: prevenirea, descurajarea și stoparea amenințării teroriste, traficului ilicit de arme de distrugere în masă, a mijloacelor lor de transport la țintă și a materialelor conexe, cât și a acțiunilor de sprijin a activităților teroriste.

Misiuni: 1. prezența militară pe rutele navelor comerciale; 2. executarea activităților de supraveghere și cercetare; 3. urmărirea / „însoțirea din umbră” a contactelor de interes; 4. **boarding** cu acordul comandantului navei inspectate.

Activități pentru îndeplinirea misiunilor:

a) schimbul de informații cu Turcia și NATO despre traficul navelor, din Marea Neagră sau din porturile românești, suspecte sau implicate în terorism sau/și trafic ilicit (contacte de interes - Contact of Interest și cele care prezintă interes pentru colectarea de date - Vessel of Collection Interest);

b) prezență navală și supravegherea căilor de comunicații din zona proprie de responsabilitate și a spațiului aerian aferent, în conformitate cu prevederile legislației naționale și internaționale;

c) urmărirea și controlul navelor suspecte, în conformitate cu prevederile legislației române;

d) interogarea navelor aflate în zona de responsabilitate sau interes;

e) coordonarea și cooperarea navală româno-turcă sub egida OBSH cu acțiunile în domeniu ale Poliției de Frontieră și Autorităților Navale ale celor două țări, în conformitate cu prevederile legislației române în vigoare și cu obligațiile României față de organizațiile și tratatele internaționale la care acestea sunt părți.

5. Zona de responsabilitate

Zona de responsabilitate românească pentru OBSH va fi mai probabil cuprinsă între paralela Vama Veche la sud, paralela Cardon la nord, incluzând: marea teritorială, zona contiguă și zona economică exclusivă (care a fost delimitată la începutul acestui an cu Ucraina, dar încă nu a fost delimitată cu Bulgaria), Delta și Dunărea maritimă.

Marea teritorială a României cuprinde fâșia de mare adiacentă țărului ori, după caz, apelor

maritime interioare, având lățimea de 12 mii marine, măsurată de la liniile de bază, limitele care constituie practic frontiera maritimă a țării. În această zonă, responsabilitatea exercitării autorității naționale revine în principal navelor Poliției de Frontieră, Forțele Navale acționând de regulă în sprijinul lor.

Zona contiguă a României este fâșia de mare adiacentă mării teritoriale, care se întinde spre largul mării până la distanța de 24 mii marine, măsurată de la liniile de bază. În zona contiguă, România exercită controlul pentru prevenirea și reprimarea încălcărilor a legilor și reglementărilor sale din domeniul vamal, fiscal, sanitar și al trecerii frontierei de stat.

Zona economică exclusivă a României este spațiul maritim adiacent țărului românesc la Marea Neagră, situat dincolo de limita apelor mării teritoriale, în care România își exercită drepturi suverane și jurisdicția asupra resurselor naturale, precum și în ceea ce privește diferitele activități legate de explorarea, exploatarea, protecția, conservarea mediului și gestionarea acestora. În condițiile specifice, determinate de dimensiunile Mării Negre, întinderea zonei economice se stabilește prin acord cu statele riverane, în primul rând cu cele vecine, ținându-se seama că lățimea maximă a zonei economice exclusive, în conformitate cu prevederile Convenției Națiunilor Unite asupra dreptului mării, Montego Bay, 1982, ratificată de România prin legea nr. 110/1996, poate fi de maxim 200 mii marine măsurate de la linia de bază.

6. Factori specifici de risc cu implicații asupra forțelor navale

a) redeschiderea unor conflicte nesoluționate la timp (Georgia, Moldova);

b) Marea Neagră oferă oportunități ca spațiu de tranzit pentru resursele energetice din Asia Centrală, spre Europa, dar și factori de risc, datorită instabilității interne a unor state din zonă, precum și conflictelor de interese dintre unele state din regiune și chiar din afara regiunii;

c) poziția inflexibilă a Rusiei în legătură cu extinderea NATO spre Est;

d) susținerea terorismului de către grupări separatiste sau chiar structuri statale;

e) crima organizată, considerată a fi cel mai important element care poate duce la destabilizarea

unor regiuni. Sunt foarte frecvente disensiunile dintre diferitele grupări de crimă organizată, existând posibilitatea ca atât persoane neimplicate, cât și reprezentanții ai misiunilor internaționale să devină ținte, orice conflict intern din lumea interlopă fiind o posibilă sursă de criză;

f) potențial ridicat de proliferare a armelor de distrugere în masă;

g) pirateria și jaful armat pe mare;

h) imigrația ilegală și traficul de persoane;

i) dezvoltarea transportului containerizat și lipsa mijloacelor tehnice de scanare în timp scurt și în volum mare a conținutului acestora asigură posibilitatea transferului unor materiale necesare executării de atacuri teroriste.

7. Obiective de interes din zona de responsabilitate

Aceste obiective constituie ținte importante care pot face parte din categoria obiectivelor social- economice sau cea a infrastructurii critice, cum ar fi:

a) platformele maritime de foraj și extracție;

b) porturile maritime și fluviale;

c) raioanele/zonele de pescuit;

d) gurile Dunării, în special canalul Sulina;

e) traficul maritim comercial în raioanele/zonele costiere;

f) radele portuare, zonele de separare a traficului, precum și amenajările de navigație existente.

8. Concepția de acțiune a forțelor navale în OBSH

Structurile aparținând Forțelor Navale sub conducerea Componentei Operaționale Navale vor executa supravegherea și monitorizarea traficului naval, descoperirea, identificarea, urmărirea și controlul/ boarding-ul acceptat al navelor suspecte în zona de responsabilitate românească, astfel:

a) supravegherea prin radiolocație cu posturile radiotehnice de la litoral, după un grafic de funcționare, care să asigure acoperirea permanentă a zonei de responsabilitate în limita bății de radiolocație, raportând imediat datele și informațiile la Componenta Operațională Navală;

b) supravegherea maritimă episodică, executată de către nave, vizual și prin radiolocație, folosind procedeul de patrulare în sector, într-un regim de marș care să asigure descoperirea țintelor în

întregul raion repartizat, combinat cu poziționare pe direcții de interes;

c) supravegherea maritimă executată de către nave fluviale, la gurile Dunării (Sulina și Sfântu Gheorghe) și pe Dunărea maritimă;

d) identificarea țintelor descoperite cu mijloacele proprii ale navelor, sau cu cele ale sistemului de supraveghere de la litoral, se execută de către nave, prin apropierea la distanța de vizibilitate și aplicarea procedurilor standard de interogare, prin radiotelefon sau voce, asupra datelor navei, denumirii internaționale a acesteia, încărcăturii și destinației;

e) verificarea încărcăturii navelor suspecte se execută în cooperare cu reprezentanții poliției de frontieră, prin trimiterea la bordul navei comerciale, cu acordul comandantului acesteia, a echipei de boarding;

f) raportarea rezultatelor identificării țintelor și ale inspecțiilor efectuate la bord la Componenta Operațională Navală, care va transmite datele obținute autorităților române implicate în OBSH și apoi la Centrul Principal de Coordonare a OBSH/ Eregli.

Navele care participă la OBSH se pot afla în următoarele situații:

a) Serviciul de luptă „Garda cu nave” (navă de intervenție la mare/fluviu);

b) Serviciul de intervenție OBSH (nave nominalizate și planificate pentru intervenție la chemare pentru misiuni OBSH).

Fiecare tip de navă poate acționa în cadrul OBSH din următoarele poziții:

a) locurile de dislocare permanentă, pe baza informațiilor primite de la Componenta Operațională Navală, într-un interval de timp suficient pentru eficacitatea intervenției (pentru situații de rutină, cu grad redus de risc);

b) poziții de așteptare pe mare, la gurile Dunării, pe fluviu, pe baza informațiilor primite de la Componenta Operațională Navală (pentru situații cu grad de risc mediu);

c) patrulare în zona maritimă de responsabilitate, pe baza schimbului reciproc de informații între nave și Componenta Operațională Navală (pentru situații cu grad de risc ridicat și pe timpul ieșirilor pe mare planificate);

d) trecerea la executarea serviciului de luptă „Garda cu nave” cu echipajul la bord și cu nava aflată în serviciu în raionul maritim de interes (pentru situații cu grad de risc foarte ridicat).

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

Recunoașterea și identificarea navelor comerciale sau de pescuit suspecte se va realiza pe baza listelor furnizate de NATO sau de către autoritățile naționale competente.

Interogarea, urmărirea și însoțirea navelor suspecte se vor organiza conform procedurilor NATO. Controlul și inspecția la bord se vor executa în cooperare cu navele și personalul Poliției de Frontieră.

La operație mai pot participa și alte structuri, cum sunt:

a) Componenta Operațională Aeriană pentru cercetarea aeriană a zonei de responsabilitate;

b) Autoritatea Navală Română ce furnizează informații despre navele comerciale aflate pe mare/fluviu, în porturile maritime Mangalia, Constanța, Midia, Sulina și în porturile fluvio-maritime Tulcea, Galați și Brăila;

c) Poliția de Frontieră care execută misiuni specifice în marea teritorială și pe apele interioare.

d) serviciile de informații care furnizează date despre navele suspecte de a desfășura acțiuni de tip terorist, în sprijinul terorismului cum ar fi traficul ilicit sau alte activități ilegale;

e) serviciile vamale pot furniza informații despre eventualele nave cu încărcături suspecte.

9. Conducerea operației

Conducerea forțelor este asigurată de Componenta Operațională Navală.

Decizia privind interogarea, controlul/inspecția, modul de aplicare a regulilor de angajare pentru navele suspecte va fi luată de autoritățile militare naționale.

De fapt, fiecare dintre statele participante, prin autoritățile naționale competente, dețin comanda și controlul asupra propriilor capacități navale implicate în OBSH.

Comunicațiile între comandamentele naționale și OBSH PCC/ Eregly vor fi asigurate cu mijloace telefonice, internet și fax securizate.

Comunicațiile între forțele și mijloacele participante (inclusiv cele aeriene) pe mare se vor desfășura prin radio VHF, UHF și HF (limba

engleză va fi utilizată folosindu-se coduri speciale de abreviere care vor fi elaborate în comun), comunicații „PC to PC”, comunicații vizuale (pavilioane de semnalizare și/ sau lumini de semnalizare).

Un ofițer de legătură al Forțelor Navale Române la PC OBSH/Eregli/Turcia va acționa ca punct național de contact și va fi investit cu autoritatea de a coordona activitățile maritime cu Forțele Navale Turce. Partea turcă va avea în vedere o legătură reciprocă într-o locație din Constanța, care urmează să fie identificată de către Partea română.

10. Concluzii

Primii pași în inițierea acestei operațiuni (demarată deja prin semnarea MoU de către șefii statelor majore ale Forțelor Navale ale României și Turciei la 31 martie 2009) pot fi stabilirea punctelor de contact între Forțele Navale și toate structurile responsabile, elaborarea unor planuri comune de acțiune (protocoale de colaborare) și realizarea unui schimb de informații prin sistemele de legătură existente în prezent.

În viitor, participarea Forțelor Navale la OBSH va putea să se materializeze prin prezența sistematică sau permanentă în zonele maritime de interes cu cel puțin 1-2 nave, care să monitorizeze și să supravegheze traficul naval în zona de responsabilitate. Această prezență a Forțelor Navale în Marea Neagră ar putea contribui la:

a) creșterea contribuției și influenței României în domeniul securității Mării Negre;

b) consolidarea capacităților de răspuns ale României la amenințările asimetrice din domeniul maritim;

c) securizarea apelor de jurisdicție naționale, parte a frontierei estice a NATO și UE;

d) întregirea „imaginei” NATO despre securitatea Mării Negre, în conexiune cu cea asupra Mării Mediterane.

** Lucrarea a fost prezentată în cadrul seminarului internațional cu tema: „Strategii pentru cooperare în zona Mării Negre”, organizat de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, pe 27 mai 2009.*

Contraamiralul de flotilă Dorin DĂNILĂ (dorin.danila@navy.ro) este șeful Statului Major al Forțelor Navale.

Comandorul dr. Ion CUSTURĂ (ion.custura@navy.ro) este ofițer în cadrul Statului Major al Forțelor Navale.

EVENIMENTELE DIN CAUCAZ ȘI EFECTELE LOR ASUPRA SECURITĂȚII ZONEI EXTINSE A MĂRII NEGRE*

Dr. Constantin-Gheorghe BALABAN

Regiunea Mării Negre a trecut printr-o multitudine de perioade tulburi: războaie, revizuirii ale granițelor, conflicte etnice, crize politice și economice, precum și revoluții „colorate”. Aceste evenimente au fost întotdeauna inițiate la nivel local, însă marile puteri și-au menținut totdeauna un rol important. Aderarea României și Bulgariei la NATO și Uniunea Europeană, precum și demararea negocierilor cu Turcia privind aderarea la UE se pare că vor aduce schimbări fundamentale în geopolitica regiunii Mării Negre.

Orice conflict în regiune, indiferent care i-ar fi cauza, obiectivele și modul de desfășurare, conține elemente de competiție geopolitică. Fie că este vorba despre confruntările din Georgia și Ucraina, sau despre luptele dintre diferite partide politice și politicieni din orice țară a regiunii, acestea determină reconfigurări geopolitice, care ies din viziunile simpliste care împart zona în „pro-Occident” și „anti-Occident”, în „pro-rusă” și „anti-rusă”.

Cuvinte-cheie: Zona Extinsă a Mării Negre, Caucaz.

1. Zona Mării Negre - o zonă de interes strategic

1.1 Zona Mării Negre - una dintre zonele-cheie ale noii arene de conflictualitate. Având ca limită estică Marea Caspică, Regiunea Extinsă a Mării Negre (REMN¹) a devenit una dintre zonele-cheie ale noii arene de conflictualitate. Această regiune, scoasă din geopolitica heartland-ului și din cea a rimland-ului, nu este, totuși, una marginală, lipsită de importanță strategică, ci, dimpotrivă, una extrem de importantă. Zona Mării Negre este nu numai o zonă geografică distinctă, bogată în resurse naturale și poziționată strategic la întâlnirea dintre Europa, Asia Centrală și Orientul Mijlociu, ci și o

piață în expansiune cu un potențial de dezvoltare ridicat și, nu în ultimul rând, un nod important pentru fluxurile energetice și de transport. Numai că „rivalitatea” generată de controlul resurselor energetice din Bazinul Mării Caspice², itinerarele magistrale de transport peste sau împrejurul Mării Negre, interacțiunea cu conflictele din Caucazul de Sud și, nu în ultimul rând, implicarea³ internațională în aceste conflicte ar putea conferi regiunii un potențial ridicat de instabilitate regională și chiar globală⁴.

Cu alte cuvinte, Zona Mării Negre rămâne o zonă de interes strategic semnificativ, chiar vital. Este zona în care evenimentele din august 2008 - și care, pe bună dreptate, ne-au alertat -, au confirmat previziunile României cu privire la Caucazul de Sud. Desigur, nu este de dorit ca realitățile din Osetia de Sud să fie repetate și în Transnistria, situată destul de aproape de frontiera noastră., dar acest pericol există.

1.2. Actori și interese strategice pentru regiunea transcaucaziană. Datorită poziției, vecinătăților și accesului la resurse, Zona Caucazului de Sud, regiune incluzând Georgia, Armenia și Azerbaidjanul⁵, a stârnit nu numai interesul Federației Ruse, ci și pe cel al Statelor Unite⁶, pe cel al Uniunii Europene și, mai recent, pe cel al NATO - mari poli de putere, cu influență globală.

1.3. Diversitatea motivațiilor interesului manifestat de diferiții actori pentru zona Caucazului de Sud. Motivațiile interesului manifestat pentru zona transcaucaziană de diferiții actori sunt foarte diverse. Între acestea, am putea enumera:

- îngrijorarea Federației Ruse față de extinderea spre est a NATO⁷ și a Uniunii Europene⁸;*
- conflictele înghețate și crizele de la limita de est a NATO și UE – unele dintre ele moște-*

nire de sorginte post-sovietică -, care continuă să reprezinte un obstacol major în calea cooperării multilaterale și stabilității regionale;

- configurarea unei zone de vecinătate liniștită pentru Uniunea Europeană⁹ (*multe dintre amenințările transnaționale cu care se confruntă Europa provenind din această regiune*);

- resursele de hidrocarburi din Marea Caspică a căror descoperire a crescut valoarea poziției geopolitice a Georgiei¹⁰ - fostă republică sovietică -, care ocupă acum o poziție-cheie în așa-numitul coridor sudic, proiectat cu intenția de a diversifica producția și aprovizionarea mondială de țiței și gaz (interesul principal al Rusiei nu este însă Georgia, ci Azerbaidjanul, singura țară din Caucazul de Sud care are și rezerve serioase de hidrocarburi; gazele azere ar putea fi foarte folositoare și pentru gazoductul rusesc South Stream, care va traversa Marea Neagră, din Rusia în Bulgaria, unde s-ar divide în două - o parte ar străbate Marea Mediterană, ajungând în Italia, o alta ar trece prin Serbia și Ungaria, până în Austria¹¹);

- menținerea influenței ruse în republicile din fosta Uniune Sovietică și încercarea, prin diferite modalități, de a submina¹² *construcția conductei Nabucco, rivala gazoductului South Stream*¹³;

- poziția geografică avantajoasă a regiunii, situată în apropierea tuturor zonelor de conflict, din cadrul luptei împotriva terorismului internațional, din Asia Centrală și Orientul Mijlociu;

- unele aspecte de natură etnic-religioasă (Iran și Turcia) etc.

Nu în ultimul rând, în geopolitica zonei își spune cuvântul și influența rivalității dintre principalele puteri regionale. Opoziția Statelor Unite față de influența sporită a Iranului în zonă a determinat retragerea Azerbaidjanului de la participarea (10%) în exploatarea petrolieră iraniană. Emergența axei geopolitice Turcia-Israel-Azerbaidjan conduce la consultări și o cooperare sporită între Armenia, Iran și Grecia. Or, efectele care rezultă din aceste desfășurări pot fi foarte complexe și chiar imprevizibile.

2. Relațiile Federației Ruse cu Occidentul în urma conflictului ruso-georgian. Reacții și urmări

2.1 Primele reacții ale Occidentului și evoluții ulterioare. Intervenția militară a Rusiei în Georgia¹⁴ în august 2008 - un conflict care a luat prin surprindere Occidentul¹⁵ - îngrijorează deopotrivă

Statele Unite, Uniunea Europeană și NATO. Cum era și firesc, primele reacții ale Occidentului nu s-au lăsat așteptate. Evenimentele de atunci și reacțiile Occidentului au dus la înrăutățirea, chiar la deteriorarea relațiilor dintre Statele Unite, Uniunea Europeană, NATO pe de o parte, și Federația Rusă, pe de altă parte. Vicepreședintele american Dick Cheney, care a vizitat regiunea Caucazului în acea perioadă, a formulat mesaje de avertisment Rusiei.

La fel au fost și reacțiile Federației Ruse, al cărui rol de „super-putere energetică” a continuat să provoace noi temeri și tensiuni, în special în relațiile cu Uniunea Europeană, cea care, în urma summitului din 1 septembrie 2008¹⁶, a decis suspendarea negocierilor cu Federația Rusă privind un nou Acord de Parteneriat și Cooperare¹⁷. Și chiar dacă anul 2008 a fost unul „dificil” în relațiile Rusia-UE. Nu se putea rămâne, însă, la acest stadiu. Ba mai mult, s-ar putea spune că evenimentele din august au stimulat intensificarea negocierilor. Este momentul adoptării unor „decizii-cheie” pentru viitorul dezvoltării strategice a colaborării Rusia - UE în sfera politică, economico-financiară și a securității energetice¹⁸. Summit-ul de la Nisa, din 14 noiembrie 2008, a demonstrat, în cele din urmă, că parteneriatul strategic dintre Rusia și UE are un potențial puternic pentru rezolvarea problemelor de anvergură globală.

Ce mai reținem:

- Alianța a suspendat activitatea Consiliului NATO-Rusia după intervenția rusă din Georgia, dar, în același timp, a decis o reluare treptată a relațiilor, subliniind că este important să existe un dialog cu acest actor important pentru securitatea globală. Totuși, NATO și Rusia încă nu reușesc să își reia pe deplin dialogul întrerupt de la conflictul ruso-georgian din august 2008, preferând să își reafirme drepturile, în loc să procedeze fiecare la concesiile cerute de cealaltă¹⁹.

- Relațiile cu Statele Unite au stagnat anul trecut și din cauza planurilor administrației Bush de a desfășura un scut antirachetă în centrul Europei²⁰ și în Georgia. Rusia nu este de acord ca Washingtonul să încurajeze Georgia și Ucraina în relațiile cu NATO. Aceste situații se află, în momentul de față, pe agenda de lucru a președintelui Obama și pe cea a președintelui Medvedev.

- La conferința de la München, unde Statele Unite și Rusia își trasează viitorul relațiilor

strategice, s-au constatat încă „dezacorduri în privința Georgiei”²¹. Totuși, președintele rus Dmitri Medvedev a fost de părere că Rusia și Statele Unite trebuie să își reconstruiască relațiile și să conlucreze pentru a găsi soluții împotriva problemelor globale.

- Chiar dacă Uniunea Europeană s-a străduit să ofere o poziție unitară, Europa a demonstrat că, în problemele importante de politică externă, mai vechi sau actuale, încă nu poate aborda o poziție comună și o voce unică și fermă²².

- Politica actuală a Federației Ruse este clar conturată de liderul de la Kremlin, Dmitri Medvedev, pe „cinci poziții”²³, și anume:

1. supremația principiilor de bază ale dreptului internațional, care determină relațiile dintre popoarele civilizate;

2. multipolaritatea lumii, în condițiile în care unipolaritatea și dominația sunt inadmisibile²⁴;

3. dorința de a evita confruntarea și izolarea;

4. apărarea vieții și a demnității cetățenilor Rusiei, „indiferent unde s-ar afla aceștia”, precum și apărarea comunității ruse de afaceri peste hotare;

5. recunoașterea dreptului Rusiei de a avea „interese privilegiate”.

În plus, noua concepție a politicii externe ruse, aprobată, la 12 iulie 2008, de către președintele rus Dimitri Medvedev, conține câteva amănunte remarcabile referitoare la securitatea europeană și fostul spațiu sovietic. Și, după cât se pare, Rusia ține cu orice preț să demonstreze Occidentului, adică Statelor Unite ale Americii și Uniunii Europene, cât de eficiente sunt pârgurile ei în „vecinătatea europeană”, în Caucaz și Asia Centrală.

Relațiile Uniunii Europene cu Federația Rusă au fost intensificate și datorită numeroaselor probleme pe care le-a generat intenția Administrației Bush de a construi o parte a scutului american anti-rachetă în Cehia și Polonia.

2.2 Va face Rusia totul pentru a preveni noi tensiuni în Caucaz? Noua administrație de la Washington dorește legături cu Moscova la un nou nivel

Secretarul american de stat Hillary Clinton a negat că ar exista tensiuni cu Rusia din cauza Georgiei și a afirmat că nici nu vor fi afectate discuțiile legate de reducerea armamentului.

Misiunea de reducere suplimentară a armelor ofensive strategice este, și în opinia șefului diplomației ruse, „prea importantă atât pentru Rusia, cât și pentru SUA și întreaga lume, pentru a o face ostatică a unui regim anume”²⁵. Și, totuși, în ciuda acestor declarații oficiale, eforturile pentru relansarea relațiilor americano-ruse, foarte încordate în perioada Bush, sunt lezate, în prezent, de decizia NATO de a efectua exerciții în Georgia – țară care vrea să adere la Alianță. Chiar dacă, anterior, într-o conferință de presă cu omologul său rus Serghei Lavrov, Hillary Clinton declara că „oamenii din aceeași familie se mai contrazic”, dar nu vor să se certe pe tema diferențelor legate de Georgia sau pe seama opoziției tot mai puternice a Moscovei la exercițiile militare ale NATO, din luna mai, din Georgia²⁶.

Percepute însă de Moscova ca un „semnal ce indică o direcție greșită”, actualele exerciții militare NATO în Georgia pot reprezenta „un pas înapoi” în relațiile americano-ruse, Rusia amenințând și cu înghețarea relațiilor cu NATO²⁷, chiar dacă administrația Obama a cerut o „repornire” a relațiilor cu Rusia. Cu atât mai mult cu cât însuși fostul președinte și actual premier al Federației Ruse Vladimir Putin afirmă că aceste exerciții vizează susținerea lui Saakașvili²⁸, care, de la 9 aprilie a.c., se confruntă cu manifestații ale opoziției, ce îi cer demisia²⁹.

2.3. Rusia nu mai poate fi ignorată. Interesele sale trebuie luate în considerare. Vorbim despre o nouă Rusie³⁰. O Rusie mult mai puternică³¹, care este în căutarea recunoașterii prestigiului de altă dată³². O Rusie care, credem, nu mai poate fi ignorată ca în trecut³³. Este și opinia analiștilor în domeniu: „Orice progres major, cu adevărat semnificativ către o reglementare finală a acestor chinuitoare conflicte și crize, va presupune angajarea pozitivă a Federației Ruse ale cărei interese legitime – economice, politice și de securitate - nu mai pot fi omise din niciun proiect politic regional al Occidentului³⁴. Inclusiv în ceea ce privește cooperarea consolidată și relațiile de bună vecinătate dintre UE și Rusia. Pentru că ele vor avea și în viitor o importanță crucială pentru stabilitatea, securitatea și prosperitatea întregii Europe și a statelor vecine. Cu atât mai mult cu cât Rusia amenință că ar putea “să-și revizuiască” și relațiile cu Uniunea, dacă „interesele sale în domeniul energetic nu sunt luate în calcul”³⁵ - Rusia

fiind, în prezent, și cel mai mare furnizor³⁶ de gaze naturale și energie pentru Uniunea Europeană.

2.4. *Rusia nu reprezintă o amenințare militară nici pentru UE și nici pentru NATO.* Potrivit relatărilor de la Moscova, ministrul de Externe Serghei Lavrov și omologul său american Hillary Clinton „au căzut de acord să conlucreze mai strâns în domenii-cheie de ordin strategic”, în chestiuni economice și pe probleme internaționale curente, precum situația din Afganistan³⁷.

Nici președintele francez Nicolas Sarkozy nu crede ca Rusia actuală este o amenințare militară pentru UE și NATO. Potrivit Reuters, preluat de NewsIn, președintele francez a declarat la München, la Conferința de Securitate³⁸, din 6-8 februarie 2009: „Nu cred că Rusia de astăzi reprezintă o amenințare militară pentru NATO sau Uniunea Europeană”. Și chiar mai mult, „să refacem încrederea” în parteneriatul cu Rusia³⁹.

3. Alte efecte asupra securității Zonei Extinse a Mării Negre

3.1 *Menținerea, în continuare, a unor dezacorduri între Rusia și Organizația Nord-Atlantică.* Deși pregătită să ajute NATO să-și atingă obiectivele în Afganistan pentru a împiedica terorismul să se extindă în Tadjikistan, Uzbekistan, Kazahstan și Kârgâzstan, Rusia - după cum susține ambasadorul Rusiei la NATO, Dimitri Rogozin -, consideră aderarea Ucrainei și Georgiei la Alianță un „demers ostil” și va însemna „suspendarea cooperării” cu NATO. Și chiar mai mult: a comparat integrarea Ucrainei și Georgiei cu o „linie roșie” care ar fi bine să nu fie trecută.

După opt luni de tăcere, NATO și Rusia au reluat dialogul formal întrerupt odată cu războiul dintre Rusia și Georgia, însă există în continuare unele dezacorduri cu privire la acțiunile de atunci⁴⁰. Anularea, de către partea rusă a Consiliului ministerial NATO-Rusia, prevăzut la sfârșitul lunii mai anul acesta, nu este decât ultimul episod. Or, evenimentul ar fi parafat reluarea relațiilor între Alianță și Rusia după perioada de puternice tensiuni provocată de conflictul ruso-georgian din august 2008.

3.2 *Eșecul celei de-a cincea runde de discuții ruso-georgiene de la Geneva din luna mai a.c.* A fost o reuniune la care Abhazia nu a fost

reprezentată⁴¹, absența abhazilor de la această reuniune constituind și principalul motiv pentru care delegația rusă a părăsit masa negocierilor, de la Geneva, cu Georgia. Pentru că, susține Rusia, în absența abhazilor, discuțiile ar fi lipsite de sens. Să aibă legătură cu exercițiile militare NATO din luna mai din Georgia? Dacă negocierile ar fi continuat, reuniunea de la Geneva din luna mai ar fi fost cea de-a cincea reuniune sub egida Uniunii Europene și a OSCE privind securitatea din Caucaz după conflictul armat din august anul trecut.

Rundele anterioare⁴² pot fi caracterizate drept un pas important în asigurarea securității în Caucaz, chiar dacă au fost discuții dure, iar divergențele sunt deosebit de consistente⁴³. Pentru că, pentru prima oară, la lucrările grupului de lucru au participat reprezentanții tuturor părților interesate – Rusia, Osetia de Sud, Abhazia, Georgia și SUA, de asemenea, reprezentanți ai ONU, Uniunii Europene și OSCE.

3.3 *Summit-ul UE – Rusia, din mai a.c, de la Habarovsk, în Extremul Orient, la câțiva kilometri de frontiera cu China s-a încheiat fără o concluzie pe teme majore.* Cum Europa are interese în materie de securitate, care depășesc vecinătatea sa imediată, în relațiile dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă rămân divergențe și de aici concluzia: „dialogul și cooperarea trebuie să continue. Cu atât mai mult cu cât UE este tot mai mult interesată de creșterea stabilității și securității în vecinătatea apropiată, prin promovarea unui cerc de state stabile, care să fie bine guvernate, în partea de est a Uniunii (Moldova, Ucraina, Belarus) și în Caucazul de Sud (Georgia, Armenia, Azerbaidjan)⁴⁴. Pentru că, securitatea și stabilitatea Uniunii Europene sunt încă afectate de evenimentele care au avut și au loc în Europa de Est și în Caucazul de Sud⁴⁵. Or, politica Uniunii Europene față de aceste țări ar trebui să fie mai „fermă, proactivă și neambiguă”, așa cum bine afirma și comisarul european pentru Relații Externe și Politica de Vecinătate, Benita Ferrero-Waldner⁴⁶.

La Habarovsk, oficialii ruși au condamnat tentativa UE de a întări relațiile cu fostele republici sovietice, prin intermediul Parteneriatului Estic⁴⁷. Totodată, au cerut Uniunii Europene să determine România să nu mai exercite presiuni asupra Republicii Moldova⁴⁸. Problema spinoasă dintre cele două părți rămâne însă energia – Rusia nedorind să aplice Carta cu același nume, ci

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

o versiune actualizată a acesteia sau un acord conex.

Aceasta ar fi, pe scurt, concluzia summit-ului UE – Rusia, care a avut loc în luna mai 2009, la Habarovsk, în Extremul Orient. Un summit care, se pare, a scos în evidență mai multe divergențe decât convergențe. Totuși, Uniunea Europeană consideră Rusia „partenerul său strategic”, iar pentru ca aceasta „să devină o realitate și nu o simplă declarație” trebuie să se facă ceva⁴⁹.

4. În loc de concluzie

Zona Extinsă a Mării Negre rămâne încă o regiune cu conflicte înghețate, deci, „nerezolvate”, cu multe probleme și dezacorduri din cauza conflictului din august trecut, dintre Rusia și Georgia⁵⁰ și a proiectului american de a instala elemente ale scutului antirachetă în Europa Centrală. Și nu numai.

Rusia trebuie să rămână și în viitor un partener important pentru realizarea unei cooperări strategice, cu care nu numai Uniunea Europeană, ci și alți actori occidentali împărtășesc nu numai interese economice și comerciale, ci și obiectivul de strânsă cooperare pe scena internațională, precum și în vecinătatea comună. În context, cooperarea consolidată și relațiile de bună vecinătate dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă, precum și relațiile SUA-Rusia și NATO-Rusia vor avea o importanță crucială pentru stabilitatea, securitatea și prosperitatea întregii Europe și a statelor sale vecine.

Prin poziția mai „reținută” în a cere reglementarea conflictelor, chiar dacă interesele principalilor actori legate de regiunea Marea Neagră - Caucazul de Sud, au crescut, se evită, credem, afectarea relațiilor cu Federația Rusă⁵¹ - un actor cu rol tot mai „important în asigurarea stabilității mondiale”, așa cum se subliniază și în declarația finală a Summit-ului NATO de la Strasbourg și Kehl din 3-4 aprilie 2009.

Și în viziunea României, problemele diverse cu care se confruntă regiunea Mării Negre nu pot fi abordate fără implicarea constructivă a Rusiei⁵² și Turciei. În consecință, MAE va urmări să coopteze parteneri din aceste două state în inițiativele politice și practice de cooperare în Regiunea Mării Negre.

* *Lucrarea a fost prezentată în cadrul seminarului internațional cu tema: „Strategii pentru cooperare*

în zona Mării Negre”, organizat de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, pe 27 mai 2009.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Regiunea extinsă a Mării Negre cuprinde atât statele riverane cât și Republica Moldova și statele din zona Caucazului de Sud, Armenia și Azerbaidjan.

2 Potrivit unor studii, se estimează că din Marea Caspică se va extrage 25% din cantitatea totală de petrol extras de țările nemebre OPEC.

3 Pe larg, C.G.BALABAN, *Politica Europeană de Vecinătate*, Note de curs, Editura Universitară, București, 2009, pp. 86-88.

4 Mustafa AYDIN, *Europe's next Shore: the Black Sea Region after EU Enlargement*, European Union Institute for Security Studies, Paris, 2004.

5 Principala problemă internațională a Azerbaidjanului a fost conflictul cu Armenia din zona Nagorno-Karabakh. În pofida unei întâlniri neoficiale a președinților Armeniei și Azerbaidjanului în iunie 2007, progresele în soluționarea conflictului din Nagorno-Karabakh au fost, totuși, limitate. Pentru detalii a se vedea *Uniunea Europeană și Caucazul de Sud*, Raport de analiză politică, Institutul „Ovidiu Șincai”, București, iulie 2008, accesibil la adresa www.fisd.ro.

6 Potrivit adjunctului subsecretarului de stat american, Matthew Bryza, Statele Unite nu vor permite dominația Rusiei în proiectele energetice din Caucazul de Sud și teritoriile învecinate. Într-un interviu acordat postului de radio Eho Moskvă, la 11 mai 2009, oficialul american declara: „Nu dorim ca această companie (Gazprom), care deja a construit coridorul nordic, să controleze și coridorul sudic, pentru că atunci nu va mai fi concurență și piața nu va mai putea funcționa normal”. Pe larg, BURSA, *Ziarul oamenilor de afaceri, Internațional*, ediția din 11.05.2009.

7 Extinderea NATO, pentru a include Georgia și Ucraina, ar putea deveni cel mai periculos factor negativ pentru relațiile dintre Rusia și Occident anul viitor, argumenta, într-un articol publicat de Financial Times, august 2008, Maurizio Massari, șeful departamentului de planificare a politicii în Ministerul italian de Externe. Pe larg, <http://www.financiarul.ro/2008/08/08/rusia-poate-juca-un-rol-vital-in-securitatea-occidentului/>

8 Extinderile succesive au contribuit la o mai mare proximitate geografică a Uniunii față de vecinii săi răsăriteni, în timp ce reformele sprijinite prin Politica Europeană de Vecinătate au permis apropierea politică și economică a acestor țări de UE. Uniunea Europeană încurajează reformele în domeniile politic, economic și social, rezolvarea disputelor bilaterale pe calea negocierilor și respectarea dreptului internațional (în special a Cartei ONU), cooperarea transfrontalieră (inclusiv prin crearea de euro-regiuni) și implementarea

standardelor europene în materia instituțiilor democratice, statului de drept și a drepturilor omului (cu un accent special asupra drepturilor minorităților).

9 Potrivit Strategiei de securitate a UE, *A Secure Europe in a Better World*, securitatea Uniunii începe dincolo de granițele acesteia.

10 Georgia – o țară în care conflictele interne nu s-au stins nici în prezent, iar situația e departe de a fi rezolvată. O țară cu aspirații europene și euroatlantice.

11 http://www.ziare.com/Caucazul_de_Sud_de_la_intersectia_civilizatiilor_la_intersectia_rutelor_-736285.html

12 Postul radio Eho Moskvă, citat de BURSA, Ziarul oamenilor de afaceri, Internațional, ediția din 11.05.2009.

13 Proiectele de gazoducte Nabucco și South Stream, destinate să sporească securitatea energetică a Europei, întâmpină dificultăți în a fi puse în aplicare, din cauza tensiunilor geopolitice din jurul construcției lor, dar și din cauza dificultăților de finanțare provocate de criză.

14 La 7 august 2008, Georgia a declanșat o ofensivă militară pe teritoriul regiunii separatiste Osetia de Sud, cu scopul de „a neutraliza pozițiile separatiste”. Acțiunile georgienilor au determinat riposta în forță a Rusiei. Pe larg <http://www.revista22.ro/mizele-conflictului-din-caucazul-de-sud-4749.html>

15 Într-un articol publicat în *Washington Post*, fostul lider sovietic Mihail Gorbaciov aprecia: Statele Unite au comis o „mare greșală” lăsând Georgia să creadă că poate să desfășoare, fără niciun risc, o operațiune militară în Osetia de Sud (AFP, <http://www.infomondo.ro/extern/2929-conflict-militar-in-caucazul-de-sud-vi.html>).

16 În ceea ce privește poziția Federației Ruse, înaintea Summit-ului de la 1 septembrie 2008, purtătorul de cuvânt al diplomației ruse a exprimat speranța Moscovei că „rațiunea va domina emoția”, avertizând totodată: „Calea confruntării nu este avantajoasă pentru niciuna dintre părți”. De altfel, și ambasadorul Rusiei pe lângă UE cerea celor 27 de țări membre să nu cedeze emoției, apreciind, totodată, că nu crede că statele europene vor conveni să impună sancțiuni Rusiei, deoarece această măsură ar afecta economiile lor mai mult decât pe cea a Rusiei.

17 Baza relațiilor dintre UE și Rusia o reprezintă Acordul de Parteneriat și Cooperare, ce a luat naștere la 1 decembrie 1997, pentru o perioadă inițială de zece ani. Acordul, expirat la finele anului 2007, s-a fondat pe principii și obiective comune ce promovează pacea și securitatea internațională, suport atât pentru normele democratice, cât și pentru libertăți politice și economice. Prevederile acestui Acord acopereau un spectru larg de politici: dialogul politic, comerțul cu bunuri și servicii, afaceri și investiții, cooperări financiare și legislative, știință și tehnologie, educație și cercetare, cooperarea

nucleară, energetică și spațială, mediu înconjurător, transporturi, cultură, cooperarea în vederea combaterii activităților ilegale.

18 **A se vedea, pe larg, poziția delegației ruse la ședința Comitetului pentru Colaborarea Parlamentară Rusia-UE, desfășurată la Bruxelles, în februarie 2009, accesibil la adresa: <http://www.ruvr.ru/main.php?lng=r om&q=2803&cid=355&p=17.02.2009>**

19 www.newsinfo.ro

20 Președintele rus Dmitri Medvedev spunea, la 5 noiembrie anul trecut, că Rusia va desfășura rachete în regiunea Kaliningrad, enclava rusă înconjurată de state UE, pentru a „neutraliza” elementele scutului american ce ar urma să fie instalat în Europa.

21 Am putut constata dezacordul în privința Georgiei, spune James Appathurai, purtătorul de cuvânt al NATO. Ambasadorul rus, Dimitri Rogozin, s-a mulțumit să constate că vederile rămân, deocamdată, diametral opuse. Pentru detalii, vezi: http://www.realitatea.net/sua-si-rusia-isi-traseaza-la-munchen-viitorul-relatiilor-strategice_452942.html

22 Spre exemplu, între Polonia și Germania, între Italia și țările baltice au existat importante diferențe de viziune. Și nu numai. Vezi pe larg, Alexandru MACOVEICIUC, George RĂDULESCU, Marius VULPE, *Putea Europa fi mai dură față de Rusia?*, 3 septembrie 2008, <http://www.adevarul.ro/articole/putea-europa-fi-mai-dura-fata-de-rusia.html>

23 Politica actuală a Federației Ruse continuă politica predecesorului său, Vladimir Putin, actualul premier A se vedea pe larg și C.G.BALABAN, *Războiul din Caucaz – finele războiului rece sau un nou război rece?*, în *IMPACT STRATEGIC*, nr. 4/ 2008, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2008.

24 Un prim semnal a fost dat de fostul președinte, Vladimir Putin, la conferința internațională de securitate de la München, din 2007, prin critica dură a Washingtonului și a unei lumi unipolare, cu „un singur centru de autoritate, un centru de forță, un centru decizional, într-un cuvânt o lume cu un singur stăpân, cu un singur suveran.”

25 http://www.antena3.ro/stiri/externe/sua-si-rusia-promit-ca-georgia-nu-le-strica-relatiile_7...

26 **Manevrele militare la care face referire Rusia sunt prevăzute pentru perioada 6 mai -1 iunie a.c. și implică 1300 de soldați. La acestea participă 19 țări, printre care și Moldova, Kazahstan, Armenia, Azerbaidjan și Emiratele Arabe Unite.**

27 Oficiali de la Moscova chiar amenințau că Rusia nu va relua contactele cu NATO dacă Alianța nu anulează exercițiile militare din Georgia. În septembrie 2008, după războiul din Georgia, NATO suspendase, unilateral, cooperarea cu Rusia. Abia în martie a.c. NATO a anunțat o reluare a cooperării cu Federația Rusă. Pe larg, Financiarul, 22 aprilie 2009, accesibil

pe site-ul http://www.financiarul.com/articol_25269/rusia-ameninta-cu-inghetarea-relatiilor-cu-nato-.html

28 Nu întâmplător, Secretarul General al NATO l-a criticat pe președintele georgian Mihail Saakașvili, care a prezentat exercițiile militare ale Alianței din Georgia drept „manevre efectuate exclusiv de Alianță”, AFP, www.newsinfo.ro.

29 <http://www.antena3.ro/stiri/externe/putin-relansarea-relatiilor-sua-rusia-este-lezata-de-nat...>

30 Din 7 mai 2008, șeful statului este Dmitri Medvedev, iar șeful guvernului este Vladimir Putin, după ce, anterior, deținuse două mandate ca președinte al Federației Ruse.

31 Din 1998, Rusia și-a îmbunătățit poziția financiară internațională reușind, prin folosirea resurselor Fondului de Stabilizare, achitarea datoriilor din perioada sovietică față de Clubul de la Paris și FMI. Exporturile de petrol au permis Rusiei o creștere a rezervelor sale valutare în perioada 1999-2008 de la 12 la 512 miliarde (locul III mondial). Potrivit datelor statistice, la sfârșitul anului 2007, creșterea economică a Federației Ruse a fost cifrată la 7% și o creștere a PIB de 7,6% - valoarea PIB fiind de 2.076 miliarde USD, ceea ce înseamnă 14.600 USD per locuitor (locul 55 mondial). Vezi și <http://moscova.mae.ro/index.php?lang=ro&id=13699>

32 Pe larg, dr. C.G.BALABAN, *Războiul din Caucaz – finele războiului rece sau un nou război rece?*, în *IMPACT STRATEGIC*, nr. 4/ 2008, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2008.

33 Rusia a avut resentimente față de Occident de la sfârșitul Războiului Rece, susținând că nu a fost tratată corect ca parteneră și cerând recunoașterea formală ca egal.

34 Pe larg, Dr. C.G. BALABAN, *Conflicte înghețate și crize la limita de est a Uniunii Europene*, *Impact Strategic* nr. 1/2007, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007; C.G.BALABAN, *Politica Europeană de Vecinătate*, Note de curs, Editura Universitară, București, 2009, pp. 53-61

35 **Premierul rus Vladimir Putin, 20 martie 2009**, <http://www.ziare.com/articole/relatii+UE+Rusia>.

36 **Criza cu Ucraina pe tema gazului din 2006 și 2009 și cea a petrolului, cu Belarus, din 2007**, au creat îngrijorări în cadrul UE, Bruxellesul fiind gata să examineze cu Moscova problema securității energetice a Europei Vechi printr-un nou acord energetic

37 <http://www.europalibera.org/news/ro/archives/2009/02/03.ASP>

38 Conferința reprezintă un eveniment tradițional, organizat anual, care reunește șefi de state, miniștri de externe și ai apărării, precum și reprezentanți ai mediului academic. În acest an, Conferința pentru securitate de la München apare ca cel mai important forum anual

pentru decizii internaționale în zona politicii externe și de securitate, fapt relevant și de participarea președintelui francez, Nicolas Sarkozy, a cancelarului german, Angela Merkel, și a celei mai importante delegații americane, condusă de vicepreședintele Joseph Biden, intervenția acestuia fiind considerată „primul mare discurs de politică externă al Casei Albe”.

39 Această ultimă parte a declarației președintelui francez intervine la 8 februarie 2009, a doua zi a Conferinței de securitate de la München, după un schimb de replici dure între președintele Comisiei Europene și premierul rus, și după o reuniune NATO – Rusia, al cărei unic rezultat a fost constatarea dezacordurilor, http://www.ziare.com/Sarkozy__Rusia_nu_reprezinta_o_amenintare_militara_pentru_UE_si_NATO-663112.html

40 Răceala dintre Moscova și Alianța Nord-Atlantică persistă mai ales că Rusia intenționează să amplaseze o bază militară permanentă în Abhazia, regiune separatistă georgiană pe care a recunoscut-o ca stat independent după războiul din august anul trecut.

41 **Discuțiile de la Geneva se desfășoară în conformitate cu planul Medvedev-Sarkozy**, elaborat în luna august a anului trecut, imediat după încheierea operațiunii de constrângere a Georgiei la pace, care a întreprins o agresiune împotriva Osetiei de Sud. Discuțiile se desfășoară sub egida ONU, UE și OSCE și la ele vor participa reprezentanții Rusiei, Georgiei, Osetiei de Sud și Abhaziei. Prima rundă, care a avut loc în octombrie anul trecut, a fost „torpilată” de oficialitățile de la Tbilisi, nemulțumite de prezența reprezentanților Osetiei de Sud și Abhaziei, republici care și-au proclamat independența. **Pentru detalii, vezi și** <http://www.ruvr.ru/main.php?lng=rom&q=2153&cid=405&p=19.11.2008&pn=1>

42 Pe larg, <http://www.ruvr.ru/main.php?lng=rom&q=2158&cid=405&p=20.11.2008&pn=1>

43 Potrivit lui Grigori Karasin, adjunct al ministrului rus de externe, conducătorului delegației ruse la tratativele de la Geneva, abordările pentru reglementarea în zona Caucazului presupun adoptarea de către Georgia a unor documente juridice obligatorii referitoare la renunțarea la folosirea forței și introducerea interdicției internaționale asupra vânzării către Tbilisi a armamentelor ofensive și grele. Or, susține oficialul rus, autoritățile de la Tbilisi, oficial, nu sunt gata să recunoască independența Osetiei de Sud și Abhaziei. De aceea, ele ar dori ca pe teritoriul acestor republici să fie amplasate forțe internaționale polițienești și de menținere a păcii. Pe larg, <http://www.ruvr.ru/main.php?lng=rom&q=2158&cid=405&p=20.11.2008&pn=1>

44 A se vedea și Strategia de securitate a UE, „O Europă sigură într-o lume mai bună” (A Secure Europe in a Better World), decembrie 2003.

45 Noua inițiativă europeană „Parteneriatul Estic” a fost avansată în negocierile dintre statele europene

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

în urma evenimentelor din Caucazul de Sud, din 7-12 august 2008, fiind propus vecinilor estici ai UE, pentru a le stimula aspirațiile europene, dar și pentru a compensa lipsa unei oferte reale privind graficul viitoarelor extinderi ale UE, precum și din anumite motive de securitate și cu tentă geopolitică.

46 http://www.euractiv.ro/uniunea-europeana/articles%7CdisplayArticle/articleID_15688/Parteneriatul-estic-un-nou-capitol-in-relatiile-UE-cu-partenerii-sai-rasariteni.html

47 Există „multe suspiciuni” vizavi de adevărata motivație a acestui parteneriat. Președintele rus Dmitri Medvedev a avertizat că Parteneriatul Estic al UE, lansat la Praga, la 7 mai a.c., ar putea deveni o alianță antirusă. “Orice parteneriat este mai bun decât un conflict, dar suntem incomodați de faptul că unele țări încearcă să folosească această structură drept un parteneriat împotriva Rusiei”. Pe larg, Cotidianul.ro International, 10 iunie 2009.

48 Un subiect asupra căruia s-a referit viceministrul rus de externe Aleksandr Rujko, care atrăgea atenția UE asupra necesității de a lucra mai intens cu România, astfel încât, „partea română să renunțe la amestecul în

treburile interne ale Republicii Moldova, să înceteze, să exercite presiuni politice asupra acesteia și să recunoască definitiv independența Moldovei” (TVR, Știri externe, 22 mai 2009).

49 Președintele ceh Vaclav Klaus, președintele în exercițiu al UE (1 ianuarie – 30 iunie 2009).

50 Războiul cu Georgia din vara lui 2008 a demonstrat, încă o dată, că Rusia nu va fi dată la o parte chiar ușor, chiar dacă fostele ei republici și-au declarat independența și au continuat schimbul energetic pe cont propriu.

51 Vladimir Socor, Senior Fellow la Fundația Jamestown.

52 Conflictul din Georgia, din august 2008, demonstrează riscurile create de instabilitatea regiunii, dar și importanța implicării UE în această zonă de interes strategic. În acest nou context, sprijinirea unor inițiative politico-diplomatice, de promovare a Sinergiei Mării Negre, ca și deschiderea de noi perspective privind relația cu Federația Rusă devin deziderate ale politicii externe și obiective principale ale politicii externe românești în regiune, în 2009.

Generalul de brigadă (r) prof. univ. dr. Constantin-Gheorghe BALABAN (cgbalaban@yahoo.com) este directorul Departamentului pentru Integrare Europeană, Studii de Politică Externă și Securitate din Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”.

CONSECINȚE ALE EXTINDERII NATO ȘI UE ASUPRA SECURITĂȚII ZONEI EXTINSE A MĂRII NEGRE*

Dr. Teodor FRUNZETI

Extinderea NATO și a UE spre Est constituie, deopotrivă, o consolidare a dimensiunii euro-atlantice a securității europene și eurasiatice și o modalitate de reconfigurare a unor zone geostrategice de confluență și de parteneriat. Una dintre acestea este Zona Extinsă a Mării Negre, care devine din ce în ce mai mult una din principalele beneficiare, și, în același timp, responsabile în ceea ce privește efectele eurasiatice ale extinderii europene și euro-atlantice.

Cuvinte-cheie: ZEMN, energie, geopolitică, NATO, UE, extindere, securitate.

Argument

Oamenii, comunitățile și spațiile geografice în care trăiesc creează în permanență structuri, acțiuni și funcțiuni care-i apropie tot mai mult de condiția ideală – aceea a unei identități perfecte dintre ontologia, gnoseologia și logica propriei lor existențe. Tot ceea ce ține de organizarea mediului de viață al oamenilor poartă amprenta unui obiectiv politic și strategic major, presant și omniprezent: *gestionarea conflictualității*. Mai exact, crearea unor capacități și capabilități care să permită realizarea unui asemenea obiectiv, sau generarea condițiilor pentru posibila lui realizare. Deocamdată, centrul vital al unor asemenea desfășurări nu-l reprezintă doar ideile, sau ideile în sine, ci spațiul sau ansamblul de idei, raționamente și concepte care privesc spațiul geografic. Într-un anume sens, omul este dominat de spațiu. De când există, el nu face altceva decât să-și organizeze spațiul în care trăiește, atât pe cel endogen, care face parte din propria sa ființă terestră, cât pe cel exogen, care se confundă din ce în ce mai mult cu Universul.

Organizarea spațiului este totdeauna limitativă și, în același timp, extensivă. Omul își definește, deci, își delimitează (limitează) propriul său spațiu sau ceea ce consideră el că reprezintă propriul său spațiu și, în același timp, consolidează și extinde acest spațiu. Omul trăiește într-o dinamică a frontierelor. Întreaga sa viață înseamnă, într-un fel, o bătălie continuă pentru delimitarea, limitarea, consolidarea și extinderea frontierelor existente și, în același timp, pentru cucerirea de noi frontiere. Determinările unei astfel de filosofii limitative, delimitative și extensive se află, deopotrivă, în condiționarea geografică a existenței umane, în memoria colectivă și capacitatea oamenilor de a crea și gestiona conexiuni.

Definirea, delimitarea și consolidarea zonei extinse a Mării Negre constituie un rezultat al unor astfel de determinări, un proiect generat de un sistem de conexiuni necesare și posibile și, în același timp, un efect de conexiune.

Țările de litoral de la Marea Neagră nu sunt, propriu-zis, țări maritime. Ele nu au participat, de-a lungul istoriei, la bătălia pentru putere dusă între țările maritime și țările continentale. Deși unele se află aici de la începutul lumii, iar altele s-au format prin mișcarea mai mult sau mai puțin haotică a populațiilor, niciuna dintre ele nu a avut, cel puțin până în prezent, răgazul istoric necesar pentru a-și consolida frontierele proprii. Aproape toate frontierele din zonă sunt conflictuale. Explozia Balcanilor de Vest, situația din Caucaz, relațiile dintre Turcia și unii dintre vecinii săi din zona Mării Negre, problemele ruso-ucrainene legate de Crimeea și de flota Mării Negre, situația conflictuală din zona transnistreană, bătălia eurasiatică, cu implicații europene și globale, pentru traseele conductelor de transport petrolier

și gazifer și multe altele sunt expresii ale unei realități care implică, în modul cel mai dinamic posibil, spațiul geografic. Mai exact, acestea sunt realități ale bătăliei pentru spațiu. În această uriașă bătălie sunt implicate, deopotrivă, statele și formele lor de conexiune și colaborare, de parteneriat și de putere. Adică, statele europene și asiatice din zonă, marile puteri care au interese în zonă – și toate marile puteri ale lumii au interesele aici –, precum și NATO, Uniunea Europeană, OSCE, organizațiile și structurile regionale, acordurile și structurile bilaterale.

O vreme, nu s-a preocupat nimeni de o astfel de zonă. S-a crezut, de-a lungul multor ani – se mai crede și acum – că marile bătălii geopolitice ale lumii nu se dau pentru Marea Neagră sau pentru zona extinsă a Mării Negre (ZEMN) – un concept pe care nu toată lumea îl acceptă sau de care nu toată lumea are nevoie –, ci pentru Pacific, pentru Oceanul Indian, pentru Orientul Mijlociu, pentru Oceanul Arctic (unde se estimează că se află uriașe resurse de hidrocarburi). Cu toate descoperirile făcute, planeta Pământ rămâne încă un mare mister pentru oameni, iar viitorul s-ar putea să ne ofere încă foarte multe surprize.

Și totuși zona Mării Negre începe să fie analizată și cunoscută din ce în ce mai mult în profunzime și implicațiile ei foarte complexe. Marea Neagră, deși se află în centrul Eurasiei, iar legendele spun foarte mult despre ea, este mai puțin cunoscută decât, spre exemplu, Himalaya. Foarte mulți oameni, guverne, state – îndeosebi state europene –, dar și NATO, Uniunea Europeană, Statele Unite, China, țări din Orientul Mijlociu, mari corporații, organisme financiare, organizații și structuri internaționale de tot felul (economice, politice, sociale, umanitare, ecologice, științifice, culturale etc.) încep să-și manifeste interesul cel puțin pentru cunoașterea acestei regiuni. Nu este un lucru deosebit. Omenirea s-a preocupat dintotdeauna de cunoașterea profundă a unor regiuni pe care le-a considerat importante și, probabil, va continua să o facă la fel, atâta vreme cât vor exista oameni pe planetă. Totdeauna va mai fi ceva de cunoscut, de folosit, de schimbat, de transformat, de umanizat.

Dar zona Mării Negre, atât ca mediu natural, care se referă strict la această „peninsulă” acvatică în miezul continentului european, devenită așa, probabil, datorită unei revărsări a Mediteranei peste ceea ce a mai rămas aici din Marea Tetis, produsă cu peste șapte mii de ani în urmă, cât și

în forma ei civilizațională simplă, de pe primul cerc, care include cele șase state litorale (Turcia, Georgia, Rusia, Ucraina, România și Bulgaria), dar și în zona ei extinsă, care ar trebui să cuprindă, în opinia noastră, și cel de al doilea cerc (Armenia, Azerbaidjan, Republica Moldova, Ungaria, Serbia, Macedonia, Grecia) și toate țările dunărene, deci, și Slovenia, Austria și Germania, are foarte multe necunoscute și foarte multe probleme de rezolvat.

Extinderea NATO și a Uniunii Europene și includerea zonei Mării Negre sau cel puțin a unei părți importante a acesteia în arealul european și euro-atlantic creează o situație cu totul specială, care ar putea face din această regiune o *zonă de securitate intrinsecă* (pentru țările de pe primul și de pe cel de-al doilea cerc și pentru țările dunărene) și eurasiatică (pentru zona de confluență dintre cele două continente).

Întrebările care se pun în legătură cu această regiune sunt numeroase. Două dintre ele ni se par a fi semnificative:

- De ce este necesară delimitarea, analizarea și cunoașterea unei astfel de zone și ce importanță are ea pentru securitatea regiunii, a continentului european și a spațiului eurasiatic?
- Este ZEMN un posibil centru generator de securitate cu efecte în plan eurasiatic?

1. Reconfigurări geopolitice și geostrategice eurasiatice

Bătăliile pentru spațiile geografice n-au încetat și nu vor înceta niciodată. Unele vor ieși din teoriile *spațiilor vitale* și se vor aronda la cele ale *intereselor vitale*, altele vor nega termenii de *cucerire* și de *dominare* și se vor fundamenta pe un alt soi de vitalități, precum cele de control, de rețea, de globalizare sau de gestionare a crizelor și conflictelor, în numele prevenirii războiului pustitor. Dincolo de toate acestea și prin toate acestea, se profilează un nou realism, care impune o reieșire din pragmatismul münchenian care a generat eșecul celui de Al Doilea Război Mondial și din cel vietnamian sau, mai recent, din cel afgan și irakian, care generează, în mare măsură, pilonii de insecuritate și de instabilitate de azi și, poate, de mâine. Această *realitate bazată pe efecte* generează, la rândul ei, o nouă situație de tip conflictual, cu totul specială. Ea impune întoarcerea, mai mult sau mai puțin discretă, mai mult sau mai puțin stridentă, la *realismul geopolitic* de odinioară și, pe această bază, la

formularea unei noi cerințe intempestive și categorice: reconfigurarea, pe suportul unor valori ce nu pot fi nici negate, nici neglijate, a unui nou realism geopolitic, pe care l-am numi *realism geopolitic epistemologic de urgență*. Acest nou tip de realism îi rescrie pe clasici în noile formule ale spațiului, timpului și interesului vital. Nu ignorându-i sau deformându-i, ci actualizându-i.

Realismul, înseamnă, azi, între altele, să recunoști și să accepți și existența altor forțe, dincolo de ceea ce poți controla, care-și au propria lor identitate, a unor evoluții și realități care-și au propriile lor determinări. Unele, poate, au fost prea mult accelerate, altele trecute pe un plan secundar, în numele unor noi revoluții, dar realitatea n-a fost și nu va fi niciodată identică cu dorința și nici cu voința. De aceea, *realismul geopolitic actual la care ne referim noi este unul de construcție conflictuală, cu evoluții disproporționate și asimetrice semnificative*. Din acest motiv, considerăm că actualul realism geopolitic este un realism geopolitic epistemologic alcătuit încă din fractali, greu de adunat într-o dimensiune unică și cuprinzătoare, pe direcții clare și în jurul unor concepte probate. Un astfel de realism conține realități contradictorii, numeroase manipulări și imagini false, construcții temeinice și, în aceeași măsură, arhitecturi bizare, cu evoluții adesea imprevizibile, desfășurate între presiunea prea grăbită a globalizării, caracterizate de adâncirea decalajelor și faliilor strategice și de fragmentarea excesivă a unui spațiu ce tinde spre suprasaturație infrastructurală critică, spre vulnerabilitate maximă și risc extrem.

1.1. Saltul de la teoriile geopolitice de ieri la realitățile geopolitice actuale.

Într-un foarte consistent eseu despre revanșa geografiei¹, Robert D. Kaplan² arată că oamenii și ideile influențează în mare măsură evenimentele, dar, de fapt, geografia este cea care le determină. Este foarte important ca oamenii să se concentreze mai mult asupra a ceea ce divide umanitatea, decât asupra a ceea ce o unește. Ideile o unesc, o fragmentează, o opun în, prin și între conceptele sale, o construiesc, o distrug și o regenerează în universul cunoașterii, geografia o individualizează, o teritorializează, o divizează, o opune și o reunește în spațialitatea sa. În consecință, se pare că toate bătăliile importante ale lumii au fost bătălii pentru spațiu și pentru spații. Toate bătăliile lumii

vor fi bătălii pentru spații și teritorii, chiar dacă frontierele dintre state se vor estompa, iar marile zone geopolitice, geoeconomice, geoenergetice și geostrategice se vor reconfigura. Thomas Hobbes sublinia că teama și anarhia sunt principalele amenințări ale lumii. Amenințările vin însă și din ordinea impusă, din reconfigurări forțate, care generează totdeauna teamă, nesiguranță și conflict, din faptul că oamenii sunt reticenți la noul impus și foarte sensibili la memoria colectivă.

De aceea, la această nouă cotitură de istorie, omenirea se întoarce la geografie, la realismul generat cândva de marile școli geopolitice, pe care-l rescriu în termenii de azi, cu succesele și dramatisme conflictelor înghețate sau în curs de desfășurare, cu consecințele și efectele extinderii NATO și Uniunii Europene, ale înmulțirii și consolidării organizațiilor regionale și cu reușitele și nereușitele efortului de a pune sub controlul oamenilor, prin forță sau prin reconfigurări geopolitice, propria lor conflictualitate.

Friedrich Ratzel, părintele de drept al geopoliticii, în lucrarea sa, *Politische Geographie*, apărută în anul 1897, vorbește despre spațiu ca fiind limita naturală între care se produce expansiunea popoarelor, arealul pe care acestea tind să-l ocupe. În acest sens, el folosește doar două noțiuni: *concordanțe* și *discordanțe antropogeografice*. Concordanța înseamnă colonizarea internă, adică redistribuirea populației în spațiul statului. Colonizarea externă înseamnă emigrare dinspre teritoriul suprapopulat spre teritoriul nepopulat sau subpopulat. După Ratzel, densitatea mare a populației înseamnă cultură. Pentru a avea putere, trebuie să ai cultură. Pentru a avea cultură, trebuie să ai o populație numeroasă, capabilă să o genereze. Când este prea numeroasă, emigrează. Emigrând, duce acolo, în noile ținuturi, cultura spațiului inițial.

Doi dintre autorii maghiari – Andrei Korponay și Paul Vida – observă și ei importanța supremației populației. Ei arată că Ungaria și-a pierdut supremația și poziția politică, în urma scăderii poziției și, în consecință, a importanței poporului maghiar. Andrei Korponay arată că este nevoie de o populație de 20 milioane de unguri, pentru a realiza supremația asupra teritoriilor pe care le-a pierdut. La ora actuală, și România are o problemă gravă în acest sens. După unele estimări, populația țării va scădea, în următorii 50 de ani,

cu peste 6-7 milioane de locuitori, ajungând doar la 14-15 milioane. Scăderea dramatică a populației duce la pierderea treptată a identității culturale și, în consecință, la dispariție. Simion Mehedinți formulează chiar o axiomă demografică, potrivit căreia *puterea națiunilor crește și descrește după cum crește și descrește populația lor*.

Friedrich Ratzel folosește termenul de geospațiu, referindu-se la extinderea forței civilizatoare a unei țări la nivelul unui continent întreg (se referă la geospațiul american). Obiectivul pangermanismului a fost acela de a aduna populația de origine germanică în cadrul aceleiași frontiere. În 1841, Friedrich Liszt vorbea despre misiunea Germaniei de a ajunge pe cursul Dunării la Marea Neagră. A existat, de fapt, dintotdeauna, în acele vremuri, o obsesie germană de a realiza un imperiu care să se întindă de la Marea Nordului până la Marea Adriatică, iar Liszt se gândea chiar la constituirea unei axe Hamburg-Bagdad, creând astfel un geospațiu german eurasiatic. El arăta că legile creșterii spațiale se referă la faptul că un stat crește odată cu cultura sa și cu dezvoltarea sa economică. Germania nu a reușit acest lucru decât după ce a trecut prin experiența dezastruoasă a două războaie mondiale. Chiar dacă nu doar ea le-a generat, ea a tras și trage încă ponoasele și, în fața istoriei, s-a făcut principala vinovată pentru declanșarea lor.

Lui Ratzel îi aparține și ideea de *ciclu oceanic*. Valoarea mărilor și oceanelor depinde de importanța țărilor care le borduiesc. În vremea Imperiului Roman, centrul lumii era Marea Mediterană, în vremea Imperiului Britanic, a trecut pe primul loc Atlanticul, iar acum, în vremea ascensiunii americane, a Japoniei și a Chinei, centrul de greutate al construcției geopolitice globale se mută în Oceanul Pacific. Dacă ar fi să-l credem pe Ratzel, viitoarea confruntare între statele maritime și cele continentale ar trebui să aibă loc în Pacific. Nimeni nu neagă, azi, acest lucru, ci, dimpotrivă, geopoliticienii și chiar politicienii îl observă, îl constată și chiar îl susțin.

De aici, rezultă însă o mulțime de întrebări, dintre care, pentru moment, cele mai importante considerăm că sunt următoarele: *Ce se întâmplă, în această situație de recentrare a geopoliticii lumii pe spațiul Pacificului, cu Marea Neagră, cu Mediterana, cu Marea Caspică și cu alte mări închise sau semiînchise? Mai pot avea ele vreo importanță geopolitică?*

Răspunsul, într-un fel – cel puțin ca prim suport –, se găsește tot la Ratzel. El susține că, de fapt, *poziția* este cea care dă valoare *spațiului*. Va avea o poziție bună acel stat care va avea o suprafață terestră respectabilă, dar și deschidere la mare.

Este și motivul pentru care, din cele patru culoare strategice europene, trei sunt de apă (culoarul strategic baltic, culoarul strategic al Dunării și culoarul strategic Marea Neagră, Strâmtoni, Marea Mediterană). Cu toate acestea, majoritatea războaielor europene sau eurasiatice s-a dus pe culoarul strategic terestru, pe axa Galiția Orientală, Berlin, Paris, Normandia. Ceea ce confirmă afirmația lui Gérard Chaliand³ potrivit căreia principalele bătălii ale lumii nu s-au dus între țările continentale și țările maritime, ci între populațiile nomade războinice și cele sedentare, confruntarea fiind câștigată, în final, de sedentari. Acest lucru s-a întâmplat atât la nivelul fiecărui continent, cât și la nivel global, odată cu expansiunea europeană în spațiul american, în cel african, în cel australian și în cel sud-asiatic. Dar toate imperiile și toate țările puternice au dorit dintotdeauna să aibă nu doar un vast teritoriu, ci și una sau mai multe ieșiri la mare și, direct sau indirect, la Oceanul planetar. Pentru că, așa cum afirma amiralul Alfred Mahan, marea înseamnă putere.

Karl Haushofer, personalitatea emblematică a geopoliticii germane, era preocupat de formarea unui bloc continental care să cuprindă Europa, nordul și estul Asiei, nu pe afinități politice, ci pe determinări geografice și geopolitice.

El considera că Marea Britanie și Statele Unite, urmând geopolitica *heartland*-ului a lui Halford J. Mackinder și mai ales pe cea a *rimland*-ului a lui Nicolas Spykman, potrivit căreia dominarea și sugrumarea pivotului continental (*heartland*) se realizează prin stăpânirea țărmurilor, deci a *rimland*-ului, prin constituirea și consolidarea unor nuclee-forță pe țărmuri și îndiguirea sau sufocarea continentului. Haushofer numește această politică *anaconda*.

Mackinder spunea că cine va domina *heartland*-ul eurasiatic va stăpâni lumea. Haushofer preciza, pornind de la Mackinder, că niciunul dintre cele două popoare puternice ale continentului nu trebuie să se ridice unul împotriva celuilalt. El folosește o expresie – *troika* – a unui lider politic japonez, Goto, potrivit căreia Germania și Japonia trebuie să țină în frâu un al treilea cal năvălaș, Rusia, pentru ca toate cele trei țări să aibă acces

la Marea Baltică, la Marea Adriatică și la Marea Japoniei, realizându-se astfel o expansiune de la nord la sud. Cea de a patra zonă de expansiune, în opinia lui Haushofer, urma să fie cea a SUA spre America de Sud.

Dar Hitler a atacat Rusia și șansele unei Eurasii formată din Germania, Rusia și Japonia au căzut. Desigur, pentru acel moment. Au apărut în schimb importante coaliții împotriva Germaniei din partea puterilor oceanice care se simțeau amenințate. Hitler a ignorat, de asemenea, avertismentul dat de Bismarck, potrivit căruia Germania nu trebuie să-și afișeze dorința de a deveni mare putere, întrucât imediat celelalte mari puteri se vor coaliza împotriva ei. De aceea, Karl Haushofer susține că „geopolitica înlocuiește pasiunea politică și încearcă să se bazeze pe conexiuni naturale”.

Haushofer a dezvoltat un concept fundamental, acela de *spațiu vital*, pe care-l definește ca spațiu necesar unui popor să existe și să se dezvolte. Această teorie a fost preluată și aplicată de Hitler, chiar dacă nu Haushofer a inventat-o.

Unele dintre pan-ideile lui Haushofer – cum ar fi, spre exemplu, pan-europenismul – tinde să se realizeze. El spunea, la un moment dat, că Europa liberă nu poate exista decât între frontiera sovietică, bazinul mediteranean și mările nordice. Dar, primirea în Uniunea Europeană a țărilor baltice – Estonia, Letonia, Lituania –, a Ciprului și Maltei, precum și acceptarea candidaturii Turciei, a Ucrainei și țărilor caucaziene confirmă deja realizarea de facto a ideii pan-europene. El a subliniat că ideea de Uniune Europeană va fi viabilă doar dacă se vor respecta drepturile naționale interne ale membrilor, iar fiecare stat va vorbi limba poporului său. Este ceea ce, de fapt, și face Uniunea Europeană, azi, în pofida adoptării monedei unice, liberalizării granițelor și altor măsuri. Statele nu sunt prea entuziasmte de astfel de măsuri și, ca atare, unele decizii au fost adoptate la limită prin referendum, cu 51% din voturi.

Proiectele Uniunii Europene nu se desfășoară însă înafara unei viziuni geopolitice care rescrie, de fapt, cu mijloacele actuale, ceea ce au creat, au generat și au sugerat marii geopoliticieni europeni ai secolului al XX-lea. Pentru că, de fapt, abia astăzi există mijloacele și condițiile necesare ca ideile lor, aduse la zi sau rescrise, să fie puse în aplicare. Unele dintre efectele aplicării acestor idei pot fi însă discutabile. În logica defragmentării zonelor de falie, a rupturilor geopolitice eurasiatice esențiale,

se înscrie, în opinia noastră, și geopolitica Mării Negre. Ea nu se opune marilor idei geopolitice care au animat un secol întreg – secolul al XX-lea –, trecând prin toate fazele, de la aplicare la negare și la reabilitare, ci construiește în interior, generează un efect geopolitic de sinergie, un efect de sinapsă.

Amiralul Alfred Mahan, cel mai important reprezentant al școlii geopolitice americane, a fost profesor la Naval War College. În lucrările sale, el oferă, de fapt, unele soluții Statelor Unite ale Americii pentru a deveni putere mondială, evident, în epoca în care Statele Unite nu erau o mare putere mondială imbatabilă, adică pe la începutul secolului al XX-lea. Teoriile sale au fost puse în practică de președintele Roosevelt. Astfel, achiziționarea canalului Panama se datorează convingerilor sale că istmul dintre cele două Americi trebuie controlat de SUA, iar insula Hawaii devine punctul strategic pentru apărarea împotriva unei eventuale invazii.

Teoria lui Mahan – cea a puterii maritime, ca putere esențială pentru dominarea lumii – este consonantă cu cea a lui Nicolas Spykman, un jurnalist american de origine olandeză, despre importanța țărmurilor pentru un stat off shore. Spykman consideră că, pentru a stăpâni lumea, trebuie să domini coasta eurasiatică, adică Eurasia. Controlul țărmurilor este decisiv. *Heartland*-ul este prea vast pentru a putea fi dominat și destrămat în mod direct. De aceea, țărmul este mult mai vulnerabil și mai ospitalier, mai ales că două treimi din populația lumii trăiește aici, pe *rimland*-ul eurasiatic. *Rimland*-ul nu este altceva decât poarta de intrare în *heartland* sau modalitatea cea mai la îndemână de a îndigui și ștrangula *heartland*-ul.

Și teoria lui Saul Cohen, cea a spațiilor globale (*realms*), este consonantă cu cea a lui Spykman. El consideră ca există doar două spații globale: *maritim* și *continental*. Spațiul maritim este deschis schimburilor comerciale, iar puterile de aici nu au intrat niciodată în contradicție, neavând niciun teritoriu comun de împărțit. Spațiul continental este un spațiu conflictual. Pentru el se duc, de fapt, toate bătăliile lumii.

Zbigniew Brzezinski, un foarte bun cunoscător al teoriilor geopolitice, s-a străduit să folosească aceste teorii în avantajul Statelor Unite. În studiul său *A Geostrategy for Eurasia* prezintă un tablou al acestei zone, subliniindu-i importanța geopolitică. În opinia lui Brzezinski, cele mai puternice puteri regionale (China și India) se situează în Eurasia.

De aici vin pentru America cei mai importanți *challengeri economici*. Eurasia este zona cu cele mai bogate resurse naturale din lume (75% din resursele energetice ale globului). Tot aici trăiește cea mai mare parte a populației lumii (75% din totalul de pe glob) și se realizează 60% din Produsul Intern Brut mondial.

Brzezinski atenționează Statele Unite asupra puterii potențiale a Eurasiei, care, în opinia sa, o depășește pe cea americană. Cine domină Eurasia, crede Brzezinski, domină aproape automat Orientul Mijlociu și Africa. Adică zonele geoenergetice. De aceea, în opinia sa, America nu trebuie să elaboreze două politici separate pentru Europa și pentru Asia, întrucât, din punct de vedere geopolitic, acestea formează un tot.

Brzezinski suspectează și o eventuală apropiere între Rusia și China, pe de o parte, și, pe de altă parte, între Rusia și Germania. Realitatea confirmă ceea ce spunea, pe la începutul secolului, Haushofer cu privire la puterile unui eventual „atelaș troika”. Ceea ce se pare că se și adevărește, având în vedere, pe de o parte, relațiile dintre Rusia și Germania și, pe de altă parte, parteneriatul strategic dintre Rusia și China, Forumul Asia de Nord-Est, care reunește China, Japonia, Coreea de Sud și Rusia, pe un suport de geopolitică energetică, relațiile Rusiei cu Iranul și, în general, geopolitica Rusiei.

Chiar dacă Rusia și China nu vor putea concura cu America, Brzezinski consideră că este esențială stabilirea unor relații de cooperare cu aceste țări. SUA au deja parteneriate strategice cu Rusia, cu India și, evident, cu Uniunea Europeană.

Acestea ar fi câteva din jocurile geopolitice mari. *Dar care poate fi, în acest context, semnificația geopolitică a regiunii extinse a Mării Negre?*

Parteneriatul strategic al Statelor Unite cu România, relația specială a Americii cu Turcia, interesul american pentru zona caucaziană se înscriu în logica lui Brzezinski și vizează, din perspectivă americană, geopolitica Mării Negre. Statele Unite au sesizat, chiar înaintea Uniunii Europene, importanța geopolitică a Mării Negre, nu atât din punct de vedere militar și geoenergetic, cât mai ales ca spațiu vital, ca sinapsă strategică eurasiatică. Dar ea poate fi transformată foarte ușor și într-o zonă de întreținere a unei falii strategice. Situația din Caucaz, poziția Rusiei în legătură cu extinderea Uniunii Europene și a NATO în această zonă sunt situații care fac parte dintr-un realism geopolitic mult prea sensibil la variații bruște.

De aceea, și pentru România este foarte important să se întoarcă la geopolitica ei tradițională, dar nu contemplativ, ci pentru a o rescrie în termeni actuali, în limitele realismului ponderat al acestor vremuri în care crizele se succed, țara sărăcește și, în pofida celor mai substanțiale garanții de securitate și dezvoltare economică durabilă, pe care le-a avut vreodată România, ca membră NATO și UE, insecuritatea economică și socială este din ce în ce mai pronunțată și din ce în ce mai îngrijorătoare.

Există o personalitate românească foarte importantă pentru argumentarea demersului nostru de întoarcere la clasicii geopoliticii: geograful român Ion Conea. El are două contribuții extrem de importante pentru conturarea obiectului de studiu al geopoliticii. Viziunea lui asupra geopoliticii este legată de cea a lui Kjellen asupra vecinătății și studiului vecinătății. Deci, în concepția lui Ion Conea, geopolitica nu va studia statele în parte, ci jocul politic dintre ele. În acest sens, „*geopolitica va fi știința relațiilor sau – și mai bine – a presiunilor dintre state*”²⁴. Avem noi, oare, astăzi, puterea suficientă și abilitatea necesară pentru a sesiza și evalua aceste presiuni?

Pentru identificarea și evaluarea acestor presiuni, el utilizează un termen – *druckquotient*. Acest termen aparține lui Alexandru Supan și este folosit pentru a evalua presiunea la care se supune un stat. Pentru că, așa cum sublinia Kjellen, orice stat trebuie să se considere, într-o anumită formă, asediat. Formula *druckquotient*-ului este una foarte simplă. *Druckquotient*-ul se obține prin însumarea populațiilor țărilor vecine și împărțirea acestei sume la numărul locuitorilor statului propriu.

$$D = \frac{P_{v1} + P_{v2} + \dots + P_n}{P_p} = \frac{\sum_1^n P_v}{P_p}$$

Unde D_k reprezintă *Druckquotient*-ul, $P_{v1} \dots P_{vn}$, populațiile țărilor vecine, iar P_p populația proprie. În acea vreme, *druckquotient*-ul calculat de Supan era, pentru Olanda, de 11,7, pentru Belgia, de 14,7, pentru România, de 30,8 și, pentru Elveția, de 50,9.

Dacă am calcula acest coeficient azi și am extinde metoda și la alte componente (potențial demo-militar, valoarea PIB, cheltuieli militare, spre exemplu), am avea rezultatul din *Figura nr. 1*:

Țări		Populație totală	Potențial demo-militar (16-49 ani)		Valoare PIB	Cheltuieli militare % din PIB
			Bărbați	Femei		
Vecini	Bulgaria	7.204.687	1.351.312	1.381.017	49,43	2,6
	R. Moldova	4.320.748	877.665	987.356	6,197	0,4
	Serbia	7.379.339	1.415.007	1.379.541	52,18	1,75
	Ucraina	45.700.395	7.056.742	9.234.717	198	1,4
	Ungaria	9.907.596	1.887.755	1.934.019	131,4	2
Romania	Romania	22.215.421	4.542.720	4.604.484	213,9	1,3
<i>Druckquotient</i>		3,354	2,771	2,861	2,044	6,26

Figura nr. 1

Acum, când fiecare stat din zonă dorește integrarea în Uniunea Europeană și în NATO și cultivă, în acest sens, relații de bună vecinătate, se pare că asemenea coeficienți de presiune nu mai sunt de actualitate.

Druckquotient-ul relevă însă o realitate care, din păcate, este cât se poate de actuală și de verosimilă, în sensul că statele nu doresc consolidarea puterii demografice, economice, politice și financiare a vecinilor, ci doar menținerea lor la un nivel care să nu permită exercitarea de presiuni asupra lor din partea acestora. Și totuși, aceste presiuni există și chiar cresc. Ele pot fi înțelese, mai mult sau mai puțin metaforic, ca un suport sau ca un argument pentru ceea ce Kjellen numea stare de asediu. Desigur, pare impropriu să vorbim de o stare de asediu a unui stat din partea vecinilor săi, în această perioadă, când statele fac parte din Uniunea Europeană. S-ar părea că astfel de presiuni nu există, că nu au niciun sens. Și, totuși, astfel de presiuni există și se manifestă destul de pronunțat prin mijloace economice, financiare și chiar demografice.

Întrebările care pot fi puse nu sunt retorice, ci țin, în opinia noastră, de reconfigurări geopolitice remarcabile, adică, de noi viziuni geopolitice asupra spațiului european și eurasiatic. Dacă vom continua să privim extinderea ca pe o expansiune, în termeni de putere și de influență, vom constata că, de fapt, nu s-a schimbat nimic de-a lungul istoriei. *Și, dacă astfel de presiuni există, cum pot fi ele identificate, evaluate și diminuate, care este și care poate fi rolul NATO și al Uniunii Europene în reducerea și gestionarea acestor presiuni? Sunt aceste organizații în măsură să o facă? Pot ele să treacă peste caracteristicile culturale, istorice, economice și sociale ale statelor și să*

transforme aceste presiuni în relații de parteneriat și colaborare? Mai exact, pot NATO și Uniunea Europeană, în consonanță cu organizațiile regionale și cu statele respective, să creeze mecanisme de control și gestionare a unor astfel de presiuni?

Din punctul de vedere al noului realism geopolitic, presiunile de care vorbea Kjellen se continuă. Unele dintre ele iau forma interesului energetic, altele se mențin în termenii unor competiții sau ai unor concurențe pentru resurse, piețe, putere și influență sau, pur și simplu, pentru obținerea unor avantaje, inclusiv a avantajului de a spune NU, prin referendum, unor documente europene de importanță vitală pentru arhitectura comunitară.

De aceea, considerăm că nu trebuie neglijat în niciun fel nivelul de presiune de la granițele dintre state, indiferent care ar fi poziția lor geografică și rolul pe care îl au sau și-l asumă în regiune, în zonă sau în cadrul Uniunii Europene sau în NATO. Aceste presiuni nu sunt neapărat un rezultat al unor politici agresive sau conflictuale, ci, mai degrabă, ele se conturează ca un *efect geopolitic al dinamicii complexe a relațiilor de vecinătate*. Sursele generatoare ale acestui efect sunt foarte numeroase. Multe dintre conflictele și tensiunile de astăzi decurg tocmai din aceste presiuni. Presiunile rezultă din dinamica interioară a statelor respective, din jocul politic interior, dar și exterior, din confruntarea de interese. De aceea, considerăm noi, NATO, Uniunea Europeană și alte organizații și organisme internaționale nu pot diminua sau gestiona aceste presiuni decât prin contribuția pe care o pot aduce la optimizarea mediului intern al fiecărui stat din zonă, dar nu prin directive, ci prin cunoașterea acestui fenomen și asigurarea

condițiilor interne necesare creării și punerii în operă a unui regulator intern de presiune, a unui „manometru” care ar putea să se cheme *mecanism de control intern al generatorului de presiune*. Dar și acest lucru înseamnă tot presiune.

În general, un stat, indiferent care ar fi și cum ar fi acesta, nu este interesat să gestioneze sau să reducă presiunea pe care o exercită asupra altor state, ci să diminueze presiunea pe care acestea o exercită asupra lui. Există trei modalități principale de reducere a acestei presiuni, dar și de creare a condițiilor pentru intensificarea presiunii proprii asupra vecinilor sau altor state:

- creșterea puterii statului respectiv, prin integrarea spațiului propriu politic, economic, social, informațional și militar;
- diminuarea puterii statelor vecine sau modelarea ei astfel încât să nu devină periculoasă;
- crearea unor mecanisme internaționale sau regionale de control al puterii, prin optimizarea relațiilor dintre statele învecinate (spre exemplu, politica europeană de vecinătate).

În opinia lui Conea, geopolitica apare, în sens ceva mai larg, ca o știință a stării politice planetare, care „trebuie să ne explice și să ne prezinte harta politică”²⁵.

Petru cel Mare afirma că el nu caută pământ, ci apă, iar Friedrich Liszt arăta că direcția de expansiune a Germaniei acelor vremuri o reprezintă cursul Dunării. Mai mult, în vremea celor trei mari imperii – Imperiul Țarist, Imperiul Otoman și Imperiul Austro-Ungar –, presiunea la granițele arealului românesc era atât de mare, încât nici nu putea fi vorba de o unitate a acestui spațiu. Arealul românesc era divizat între cele trei mari imperii, fie ca zone de siguranță strategică, fie ca rocade strategice sau spații de manevră pe linii interioare sau exterioare, absolut necesare în campaniile militare de atunci, în reconfigurările geopolitice ale zonelor de contact și de influență.

După 1918, odată cu realizarea statului național unitar, România și-a redus semnificativ presiunea la granițele sale, dar nu suficient pentru a fi în siguranță strategică.

De aceea, geopoliticianul român Ion Conea considera că datoria statului român este aceea de a fi pregătit în permanență pentru ceea ce este posibil să facă, pentru a nu „rămâne năuc la o lume în care trebuie să trăiască, dar fără să aibă o însărcinare și o răspundere demne de ceea ce el ar fi putut să reprezinte”.

Subliniind valoarea Mării Negre pentru statul român și pentru țările din zonă, Nicolae Titulescu arăta că „*strâmtorile sunt inima Turciei, dar sunt și plămânii României*”. El vorbește despre importanța Dunării, care, prin construirea canalului Rin-Main-Dunăre, a legat acest fluviu cu Marea Nordului. Pamfil Șeicaru a scris, de asemenea, un studiu intitulat „*Dunărea - fluviu a cinci mări*”, unde amintește și de importanța canalului Dunăre-Marea Neagră, în viziune economică modernă, la care se lucra înainte de 1989.

Orice om politic – considera Simion Mehedinți – trebuie să aibă o triplă îngrijorare: *a munților, a Dunării și a Mării Negre*, iar Gheorghe I. Brătianu, pornind de la teoria *heartland*-ului eurasiatic, remarcă, sugestiv, că „*cine are Crimeea poate stăpâni Marea Neagră*”, un fel de premoniție a bătăliei de azi dintre Rusia și Ucraina pentru Crimeea, și nu neapărat o extensie a arealului românesc spre acele zone, cum se interpretează uneori. Desigur, dacă stăpânirea Mării Negre, din al cărei litoral, lung de 4047 km, Turcia deține 34%, adică 1374 km⁶, iar România doar 224 km, deci 6%, s-ar mai putea pune în acești termeni. Cu toate inițiativa și demersurile făcute pentru creșterea rolului Mării Negre în mediul geopolitic eurasiatic, ca posibil spațiu de sinteză, transformat din confruntare și falie strategică în spațiu de confluență strategică, geopolitica acestui spațiu este încă în curs de reconfigurare.

Marea Neagră nu a fost percepută niciodată ca puncte de lansare a României spre eventuale cuceriri. Prin comportamentul nostru, noi am fost și am rămas o țară continentală, preocupată de apărarea împotriva invadatorilor, de apărarea teritorială a spațiului românesc și, implicit, de siguranța strategică pentru spațiul european. Nicolae Iorga spunea că „*suntem un stat de necesitate europeană*”. Din păcate, nu numai europenii de dincolo de noi sau din jurul nostru uită acest lucru, dar nici chiar noi nu ni-l mai reamintim.

În finalul acestui excurs la geopolitică, se pot sugera și următoarele întrebări:

Mai sunt oare de actualitate aceste teorii? Asistăm, oare, la metamorfoze geopolitice și geostrategice de mare amploare, în sensul renunțării la teoria pivoților, la politicile și strategiile de îndiguire, la politicile și strategiile de putere, de forță și de influență în favoarea unor politici globale și regionale generate și puse în operă de organizații de securitate cu funcții

de control și diminuare a conflictualității și de generare a stabilității? Sau, dimpotrivă, ele renasc sub alte forme și conținuturi, dintr-o perspectivă globală de putere amplificată de alianțe și coalitii? Este această filosofie a puterii un mod de a gândi, proiecta și genera securitate și stabilitate sau asistăm doar la o nouă reorganizare, de data aceasta globală, a vechii puteri? Putem oare vorbi, în acest nou context, din perspectivă geopolitică și geostrategică, de regiuni de securitate sau generatoare de securitate? Este sau poate fi Marea Neagră o astfel de regiune?

1.2. Marea Neagră – un spațiu geopolitic sinergic și de decompensare strategică

Care sunt noile determinări ale actualelor și viitoarelor reconfigurări geopolitice și geostrategice? Extinderea NATO și UE reprezintă un efect al acestor noi reconfigurări sau o cauză a lor? Ce se așteaptă de la ele? Este ZEMN o consecință a noilor reconfigurări geopolitice și geostrategice? Cu alte cuvinte, este ZEMN un efect și, în același timp, un posibil suport al noilor reconfigurări geopolitice și geostrategice eurasiatice? În acest orizont de așteptare, este sau poate fi ZEMN o posibilă sinapsă geostrategică?

Bătălia dintre *heartland* și țările *off shore* s-a dus, de regulă, în spațiul *rimland*-ului. Dar marile confruntări eurasiatice s-au desfășurat, totuși, de-a lungul istoriei, în interiorul continentului. Ele s-au derulat, în general, pe intersecția axei *foaiierului perturbator* (Marea Caspică, Manciuria – Balcani) cu axa Marea Baltică – Golful Persic. Punctul de intersecție al acestor axe se află în zona Mării Negre.

De la nordul Mării Negre, pornesc trei din cele patru mari culoare strategice pe care s-au înfruntat Vestul cu Estul și Estul cu Vestul în spațiul european și eurasiatic și prima rocadă strategică de mare importanță care se suprapune pe spațiul dintre Nistru și Prut. Popoarele nomade războinice din foaiierul perturbator au urmat, în drumul lor spre Europa, această axă. Și tot pe această axă, combinată pe alocuri cu axa nord-sud, s-au desfășurat cruciadele și majoritatea războaielor eurasiatice, inclusiv cele două războaie mondiale. Numeroși autori, între care și Samuel P. Huntington⁷, relevă, în lucrările lor, în parte, aceste falii și aceste confluențe.

Se așteaptă ca Marea Neagră să joace un rol foarte important în strategia reconfigurării spațiului

eurasiatic, în viziune europeană și euro-atlantică, chiar dacă, oficial, nu i s-a acordat încă acest rol, iar studiile și lucrările pe teme geopolitice abia încep să abordeze cu mai mult curaj acest subiect. De regulă, geopolitica se ocupă de politica geografică sau de geografia politică a unor spații imense, în termeni de putere și influență. Marea Neagră se pare că nu intră în aceste uriașe jocuri geopolitice de putere și influență. De aceea, trebuie privită, în opinia noastră, dintr-o altă perspectivă. Marea Neagră nu are o importanță în sine. Nici militară, nici geopolitică universală, nici geostrategică. Aici nu pot fi aduse portavioane, nici forțe imense care să genereze putere și dominare. De asemenea, Marea Neagră nu trebuie privită nici doar ca un spațiu de confluență și de contrast, deși este și așa ceva, ci mai ales prin efectul sinergic asupra unei vaste regiuni, concretizat, între altele, și prin înființarea, la 30 aprilie 1999, a Organizației Cooperării Economice a Mării Negre (OCEMN), ce fusese lansată ca inițiativă la 25 iunie 1992, precum și prin direcțiile de valoare strategică ce se deschid de aici și care, în același timp, converg aici. Din acest punct de vedere, Marea Neagră este un adevărat liant strategic în spațiul eurasiatic. Pe lângă cele trei mari culoare strategice care, într-un fel, sunt legate și de Marea Neagră, se mai deschid o serie de culoare în zona eurasiatică, precum: culoarul strategic energetic (Caucaz, Marea Caspică, Asia Centrală); culoarul strategic sud-vest asiatic (Marea Neagră, Turcia, Irak, Iran, Golful Persic, prin Câmpia Mesopotamiei); culoarul strategic Don, Volga, Siberia Vestică; culoarul strategic ucraineano-polonez.

Probabil că, printre cele mai importante determinări geopolitice și geostrategice care vor reconfigura spațiul geopolitic al Mării Negre, ca zonă de sinergie strategică și de sinapsă strategică, se vor situa, în continuare, și următoarele:

- spațiul de la estul Mării Negre – Caucaz, Marea Caspică, Asia Centrală – este foarte activ și corespunde cu un tronson marcant din vechiul drum al mătăsii, ceea ce exprimă o continuitate istorică sau o reluare a unui drum care a fost blocat de puterea sovietică, bulversat de tensiunile din Caucaz și obstrucționat de interese geopolitice regionale;

- zona Mării Negre este, deopotrivă, o zonă de falie, de confluență și de confruntare, de unde rezultă importanța deosebită a caracteristicilor evoluției sistemului și mediului de securitate

eurasiatic, într-un areal confuz, cu numeroase ambiguități și probleme frontaliere nesoluționate;

- este strâns legată de coridorul islamic, deși orientarea proeuropeană a Turciei fracturează această vecinătate și se constituie într-un posibil spațiu securitar pentru zona Mării Negre⁸;

- prin faptul că ZEMN se află în imediata vecinătate a vechiului foaier perturbator, reactivat, la ora actuală, prin traficul de droguri, migrația ilegală și bătălia pentru resursele energetice caspice și pentru transportul lor, se poate induce, prin efectul sinergic creat, o politică și o strategie de fracturare a acestui coridor;

- întrucât se află în vecinătatea unor zone conflictuale cronice, cu foarte multe probleme, se așteaptă ca, sub impuls NATO și UE, să crească efectiv contribuția regiunii la gestionarea conflictualității de pe primul și de pe cel de al doilea cerc de siguranță strategică din jurul ZEMN, ceea ce ar duce la crearea condițiilor pentru a se trece la realizarea unei entități eurasiatice reale și benefice.

Procesul de realizare a unei asemenea entități se află încă la început, dar nu încapă nicio îndoială că el există și va fi continuat, întrucât, considerăm noi, o astfel de construcție geopolitică regională constituie una dintre puținele șanse de înlăturare a efectelor generatoare de războaie și conflicte a peste trei milenii de istorie tumultuoasă, presărată cu imperii, invazii, migrații și războaie. Ca urmare a unei istorii îndelungate și foarte zbuciumate, populațiile din regiune sunt amestecate, frontierele politice nesigure, nivelul de viață scăzut, insecuritatea accentuată.

Interesul pentru Marea Neagră – atât cât a fost și cum a fost el – a vizat, și în epoca modernă, post Război Rece, două obiective fundamentale de securitate:

- desființarea sau dezamorsarea foaierei perturbator;

- controlul resurselor energetice.

Aceste două obiective rămân și în continuare prioritare pentru spațiul care cuprinde Marea Neagră⁹, Marea Caspică și Asia Centrală.

Marea Neagră nu și-a jucat niciodată pe deplin rolul ei important de *spațiu geopolitic sinergic și de decompensare*, în și prin care se puteau și se pot realiza și din care se puteau și se pot exprima, declanșa și materializa politicile și strategiile de confluență. Sau, oricum, un astfel de rol nu a fost pe deplin cultivat și stimulat din cel puțin două motive:

- desființarea Imperiului Otoman și scoaterea Turciei din marile jocuri geopolitice eurasiatice¹⁰;

- centrarea și concentrarea efortului politic și strategic al celor două alianțe militare din vremea Războiului Rece – NATO și Tratatul de la Varșovia – pe și spre alte zone ale lumii (centrul Europei, zona Atlanticului, zona Mării Baltice, zona Pacificului).

De aceea, multe dintre problemele generate aici de mii de ani au rămas nesoluționate. În proximitatea țărmurilor Mării Negre se grupează unele dintre cele mai grave tensiuni din spațiul eurasiatic. Zona Caucazului, zona transnistreană, zona Balcanilor, zona kurdă și chiar zona Mării Egee sunt încă fierbinți, constituindu-se în potențiale focare de conflict. Așa a fost mereu și, probabil, așa va mai fi și în continuare, până ce țările riverane, marile centre de putere de pe *heartland* și *rimland* și *off shore*, țările central-europene, balcanice, est-europene și sud-vest-asiatice vor coopera, în cadrul NATO, al Uniunii Europene, al organizațiilor regionale, al parteneriatelor strategice, al consiliilor NATO-Rusia și NATO-Ucraina, în cadrul ONU, OSCE și al altor organizații de securitate, pentru gestionarea unor realități încă generatoare de tensiuni, crize și conflicte¹¹.

2. Dinamica efectelor extinderii NATO și UE pentru ZEMN

Încheierea Războiului Rece nu a însemnat, în mod automat, ieșirea din conflict și generarea unui mediu de securitate european, euro-atlantic și eurasiatic stabil și sigur. Dimpotrivă, cel puțin în cele două decenii care s-au scurs de la implozia comunismului și autodizolvarea Tratatului de la Varșovia, conflictualitatea zonei Mării Negre și cea a vecinătății apropiate acesteia au crescut. Războaiele iugoslave, conflictul din Transnistria, conflictele din Caucaz, amplificarea crimei organizate, traficul ilegal transfrontalier de droguri, arme, substanțe periculoase și carne vie, recrudescența migrației ilegale, accentuarea terorismului sunt realități care confirmă această afirmație. Acestea ar putea fi numite *conflicte de reazăzare* sau *conflicte de decompensare*, specifice ieșirii din dictatură și bipolarism strategic conflictual și trecerii la o nouă stare, cea de libertate. În asemenea momente, refulările istoriei și, deopotrivă, fantasmalele istoriei, pasiunile, frustrările și separatismele ies la suprafață, se revarsă și, în numele unor idealuri

niciodată realizate, distrug și ceea ce este rău, dar și ceea ce este bun și s-a construit cu greu.

2.1. Consecințe ale extinderii NATO și UE

Creșterea gradului de insecuritate pentru toate țările din zonă – cel puțin până la includerea țărilor foste socialiste în sistemele de securitate europene și euro-atlantice – poate fi considerată și ca un efect direct sau mediat al conflictelor de decompensare, unele deja încheiate, altele înghețate, altele încă în curs de desfășurare. Dar ele nu constituie, după părerea noastră, suportul cel mai important al acestei noi construcții geopolitice denumită zona extinsă a Mării Negre. Această construcție rezultă din arhitectura de securitate europeană și euro-atlantică, este un efect al politicii europene de securitate și apărare și al conceptului strategic NATO. Dar, mai ales, ea reprezintă capacitatea și capabilitatea țărilor riverane de a crea un spațiu de securitate și stabilitate, într-o zonă neglijată de marile sisteme de securitate, de marile puteri ale lumii, uitată de marii actori geopolitici, neinclusă pe hărțile expansiunilor tehnologice și informaționale și lăsată, de către vestici, pe seama Turciei, care deține strâmtoarele și cea mai mare parte din litoral. Probabil, a existat și un raționament de genul „Acolo se află Rusia, noi nu ne amestecăm, dar Turcia reprezintă interesul nostru strategic”. Atât cât putea fi acest interes atunci, în vremea Războiului Rece. Cu alte cuvinte, Turcia și Rusia să-și împartă responsabilitățile și pericolele, doar aceste două mari puteri, succesoare ale două mari imperii, s-au bătut pentru Marea Neagră.

Așa a fost. Dar, între timp, lucrurile s-au schimbat radical, iar Marea Neagră a intrat sau va intra încet, încet în marea arhitectură geopolitică eurasiatică.

Foarte puțini au înțeles sau înțeleg cu adevărat posibila importanță a regiunii Mării Negre în osatura unei arhitecturi de securitate și stabilitate eurasiatică. Foarte puțină lume a înțeles sau înțelege că securitatea și stabilitatea lumii nu depind doar de zona Atlanticului și de cea a Pacificului, ci mai ales de zona în care există uriașe resurse energetice, materiale și umane. Iar platforma deținătoare și generatoare de resurse de importanță globală o reprezintă Eurasia. De calitatea, stabilitatea și securitatea construcției eurasiatice depind și vor depinde tot mai mult calitatea, stabilitatea și securitatea întregii lumi. Iar una dintre modalitățile

de realizare a acestora o reprezintă construirea și întreținerea unor regiuni extinse de securitate și stabilitate și conexarea lor de către statele din zonă, cu sprijinul sau cu autoritatea dată de principalele organizații de securitate internaționale și continentale, mai ales NATO și Uniunea Europeană, dar și de parteneriatele strategice dintre diferite țări, de organizații specializate pe diferite domenii, de organizații neguvernamentale etc.

Realizarea unor asemenea zone se aseamănă oarecum cu centrele puternice de pe *rimland*, pe care le sugera Spykman, în vederea îndiguirii puterii continentale și dominării acesteia de către puterile maritime. Numai că astfel de regiuni, considerăm noi, nu trebuie să fie poli sau centre din care să se proiecteze dominare sau care să se constituie în suporti sau baze ale dominării, ci să genereze efectiv stabilitate și securitate.

Extinderea NATO și a Uniunii Europene facilitează crearea unor astfel de regiuni, în sensul politicii europene privind dezvoltarea regională, dar cu obiective politice și strategice centrate pe securitate și stabilitate, ca suport al dezvoltării durabile.

Considerăm că printre principalele consecințe pentru zona extinsă a Mării Negre ale extinderii NATO și UE pot fi situate și cele din Tabelul nr. 2.

Deocamdată, extinderea NATO și UE n-a dus la eliminarea conflictualității din zonă. Dar țările care fac parte din NATO și din UE dispun de suficiente garanții de securitate. Aceste garanții nu rezolvă crizele și conflictele din zonă, dar măsurile, intervenția promptă a Uniunii Europene și prezența NATO constituie un factor de putere care impune un comportament măsurat pentru toți actorii din regiune.

Geopolitica pivoților revine, deci, în actualitate. Întrebările care rezultă din această nouă reconfigurare a zonei Mării Negre sunt numeroase. Cele mai importante dintre acestea credem că ar putea fi următoarele:

A dus extinderea actuală a NATO și a UE la diminuarea conflictualității eurasiatice în zona Mării Negre? A dus sau va duce această extindere de până acum la eliminarea sau diminuarea efectului de falie strategică existent în zona Mării Negre de-a lungul secolelor sau, dimpotrivă, va accentua și mai mult acest efect? Care este sau care poate fi contribuția efectivă a NATO și UE la securitatea zonei extinse a Mării Negre? Ce tipuri de securitate (economică, energetică, socială,

Consecințe ale extinderii NATO	Consecințe ale extinderii UE
Extinderea spațiului de securitate euro-atlantică asupra unor țări importante, cu rol de pivot regional în securitatea balcanică și a zonei Mării Negre (România și Bulgaria)	Extinderea spațiului economic, financiar și de securitate, dar și crearea unor vulnerabilități economice semnificative, întrucât țările incluse nu au suficient potențial economic și financiar pentru a rezista presiunilor în situații de criză și de concurență acerbă
Crearea unor suportați regionali pentru procesul de gestionare a crizelor și conflictelor de pe cercul 1 (Balcanii de Vest, Marea Egee, Caucaz, Transnistria) și de pe cercul 2 (Orientul Apropiat, Asia Centrală, Orientul Mijlociu)	Crearea unor suportați regionali care să permită intervenția politică, economică și chiar militară a UE pentru gestionarea conflictualității din zonele europene sensibile sau din vecinătatea apropiată
Reducerea substanțială a conflictualității dintre țările care aparțin acestei regiuni și care au fost integrate în NATO	Crearea unor condiții pentru posibilă și necesară implementare a unor politici și strategii de dezvoltare durabilă
Asigurarea unor garanții de securitate, ca suport al unui viitor sistem regional, controlat de NATO, de gestionare a conflictualității, din care să facă parte toate țările Alianței și țările partenere	Implementarea unor politici de dezvoltare durabilă (politica regiunilor)
Asigurarea controlului aliat al conflictualității din zona Balcanilor de Vest, dar imposibilitatea controlului conflictualității din Transnistria și din Caucaz	Asigurarea controlului economic și financiar asupra unor regiuni cu probleme economice (Balcanii de Vest, Marea Neagră)
Crearea unor probleme pentru Rusia care, deși există Consiliul NATO-Rusia, consideră extinderea NATO ca o amenințare. Acțiunea asupra Georgiei poate fi luată ca un fel de răspuns al Rusiei la intenția NATO și UE de a include în Alianță Ucraina și țările caucaziene	Crearea unor probleme de natură economică pentru Rusia, întrucât includerea, pe viitor, a Ucrainei și țărilor caucaziene în UE ar putea duce la diminuarea sau chiar la pierderea monopolului pe care-l deține Rusia asupra infrastructurilor de transport al resurselor energetice, îndeosebi al gazelor naturale

Figura nr. 2

militară etc.) sunt vizate în această zonă Ce rol joacă sau pot juca țările membre NATO și ale UE în transformarea ZEMN într-o zonă generatoare de securitate eurasiatică? Dar celelalte țări NATO și UE din zona europeană? Dar Turcia? Dar NATO și UE, ca entități de securitate globală? Care este rolul Rusiei în reconfigurarea securității eurasiatice? Cum se manifestă el în relațiile NATO-Rusia, UE-Rusia, SUA-Rusia, China-Rusia?

2.2. Posibile efecte pe termen scurt, pe termen mediu și pe termen lung ale extinderii NATO și UE în plan global, eurasiatic, european și asiatic

Geopolitica Mării Negre – ca metodă de analiză din care se pot desprinde soluții pentru decidenții politici cu privire la viitorul regiunii – transcrie și transpune în această regiune aproape toate teoriile geopolitice de odinioară.

Efectul cel mai important al acestei regiuni, pe termen scurt, mediu și lung (adică permanent) ar putea fi unul de sinergie eurasiatică. Ținând însă

seama de situația conflictuală de pe cercul numărul 1, precum și de numeroase interese care se manifestă aici (energetice, economice, de manipulare și influențare, de menținere a unor tensiuni care să abată atenția de la alte zone etc.), este greu de presupus că toate țările de aici – și îndeosebi Rusia, Ucraina și Georgia – își vor da mâna pentru a transforma regiunea într-un pivot de construcție eurasiatică sau într-un spațiu de generare a unei sinergii nonconflictuale. Efectele de falie de odinioară vor fi, probabil, revigorate. Este însă posibil ca, în urma extinderii NATO și, probabil, a includerii Turciei în UE, să apară alte efecte sau, dimpotrivă, să fie diminuate cele existente. Va fi, în continuare, foarte dificil să fie eludate sau estompate realități care dăinuiesc aici de mii de ani. Pentru că va fi foarte greu să fie dezamorsate atât de complicatele și de îndelungatele tensiuni și mentalități care se manifestă în spațiile adiacente, între azeri și armeni, între provinciile Georgiei, între Armenia și Turcia, între Rusia și Ucraina pe problema Crimeii, a flotei Mării Negre etc. Chiar dacă s-au constituit primele organizații de coope-

rare economică din zonă, cum ar fi Organizația de Cooperare Economică a Mării Negre (OCEMN), precum și unele structuri zonale de securitate și colaborare, între care și structuri militare, cum ar fi BLACKSEAFOR (România, Bulgaria, Georgia, Federația Rusă, Turcia și Ucraina) și SEEBRIG (Albania, Bulgaria, Fosta Republica Iugoslavă a Macedoniei, Grecia, Italia, România și Turcia; Croația, Slovenia și SUA au statut de observator), dar și alte structuri, cum ar fi GUAM (Georgia, Ucraina, Azerbaidjan și Republica Moldova), este greu de presupus că, pe termen scurt, efectele se vor resimți în ridicarea economică a regiunii și, mai ales, în creșterea gradului de securitate a zonelor conflictuale.

Totuși, actualul mediu de securitate din regiunea pe care noi o considerăm ca fiind extrem de importantă pentru viitorul Eurasiei include suporta care prezintă o remarcabilă garanție. Este vorba de politicile actuale de parteneriat, de proiectele europene și euro-atlantice de transport energetic, de politicile și strategiile de extindere în continuare a NATO și UE. Bătălia și, în același timp, parteneriatul pentru resursele energetice din Marea Caspică și din Asia Centrală, dar și din Marea Neagră se constituie în presiuni exercitate, într-o formă sau alta, de toate centrele de putere și de toate entitățile din zonă.

Federația Rusă menține monopolul asupra infrastructurilor de transport energetic, se zbate pentru a face față concurenței lansate de proiectele europene și euro-atlantice (conducta Baku, Tbilisi, Ceyhan – BTC – trece prin Turcia, proiectul Nabucco prevede un traseu care ocolește Rusia etc.), iar această competiție nu este de natură să garanteze nici securitatea energetică, nici stabilitatea regiunii.

Statele Unite ale Americii doresc, pe de o parte, controlul zonelor cu resurse energetice și garantarea prezenței firmelor americane în regiune și, pe de altă parte, în contextul strategiei de gestionare a crizelor și de combatere a terorismului, un mediu de securitate caracterizat de stabilitate politică, economică și strategică, religioasă și culturală, care să prevină conflictele majore și să se alinieze luptei împotriva rețelelor teroriste.

NATO trebuie să-și asigure condiții pentru controlul strategic al situației din zonă, prevenirea amenințărilor asimetrice și a conflictelor majore și protejarea intereselor europene și euro-atlantice, dar în parteneriat cu Rusia și cu Ucraina.

Uniunea Europeană are nevoie de resursele energetice din zonă, mai ales de cele de gaz, dar și de configurarea unei dimensiuni eurasiatice care, de fapt, este o revenire la *heartland*-ul promovat de Mackinder și la *pan-europenismul* formulat de Haushofer. Or, acest obiectiv nu poate fi atins decât prin extindere în zona continentală și chiar în zona de confluență eurasiatică, prin liniștirea Caucazului, accesul major la resursele energetice caspice și folosirea acestui coridor în relațiile cu China și cu Asia de Sud-Est.

China este interesată de resursele din Asia Centrală, dar și de dezvoltarea, în continuare, a unor relații foarte bune cu Uniunea Europeană (după Japonia, UE are cele mai mari investiții în China), pentru că dezvoltarea sa impetuoasă nu are nevoie de fracturi geopolitice, ci de confluente geopolitice. Japonia dorește construirea unor conducte energetice eurasiatice cu terminale accesibile Japoniei, stabilitatea în zonă, bune relații cu Rusia și cu Uniunea Europeană.

Turcia este un pivot eurasiatic și, cum bine se știe, promovează o politică foarte atentă referitoare la regiunea Mării Negre, în consonanță cu interesul Uniunii Europene și în relație strânsă cu Statele Unite, dar și cu Rusia, cu Ucraina, cu România și cu Bulgaria. Evident, Turcia are nevoie de resurse energetice, de condiții pentru combaterea terorismului și prevenirea conflictelor și diferendelor etnice și religioase, îndeosebi în zona Caucazului și în zona kurdă, dar și în spațiul Mării Negre, unde are un rol foarte important, și în cel mediteranean.

Iranul și alte țări din coridorul islamic nu sunt nemijlocit interesate de zona extinsă a Mării Negre. Dar stabilitatea unei astfel de regiuni ar putea constitui o *zonă de siguranță strategică* pentru Orientul Mijlociu, chiar dacă sunt amplasate aici baze militare americane, gata oricând să intervină în Orientul Mijlociu instabil, conflictual, divizat și confuz.

Presiunile care rezultă din parteneriatele strategice sunt, în general, stabilizatoare, iar confruntările dintre marile puteri, centrele de putere și factorii exteriori interesați de zonă, deși sunt destul de vizibile, se concentrează mai mult pe spațiul caspic și cedează încet, încet (dar nu pe deplin) locul unor colaborări în care sunt implicate Federația Rusă, Uniunea Europeană, Statele Unite și China, precum și toate țările din zona acestui adevărat areal de sinergie strategică pe care-l generează, îl repre-

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

zintă și îl dezvoltă Marea Neagră. Numeroasele *presiuni externe* sunt deosebit de periculoase. Ele vin din partea rețelelor teroriste, a traficantilor de droguri, a crimei organizate, a altor cercuri de interese ale mafiei și economiei subterane, urmăresc menținerea contrastelor, a tensiunilor și situației incerte necesare pentru activități ilegale, producerea și valorificarea materiei prime pentru traficul de droguri, conexarea la resursele de materii prime pentru droguri din Asia de Sud-Est și activarea continuă, pe această bază, a aceluși spațiu denumit foaier perturbator, flancat de Afganistan și de Iran. Pentru acest tip de presiuni, Marea Neagră se constituie, de asemenea, într-un spațiu de infiltrare și tranzit, dar și de filtrare și stopare, ce poate contribui la o destabilizare majoră a zonei, dacă nu este pusă sub un control strict al țărilor din zonă, al NATO, al Uniunii Europene, al OSCE și parteneriatelor strategice. Stabilirea unei misiuni NATO-Rusia-Ucraina în Marea Neagră de tipul celei din Marea Mediterană ar fi cât se poate de bine venită. Ea ar putea fi extinsă, prin folosirea adecvată a porturilor maritime ale țărilor riverane. Acestea vor juca un rol esențial în reconfigurarea, pe noile criterii ale parteneriatelor și colaborării, a funcției de confluență strategică a spațiului Mării Negre.

Există încă numeroase *presiuni interne*, specifice acestui spațiu, care îngrijorează foarte mult. Ele pun sub semnul instabilității întreaga zonă, de unde rezultă că procesul de anihilare a foaierei perturbator, care debușează intempestiv și în zona Mării Negre, încă nu s-a încheiat.

Presiunile sunt, deci, numeroase și diversificate. Unele sunt moștenite de secole, altele poartă amprenta mutațiilor strategice produse la sfârșitul secolului al XX-lea, prin destrămarea Uniunii Sovietice și prin reușita strategiei de îndiguire, sugerată de geopoliticianul Nicolas Spykman și aplicată de Statele Unite în decursul Războiului Rece. Cele mai multe rezultă însă din intersecția problemelor economice și sociale grave cu care se confruntă țările din zonă, măcinate ele însele de numeroase contraste, și *presiunile externe subterane* exercitate de rețelele teroriste zonale și internaționale, de traficantii, de alte cercuri de interese.

Se așteaptă ca prezența NATO în acest spațiu, prin includerea Bulgariei și României, în viitor, a Ucrainei și țărilor caucaziene, inclusiv a unor baze americane sau ale Alianței pe teritoriile statelor membre, ca și acțiunile parteneriale ale consiliilor

NATO-Rusia și NATO-Ucraina, implicarea directă a Uniunii Europene și a altor organizații și organisme de securitate, să dezamorseze sau să amelioreze aceste presiuni și să creeze condiții pentru consolidarea unui mediu de securitate stabil și de lungă durată. Sau, dimpotrivă, să creeze o nouă falie strategică, o nouă cortină, un nou suport de neîncredere și conflictualitate, prin ofensarea Rusiei și a Orientului Mijlociu.

Ce se așteaptă, de fapt, în perioada următoare, de la dinamica parteneriatelor strategice existente în zonă? Ce se așteaptă de la Consiliul NATO-Rusia? Dar de la relația UE-Rusia? Dar de la Turcia? Dar de la țările caucaziene? Care sunt tipurile de securitate ce pot fi generate sau dezvoltate de ZEMN și în cadrul ZEMN, prin extinderea, în continuare, a NATO și UE?

Sunt întrebări la care am încercat să răspundem și prin unele elemente ale noului realism geopolitic, dar care necesită, în continuare, abordări pe măsură.

2.3. Inițiative ale Uniunii Europene și poziția oficială a României

Inițiativele Uniunii Europene privind zonele de siguranță strategică, denumite, uneori, și *vecinătate liniștită* sau *vecinătate prietenoasă*, fac parte din Politica Europeană de Vecinătate și Parteneriat (PEVP). Ele vizează materializarea unui concept de securitate europeană, dar și realizarea, în timp, a unei entități eurasiatice puternice și sigure, prin care, de fapt, se pune în operă, dar în alți termeni și pe alte coordonate, vechea geopolitică a *heartland*-ului eurasiatic a lui Harfold J. Mackinder. Uniunea Europeană are nevoie de o astfel de reconfigurare geopolitică a spațiului eurasiatic, datorită, pe de o parte, cerinței imperioase de resurse energetice și, pe de altă parte, necesității refacerii puterii continentale, dar nu neapărat pentru combaterea puterilor maritime (însăși UE este o putere maritimă), ci într-o cu totul altă dimensiune politică și strategică legată strâns de dezvoltarea economică de durată și de managementul modern al conflictualității care devine din ce în ce mai dificil în actualele formule geopolitice, mult prea fluide și încărcate de tensiuni, probleme nesoluționate, războaie și conflicte deschise sau înghețate.

Există patru astfel de inițiative, prin care se concretizează Politica de vecinătate și parteneriat (PEVP) a Uniunii Europene:

- Parteneriatul Euro-Mediteranean;
- Dimensiunea Nordică;
- Sinergia Mării Negre;
- Parteneriatul Estic.

PEVP europeană, prin aceste zonări, creează, de fapt, niște nuclee sau baze geopolitice de impact, prin care se urmărește, în primul rând, crearea unor punți solide de cooperare și parteneriat cu Estul și cu Sudul, a unui cerc sau semicerc de siguranță strategică și, concomitent, extinderea influenței Uniunii Europene și implementarea unor mecanisme de control și diminuare a conflictualității.

2.3.1. Sinergia Mării Negre

Denumirea nu este cea mai fericită, dar conține esența a ceea ce se așteaptă de la o astfel de configurație geopolitică într-un spațiu de consistență eurasiatică. „Sinergia Mării Negre” este o inițiativă de cooperare a UE pentru Regiunea Mării Negre (RMN) în cadrul PEVP. Odată cu aderarea României și Bulgariei la comunitatea europeană, Uniunea Europeană a devenit parte a regiunii Mării Negre. Regiunea extinsă a Mării Negre (REM) cuprinde state care fac parte din Uniunea Europeană – practic, întreaga Uniune –, state în curs de preaderare (Turcia), state care doresc să facă parte din Uniune (Ucraina, Republica Moldova, țările caucaziene) și o mare putere nucleară – Rusia – care se află în curs de a realiza un parteneriat strategic cu Uniunea Europeană.

Prin efectul sinergic de unitate, întreaga Uniune Europeană devine interesată de această regiune și capătă atribuții și competențe pentru gestionarea ei.

Efectul sinergic al ZEMN se manifestă concomitent pe două paliere semnificative:

- centrarea și concentrarea eforturilor țărilor limitrofe și ale celor incluse în regiunea extinsă pe probleme ale cooperării, dezvoltării durabile și securității;

- realizarea unei sinergii, în cadrul PEVP, pe coordonate ale PEVP, între țările UE și țările care se află în faza de preaderare (Turcia) sau se pregătesc pentru aderare;

- realizarea, și pe această bază, a unei sinergii speciale UE-Rusia, ca posibil suport al unui parteneriat durabil, cu efecte în întreaga arhitectură geopolitică eurasiatică.

Această inițiativă, care are la bază propunerea României, se alătură Parteneriatului euro-

mediteranean și Dimensiunii nordice și ar trebui să se armonizeze cu Parteneriatul Estic.

Obiectivul strategic al Sinergiei Mării Negre (SMN) este implementarea politicii UE într-o zonă foarte sensibilă, încă de falie strategică, pentru transformarea acesteia într-o zonă de confluență și chiar de sudură eurasiatică și armonizarea relațiilor cu Rusia.

Programele vizate sunt cele obișnuite: buna guvernare, circulația persoanelor, transporturi, mediu, educație, ocuparea forței de muncă, afaceri sociale, tehnologie, forță de muncă, știință.

Această nouă inițiativă se conexează celor existente aici pe diferite paliere (OCEMN, BLACKSEAFOR, SEEBRIG), dar vizează generarea unui efect sinergic, deci, de cumulare a tuturor efectelor, pentru a se realiza aici, în acest spațiu eterogen și, în general, conflictual, o zonă stabilă, producătoare de securitate și cooperare.

Prin această inițiativă, se realizează sau se speră că se vor realiza următoarele:

- recunoașterea importanței strategice a zonei pentru UE și elaborarea unor măsuri în consecință;

- ca parte a acestei regiuni și beneficiară a acesteia, UE se implică sau se va implica semnificativ în reconfigurarea politică și strategică a ZMN sau ZEMN, pentru gestionarea corespunzătoare, împreună cu Rusia și țările care nu fac parte încă din UE, dar sunt componente ale ZEMN, a situației de aici, reducerea și chiar eliminarea conflictualității, accentuarea cooperării și dezvoltarea durabilă a întregii regiuni;

- stabilizarea și pregătirea zonei în vederea implementării unor programe de anvergură eurasiatică pentru consolidarea cooperării, dezvoltarea unor infrastructuri, inclusiv de transport energetic, reducerea presiunilor geopolitice și cultivarea încrederii, a respectului valorilor și armonizarea intereselor.

Pentru 2007-2013, în cadrul PEVP, este prevăzută o importantă componentă financiară (de exemplu, pentru Programul România – Republica Moldova – Ucraina este prevăzută suma de 126 milioane euro).

Există și alte programe, unele deja elaborate, altele în curs de elaborare, cum ar fi programul de cooperare transfrontalieră pentru întreaga regiune a Mării Negre și Programul Operațional Comun, întocmit de autorități naționale și regionale din zece state. Un număr de 29 de organizații de mediu

s-au întâlnit la Odessa în februarie 2008 și au adoptat un document intitulat „Greening the Black Sea Energy”. Există, de asemenea, un program în domeniul educației și în cel academic, intitulat ERASMUS MUNDUS, care se implementează și în regiunea Mării Negre.

Rusia nu pare foarte interesată de această inițiativă, efortul ei concentrându-se mai ales în relația directă cu Germania, în zona Oceanului Arctic, în cea a Extremului Orient și a Asiei Centrale, dar Uniunea Europeană are numeroase pârghii, nu doar pentru a stimula interesul Rusiei pentru această regiune, ci și pentru a crea aici un efect sinergic în planul stabilității, securității și cooperării, de care această mare putere nucleară eurasiatică, deținătoare de resurse energetice și nu numai, nu poate să nu țină seama. Spre deosebire de extinderea NATO în zona Mării Negre, pe care Rusia o percepe chiar ca pe o amenințare, s-ar putea ca inițiativa Uniunii Europene la Marea Neagră să aducă unele avantaje economice, geopolitice și geostrategice pentru toate țările din zonă, inclusiv pentru Rusia.

2.3.2. Parteneriatul Estic

Anul trecut, pe 3 octombrie, Comisia Europeană a prezentat un comunicat cu privire la Parteneriatul Estic. Este vorba de o inițiativă a Poloniei, Cehiei și Suediei, elaborată în timpul președinției celei a Uniunii Europene. Prin această nouă inițiativă, se vizează redimensionarea relațiilor Uniunii Europene cu șase state, foste sovietice, situate la estul continentului: Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Moldova și Ucraina. Cinci dintre acestea – Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Republica Moldova și Ucraina – fac parte din regiunea extinsă a Mării Negre (REMN).

Această inițiativă pare cumva concurentă cu cea a „Sinergiei Mării Negre”. De aceea, România a privit-o cu oarecare surprindere, întrucât suprapunerea a două regiuni de interes european în cadrul PEVP nu este totdeauna fericită, ci chiar redundantă. Majoritatea programelor de dezvoltare economică durabilă se vor suprapune, iar efectele s-ar putea să nu fie chiar cele mai benefice. Mai mult, atunci când, în cadrul UE, vor fi discutate politicile și inițiativele privind cele două regiuni care se intersectează pe cinci țări, s-ar putea să se ivească unele confuzii. Este puțin probabil că cele cinci țări – Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Republica Moldova și Ucraina – să se bucure de o dublă atenție și, deci, de fonduri mai substanțiale

decât celelalte. Mai mult, Parteneriatul Estic nu este complementar inițiativei „Sinergia Mării Negre”, ci, într-un fel, concurent acestuia și, din acest punct de vedere, s-ar putea ca impactul geopolitic al celor două să fie substanțial diminuat. Dacă inițiativa „Sinergia Mării Negre”, dincolo de titlul ei metaforic, ar putea avea un efect sinergic de valoare geopolitică, prin conexiunile majore pe care le face cu Turcia și, mai ales, cu Rusia, ambele, țări eurasiatice, Parteneriatul Estic are obiective mult mai limitate, iar efectele ar putea fi chiar contrare (prin posibila ofensare a Rusiei) a ceea ce, de fapt, se dorește.

Pe de altă parte, fiind însușit de Uniunea Europeană, s-ar putea ca Parteneriatul Estic să fie astfel structurat și desfășurat încât să nu fie concurent celui care se referă la „Sinergia Mării Negre”, ci complementar și chiar benefic acestuia.

Parteneriatul Estic nu are, în opinia noastră, semnificații geopolitice majore. El își propune, cu prioritate, intensificarea relațiilor bilaterale dintre UE și fiecare dintre cele șase țări. El urmărește, de asemenea, dinamizarea cooperării multilaterale, cu speranța că va crea mai multe conexiuni pozitive între statele fost-sovietice sau post-sovietice.

UE nu dorește polarizarea continentului, așa cum se crede că ar dori Moscova, și urmărește ca, prin toate mijloacele posibile, să intensifice cooperarea și realizarea, într-un timp util, a unei entități eurasiatice care să-i permită accesul la resurse și controlul conflictualității.

Parteneriatul Estic s-ar putea, de asemenea, să fie favorabil Republicii Moldova care, printr-o cooperare directă cu Uniunea Europeană, să beneficieze de o asistență mai substanțială în pregătirea sa pentru aderare. Iar sprijinul României pentru integrarea Republicii Moldova în UE (apreciat de 41% din populația de la est de Prut ca fiind decisiv) ar putea să fie mult mai substanțial, și prin acest parteneriat, asigurând accelerarea reformelor care favorizează o suplimentare remarcabilă a criteriului geografic (Art. 49 din Tratat) cu cele funcționale (criteriile de la Copenhaga).

Așadar, cele două inițiative ale UE, care vizează zona Mării Negre și statele situate la granița de Est a Uniunii, concretizează Politica Europeană de Vecinătate și Parteneriat și, în același timp, implică crearea unor premise pentru reconfigurări geopolitice eurasiatice foarte benefice pentru viitorul continentului european, pentru mediul de securitate, pentru controlul conflictualității.

Concluzii

1. În această etapă a reconfigurării mediului de securitate în dimensiunile sale naționale, regionale, europene, euro-atlantice și eurasiatice, Marea Neagră constituie un liant strategic pentru țările limitrofe, cu efect sinergic în menținerea unui mediu de securitate stabil, favorabil dezvoltării economico-sociale și cooperării regionale. Acest mediu poate avea influențe în sens pozitiv asupra zonelor conflictuale cronice din Caucaz, Transnistria și chiar din Orientul Apropiat.

2. Locațiile, culoarele și direcțiile de acțiune ale traficantilor de droguri și de persoane, migrația clandestină și crima transfrontalieră, pe litoralul nordic al Mării Negre și pe cel sudic, sunt active și periculoase. Ele se constituie în amenințări directe sau indirecte pentru securitatea regiunii și pot favoriza proliferarea organizațiilor, grupărilor și rețelelor teroriste. Extinderea NATO și a UE constituie, între altele, și o garanție a elaborării și punerii în aplicare a unor politici și strategii eficiente de combatere a rețelelor de traficant, dar și de creare a unui mediu de protecție și de securitate prin reducerea vulnerabilităților statelor din zonă la amenințările asimetrice și generarea mecanismelor active și reactive necesare.

3. Organizațiile de cooperare economică și de securitate în regiune (OCEMN, BLACKSEAFOR, SEEBRIG) sau adiacente regiunii (GUAM) reprezintă o expresie a voinței de pace, cooperare, securitate și stabilitate a națiunilor de pe fosta falie strategică eurasiatică și, în același timp, din zona de confluență a continentului european cu cel asiatic. Prezența NATO și a UE creează aici, în consonanță cu organizațiile regionale, un alt *efect de consonanță strategică*, prin care se induce securitate în întreg spațiul eurasiatic. Procesul este, desigur, abia la început și, de aceea, el se cere încurajat și dezvoltat prin toate modalitățile și instrumentele de securitate europene, euro-atlantice și eurasiatice.

4. Extinderea NATO și cea a Uniunii Europene și amplasarea unor baze militare americane și, poate, ale Alianței Nord-Atlantice, mai suple și mai mobile, mai aproape de zonele conflictuale sau potențial conflictuale, fac să sporească rolul regiunii Mării Negre, de *spațiu de securitate și siguranță strategică* și, pe acest suport, de *confluență, de cooperare și de diminuare a efectelor de falie strategică*, manifestate aici de sute de ani.

5. România, împreună cu Bulgaria și Turcia, țări NATO, care dețin mai mult de jumătate din litoralul Mării Negre, în cooperare cu Rusia, Ucraina, Georgia și țările caucaziene limitrofe, ca deținătoare a gurilor Dunării, deci, a intrării în culoarul strategic al Dunării, a cărui importanță economică crește semnificativ (mai ales în ceea ce privește transporturile din rețeaua fluvială europeană), are un rol activ și extrem de important, devenind un fel de țară-cheie sau de țară-pivot în noua construcție regională sud-estic europeană. Această postură se cere însă asumată în acord deplin cu toate celelalte țări din zonă, îndeosebi cu Rusia, cu Ucraina și cu Turcia – pentru că România este o țară mare, cu potențial valoros în regiune, chiar dacă deține cel mai mic procent din litoral –, iar comportamentul ei poate imprima un stil european și euro-atlantic de proiectare și realizare a unei arhitecturi de confluență eurasiatică bazată pe efectul de sinapsă strategică generat de Marea Neagră.

6. Cele două inițiative ale Uniunii Europene – Sinergia Mării Negre și Parteneriatul Estic –, în consonanță cu Parteneriatul Euro-Mediterranean și cu Dimensiunea Nordică, pot reprezenta contribuții majore la reconfigurarea geopolitică în și din perspectivă europeană, euro-atlantică și, mai ales, eurasiatică, în viziunea unui realism geopolitic și geostrategic pragmatic și, în același timp, bine ancorat în cunoașterea fenomenelor și proceselor politice, economice, sociale și militare ale zonei.

* *Lucrarea a fost prezentată în cadrul seminarului internațional cu tema: „Strategii pentru cooperare în zona Mării Negre”, organizat de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, pe 27 mai 2009.*

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

1. Gheorghe I. Brătianu, *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*, Editura Polirom, Iași, 1999
2. Grigore Antipa, *Marea Neagră*, 1940
3. http://www.foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=4862&page=7, Robert D. Kaplan, *The Revenge of Geography*, mai/iunie 2009
4. Gérard Chaliand, *Anthologie mondiale de la stratégie des origines au nucléaire*, Editions Robert Laffont, S.A., Paris, 1990
5. Ion Conea, *Geopolitica. O știință nouă*,

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

în volumul „Geopolitica”, Editura „Ramuri”, Craiova, 1940

6. Samuel P. Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor*, Editura ANTET, 1997

7. http://www.euractiv.ro/uniunea-europeana/articles%7CdisplayArticle/articleID_10925/Marea-Neagra-lupta-pentru-resurse-energetice.html

8. http://www.prospective.fr/sics/sics_rencontres2.htm, Semih Vaner, *La géopolitique de la Turquie*

9. Harfold J. Mackinder, *The Geographical Pivot of Histoire*, 1904

10. Nicolas Spykman, *America's Strategy in World Politics* și *The Geography of the Peace*, 1942

11. Alfred Mahan, *The interests of America in Sea Power*, 1897

12. A Vigarie, *La mer et la géostratégie des nations*, Paris, Economica, 1995

13. Chauprade, *Géopolitique : Constantes et changements dans l'histoire*, Ellipses, Paris 2001

14. Z. Roubinski, *L'Asie centrale : le Grand Jeu à somme positive*, Géopolitique, nr. 79

15. D. Akagul, S. Vaner, *Peut-il se constituer un sous-ensemble régional autour de la Mer Noire*, Cahiers d'études sur la Méditerranée orientale et le monde turco-iranien, Numéros spécial, *La zone de coopération économique des pays riverains de la Mer Noire*, nr. 15, janvier-juin, 1995.

16. http://ec.europa.eu/news/external_relations/070411_1_ro.htm, *Sufiu nou pentru Regiunea Mării Negre*

17. <http://www.mouvement-europeen.eu/Partenariat-oriental-rapprocher-les-voisins-de-l-Est-sans-elargir-les-Partenariat-oriental-rapprocher-les-voisins-de-l-Est-sans-elargir-les-frontieres-de-l-Union>

18. http://tempsreel.nouvelobs.com/actualites/international/europe/20090506.OBS5971/lue_lance_un_partenariat_oriental_a_prague_ce_jeudi.html.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Robert D. KAPLAN, *The Revenge of Geography*

Generalul-locotenent prof. univ. dr. Teodor FRUNZETI (tfrunzeti@unap.ro) este rectorul (comandantul) Universității Naționale de Apărare „Carol I”. Cu doctorate în științe militare și științe politice, remarcabil om de știință, este autor și coautor a mai multor cărți cu tematică militară, de securitate și apărare, a peste 100 articole de specialitate și comunicări științifice.

http://www.foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=4862&page=7, mai/iunie 2009,

2 Robert D. Kaplan este corespondent național pentru The Atlantic și senior fellow la Center for a New American Security.

3 Gérard CHALIAND, *Anthologie mondiale de la stratégie des origines au nucléaire*, Editions Robert Laffont, S.A., Paris, 1990.

4 *Geopolitica. O știință nouă*, vol. „Geopolitica”, p.78.

5 Ion CONEA, *Geopolitica. O știință nouă*, extras, p. 31.

6 Cei 4047 (după unele date, 4040, în funcție de nivelul apei) km ai litoralului Mării Negre sunt distribuiți astfel: Turcia – 34%; Ucraina – 31%; Rusia – 15%; Georgia – 14%; Bulgaria – 7% și România – 6%. Se adevărește astfel, în mare măsură, afirmația lui Gheorghe I. Brătianu, potrivit căreia „cine are Crimeea poate stăpâni Marea Neagră”, cu precizarea că, de aici, nu rezultă cu necesitate că o și stăpânește.

7 Samuel P. HUNTINGTON, *Ciocnirea civilizațiilor*, Editura ANTET, 1997.

8 Este posibil ca, de îndată ce va fi integrată în Uniunea Europeană, Turcia să nu mai fie privită și tratată ca o poartă de intrare a islamismului în Europa, ci ca o punte de legătură modernă între cele două lumi și între cele două civilizații (cel puțin așa se speră, deși este greu de presupus că clocotul islamist din această parte a lumii va putea fi vreodată potolit altfel decât prin propria metamorfoză).

9 Prin zăcămintele de hidrocarburi de care dispune și prin cele care vor fi descoperite, precum și prin rolul pe care-l joacă și îl va juca în transportul hidrocarburilor, considerăm că Marea Neagră face parte din marele coridor energetic eurasiatic (Asia Centrală, Marea Caspică, Marea Neagră).

10 Este vorba de o eliminare aparentă, întrucât Turcia a continuat să acționeze destul de eficient pe noile linii-forță, în cadrul NATO, pentru gestionarea zonei; din Marea Neagră au plecat, în 1962, rachetele sovietice spre Cuba, iar prețul compromisului pentru evitarea unui conflict major între Uniunea Sovietică și Statele Unite a fost și renunțarea americanilor la amplasarea rachetelor strategice în Turcia.

11 De fapt, acest proces de cooperare eficientă în zona Mării Negre a și început, atât prin înființarea și activarea Organizației Cooperării Economice la Marea Neagră, cât și prin înființarea Grupului de Cooperare Navală în Marea Neagră (BLACKSEAFOR), a SEEBRIG și a altor organizații regionale sau bilaterale.

VIITORUL VECINILOR NOȘTRI: PARTENERIATUL ESTIC, INIȚIATIVA UNIUNII EUROPENE*

*Dr. Gabriela DRĂGAN
Iulia SERAFIMESCU*

În timp ce dezbaterile în privința ratificării Tratatului de la Lisabona sunt în desfășurare, viitorul Europei este pus în discuție, în alți termeni, în regiunea din Estul său. Prezentul articol atrage atenția asupra câtorva aspecte legate de noua inițiativă a UE în regiunea aflată în Estul său, în încercarea de a surprinde o imagine dintr-un viitor (estic).

Cuvinte-cheie: Parteneriatul Estic, Politica Europeană de Vecinătate, zonă de liber schimb, liberalizarea vizelor, Acord de Asociere, conflicte înghețate, Rusia, Sinergia Mării Negre.

Dificultăți estice

În cazul în care mai există încă voci care pun la îndoială necesitatea de a mai avea încă o inițiativă de politică europeană care să se refere la dimensiunea estică, pentru a aduce la tăcere aceste voci nu trebuie decât să ne referim la câteva episoade importante din punct de vedere strategic pentru Europa. Un astfel de episod este conflictul din Georgia din august 2008, atunci când Uniunea Europeană a trebuit să depună eforturi considerabile pentru a-și păstra verticalitatea diplomatică între ciocanul apelurilor georgiene la asistență și nicovala rusească. Din nou, în luna aprilie a acestui an, Uniunea Europeană, implicată în mod direct printr-unul din statele sale membre - România, a trebuit să înfrunte tumultul alegerilor parlamentare din Moldova. Au avut loc schimbări chiar și în dinamica relațiilor bilaterale dintre diferitele state care reprezintă un punct de interes al UE prin prisma Politicii Europene de Vecinătate (PEV), precum relația dintre Armenia și Azerbaidjan¹.

Pe scurt, lucrurile sunt în schimbare la est de Uniunea Europeană. Singurul mod realist în care

UE poate să spera la capitalizarea acestor mișcări aproape browniene este prin recalibrarea politicilor sale, astfel încât acestea să se potrivească unei rețele complicate de relații estice. Noua inițiativă europeană, Parteneriatul Estic (PE), pare a reprezenta exact o astfel de întreprindere.

În prezent, statele membre sunt conștiente de faptul că orice evenimente ar avea loc în țările aflate în estul Uniunii și, mai departe, în Caucazul de Sud, acestea produc un efect de undă până în capitalele europene. Iar unele dintre statele membre acționează ca urmare a înțelegerii acestui adevăr, precum au făcut-o deja Suedia și Polonia. Rețeta unei noi abordări regionale - Parteneriatul Estic, este alcătuită din elemente proactive combinate cu instrumente tradiționale ale PEV.

Noutatea acestei inițiative însă, fie ea reală sau numai o chestiune de interpretare, mai are încă de trecut testul coerenței politicilor (cum se încadrează PE în perspectiva mai largă a PEV și cum se poziționează față de alte inițiative regionale precum Sinergia Mării Negre) și al implementării acestora (cum vor deveni proiectele PE operaționale și spre ce rezultate concrete vor conduce în regiune).

Oferta Parteneriatului Estic

Declarația Comună redactată cu ocazia lansării inițiativei precizează că principalul scop al PE este acela de a „accelera procesul de asociere politică și de a adânci integrarea economică între Uniunea Europeană și statele partenere interesate”², un scop cărui îi sunt subsumate elemente de cooperare atât bilaterale, cât și multilaterale.

În ceea ce privește dimensiunea bilaterală, Acordurile de Asociere cu țările partenere care și-au îndeplinit angajamentele reprezintă elementul central în vederea stabilirii unor „zone de liber

schimb consolidate”³. În vederea sprijinirii statelor partenere, pentru a atinge standardele reformelor necesare, în special din punct de vedere instituțional, fiecare stat va fi inclus în „Programe de Construcție Instituțională”. Liberalizarea completă a regimului de vize este un scop pe termen lung al statelor partenere, urmând a fi analizat de la caz la caz pentru fiecare stat, în timp ce scopul mai larg al mobilității cetățenilor va fi promovat prin facilitarea obținerii vizelor. Nu în ultimul rând, se urmărește întărirea securității energetice⁴, prin cooperare în domeniul asigurării necesarului de energie, al căilor de tranzit, al unei mai bune reglementări și al eficienței energetice.

În ceea ce privește dimensiunea multilaterală, PE oferă un nou cadru care permite depășirea provocărilor comune, facilitând elaborarea pozițiilor și activităților comune.⁵ Cele patru axe de-a lungul cărora sunt angajate discuții, patru platforme politice (Democrație, bună guvernare și stabilitate; Integrare economică și convergență cu politicile sectoriale ale UE; Securitate energetică; Contacte interumane⁶) corespund celor patru mari domenii de cooperare. „Inițiativele emblematice” pot constitui marca PE prin faptul că acestea conferă un „impuls suplimentar, substanță și vizibilitate”, atrăgând finanțare din partea instituțiilor financiare internaționale și a sectorului privat.

Este posibil ca PE să fie cea mai pragmatică inițiativă a UE privind vecinii săi de până acum, în măsura în care textul Declarației Comune face trimitere la „interese și angajamente comune” înaintea „angajamentului de a respecta principiile dreptului internațional și valorile fundamentale”. Pragmatismul este de asemenea implicit dacă luăm în considerare statele-țintă ale PE.

Oferta este prezentată unui număr de șase vecini estici ai UE, respectiv Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Moldova și Ucraina, destinatari care exprimă priorități și loialități divergente. Interesul lor în ceea ce privește Uniunea, de asemenea, variază, de la exprimarea vocală a dorinței de a intra în Uniune – Ucraina -, până la a fi determinate de împrejurări să ia în calcul apropierea de Uniune - Belarus. Toate cele șase „state partenere” UE fac parte din Comunitatea Statelor Independente (CSI)⁷, o organizație regională creată imediat după dizolvarea URSS, în timp ce patru dintre ele (Georgia, Ucraina, Azerbaidjan și Moldova) fac și ele parte dintr-o inițiativă, după toate aparențele, anti-CIS,

Organizația pentru Democrație și Dezvoltare Economică – GUAM. Într-un context estic atât de dificil, populat deja cu un număr mare de structuri și inițiative regionale⁸, orice mesaj care vine de la Bruxelles este susceptibil de a face obiectul atât al unei analize dure cost/beneficiu, cât și al interpretărilor și deformărilor. Un exemplu în acest sens este reacția președintelui Republicii Moldova la inițiativa PE - „acesta (Parteneriatul Estic) este asemănător cu un CSI-2. De ce să creăm un alt CSI sub controlul UE? Seamănă cu un inel în jurul Rusiei”⁹, și percepția sa conform căreia ajutorul financiar care vine de la Uniune prin intermediul PE reprezintă „niște dulciuri distribuite în astfel de cazuri”.

Numitorul comun în ceea ce privește statele partenere, potrivit ministrului polonez al afacerilor externe, Radoslaw Sikorski, este faptul că acestea nu sunt ceea ce am putea numi în general niște „democrații ateniene”, și, în consecință, este necesar ca ele să deprindă axiologia occidentală, beneficiile democrației și ale pieței libere.¹⁰ În acest sens, statul care iese în evidență este Republica Belarus, în general considerat cel mai puțin democratic stat din Europa, o țară care, din cauza istoriei sale negative în privința respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, rămâne până în prezent în afara limitelor PEV. Cu toate acestea, în lumina unei ferestre strategice de oportunitate percepute la Bruxelles, și oferta PE a fost prezentată conducerii de la Minsk. Regimul lui Alyaksandr Lukashenka caută o apropiere de Uniunea Europeană, ca urmare a efectelor semnificative ale crizei financiare globale asupra economiei bieloruse, precum și a faptului că relația cu Rusia este în prezent destul de rece.

Stabilirea unor „zone de liber schimb consolidate” și, în ultimă instanță, a unei „Comunități economice de vecinătate” constituie cel mai puternic stimulent economic pe care îl poate oferi UE statelor țintă ale PE. În același timp, integrarea economică este una dintre dimensiunile-cheie ale politicii UE în vecinătatea sa estică, deoarece poate conduce la rezultate concrete pentru statele în cauză, lipsa acestora fiind una dintre criticile aduse de obicei PEV. Cu toate acestea, dezavantajul stimulentului „zonelor de liber schimb consolidate” este faptul că cele șase state țintă ale PE au profiluri economice diferite, iar nivelul schimburilor comerciale bilaterale este relativ limitat¹¹, fapt care poate constitui un

obstacol în calea realizării „Comunității economice de vecinătate” imaginate de Comisia Europeană.

În ceea ce privește chestiunea zonelor de liber schimb, Comisia a realizat studii privind impactul economic general al unui acord de liber schimb între UE și Armenia, Georgia și, respectiv, Ucraina¹², care a demonstrat fezabilitatea încheierii de acorduri de liber schimb cu aceste țări - în special dacă acest lucru este coroborat cu reforme în alte sectoare prioritare specificate în Planurile de Acțiune, cu toate că, pentru a genera sporirea creșterii economice în statele-țintă ar fi nevoie de mult mai mult decât înlăturarea cotelor tarifare, în ciuda faptului că rămân întrebări referitoare la capacitatea instituțională a statelor de a acționa în vederea armonizării cu legislația UE în domeniu.

În ceea ce privește dimensiunea bilaterală a ofertei, acțiunea Bruxellesului de a lua în considerare posibilitatea ca statele vizate să inițieze Acorduri de Asociere (AA) cu UE nu este deloc surprinzătoare, având în vedere faptul că Acordurile de Parteneriat și Cooperare (APC) încheiate anterior fie au ieșit din vigoare în 2008, fie urmează să expire în 2009¹³. Dar noua formă de asociere, oricât de progresistă ar părea, va dobândi, cu certitudine, interpretări diferite la Baku și Erevan, de exemplu, spre deosebire de Kiev și Chișinău. Aceasta se datorează faptului că celor două favorite ale PEV, Republica Moldova și Ucraina, le-a fost deja oferită oportunitatea AA, chiar dacă în condiții diferite - negocierile cu Ucraina se desfășoară din 2008 pentru un „nou acord consolidat”, ca bază pentru textul unui AA¹⁴, în timp ce, în iunie 2008, Republica Moldova a semnat un „Parteneriat pentru mobilitate” cu UE, ceea ce ar putea face această oportunitate mai puțin atrăgătoare.

Sprijinul acordat mobilității cetățenilor și liberalizării regimului de vize reprezintă, în continuare, unul din aspectele PE care ar avea potențialul să obțină rezultate concrete în statele vizate, în măsura în care are un impact important la nivel social. Cu toate acestea, ca și în cazul „Parteneriatului pentru Mobilitate” încheiat cu Republica Moldova, facilitarea obținerii vizelor este condiționată de încheierea unor acorduri de readmisie, care implică, de asemenea, reforme privind politica de migrație și sprijinul UE pentru statele vizate să respecte angajamentele de combatere a traficului. Mai mult, țările partenere vor trebui să dovedească faptul că sunt în măsură

să gestioneze în mod eficient propriile frontiere: „Și noi putem oferi facilitarea eliberării vizelor doar pentru țările care au documente de călătorie securizate, desfășoară un control corespunzător al frontierelor și respectă acordurile de readmisie a persoanelor returnate. Dar, dacă dorim să ne protejăm securitatea, trebuie să fim dispuși să ne concentrăm asupra acestor dorințe-cheie ale vecinilor noștri. Cerem mult și trebuie să fim dispuși să oferim la schimb”¹⁵.

Parteneriatul Estic și Politica Europeană de Vecinătate

PE respectă principiile PEV de diferențiere și de condiționalitate. Principiul condiționalității, așa cum rezultă din cadrul PEV, se referă la o condiționalitate pozitivă, și anume mecanismul prin care UE este în poziția de a recompensa țările partenere pentru realizarea diferitelor elemente de reformă, precum și pentru adoptarea unor bune practici de guvernare, în special în domeniul drepturilor omului, democrației și statului de drept. Modul de abordare este menit să încurajeze progresul în țările partenere prin utilizarea unor diverse stimulente, în timp ce rezultatul neconformării cu cerințele este în general limitat la stoparea finanțării, atunci când este cazul.

Parteneriatul Estic pare să se încadreze în aceeași combinație de obiective pe care le putem întâlni în cadrul PEV, care corespunde în mare măsură unei dihotomii transnaționale (post-Westfaliene) - naționale în ceea ce privește obiectivele promovate. Pe de o parte, UE exercită o „putere transformatoare”, adică își propune să aducă schimbări structurale în țările care prezintă interes, prin intermediul exportului unei mai bune guvernări, iar pe de altă parte urmărește problemele sau obiectivele sectoriale specifice, cum ar fi cele legate de o anumită țară sau chiar de un domeniu economic. Cu toate că Declarația Comună a Summit-ului PE de la Praga susține astfel de obiective centrale, precum democrația, statul de drept, dezvoltarea durabilă și buna guvernare în contextul celor patru dimensiuni de cooperare foarte largi și generoase, Comisia este mult mai explicită în ceea ce privește formularea de obiective de „posesie”¹⁶, numite „inițiative emblematiche”: un Program de gestionare integrată a frontierelor; facilități pentru IMM-uri; promovarea piețelor regionale de energie electrică, a eficienței

energetice și a surselor regenerabile de energie; cooperarea în privința prevenirii, a pregătirii pentru și a răspunsului la dezastrele naturale și antropice¹⁷.

Noul cadru multilateral oferit de PE se suprapune în mare măsură elementelor-cheie ale PEV Plus: sporirea componentei economice și comerciale, facilitarea mobilității și gestionarea migrației, promovarea schimburilor interumane, consolidarea cooperării regionale, consolidarea cooperării financiare¹⁸.

Țările partenere, așa cum au fost desemnate în cadrul PE, reprezintă majoritatea statelor estice vizate de PEV. Această observație ne-ar îndreptăți să afirmăm că, în prezent, asistăm la crearea unei dimensiuni estice specifice în interiorul PEV, în opoziție (sau complementară) cu dimensiunea sudică, a cărei expresie este Uniunea pentru Mediterana (UM), ceea ce ar însemna în fapt o divizare a PEV. Astfel, ne putem gândi la PE ca la o inițiativă de echilibrare în raport cu UM, având în vedere argumentul că deschiderea față de vecinii de la sud trebuie să fie însoțită de o deschidere către vecinii din est. Cu toate acestea, cele două inițiative politice sunt construite diferit, astfel încât să fie adaptate la nevoile statelor din regiunile respective: în timp ce UM se concentrează mai mult pe dezvoltarea economică a statelor din dimensiunea sudică, PE susține o „armonizare” complexă - politică, economică și legislativă – a statelor partenere ale Uniunii. În afară de aceasta, caracterul inovator al PE constă în abordarea regională, spre deosebire de cadrul specific al țării în conformitate cu care funcționează PEV. Astfel, PE mai poate fi interpretat ca o perfecționare a PEV, având la bază atât elemente multilaterale cât și bilaterale.

În ceea ce privește inițiativele regionale, în continuare, Declarația Comună specifică faptul că „va fi asigurată complementaritatea cu inițiativele regionale dintre Uniunea Europeană și statele partenere relevante, în special Sinergia Mării Negre”¹⁹. Clarificarea poate fi prezentă în document pentru a liniști state membre precum România și Bulgaria - susținători puternici ai Sinergiei Mării Negre, un proiect deosebit care include doi actori-cheie care nu se regăsesc în mod explicit printre statele-țintă ale PE – Turcia și Rusia - fără a face vreo referire la Belarus. Din această perspectivă, abordarea se poate dovedi frustrantă pentru Turcia, un actor geostrategic din ce în ce mai important

atât pentru Bruxelles cât și pentru Washington.

Pe lângă faptul că poate fi privită drept o upgradare a PEV, PE poate fi considerat drept „o politică de extindere «moderată», ținând la o integrare treptată a statelor estice în UE”²⁰. În privința chestiunii extinderii, poziția poloneză tinde să încline către această interpretare. Argumentația părții poloneze se bazează pe experiența Grupului de la Vișegrad, respectiv Republica Cehă, Ungaria, Polonia și Slovacia, ca fiind obiectul unei forțe transformatoare la nivelul UE, acordându-li-se totodată șansa de a se integra mai bine înainte de integrarea propriu-zisă. Păstrând aceeași linie de raționament, statele din Est se pot pregăti pentru integrarea *de jure* odată ce diferitele obstacole (precum ratificarea Tratatului de la Lisabona, „oboseala” cauzată de extindere) au fost depășite.

Tot în legătură cu tema extinderii, s-a remarcat că noua inițiativă europeană trece cu eleganță peste orice referire la aderare (sau peste stabilirea unei legături cauzale între PE și extindere), observând numai că PE „se va dezvolta fără a aduce atingere aspirațiilor individuale ale statelor partenere la o relație viitoare cu Uniunea Europeană”²¹. Mai mult, ținând seama de statele cărora li se adresează PE, trebuie remarcat faptul că cea mai mare parte dintre cele șase state partenere nu au mers niciodată atât de departe încât să-și exprime direct dorința de a adera la UE.

Cuvântul care se află pe buzele tuturor, atunci când se vorbește despre vecinii UE din Est, este Rusia. Prin inițiativa PE, Uniunea trece de la o poziție reactivă la una proactivă într-o regiune aflată în mod tradițional sub influența rusească, însă din ce în ce mai importantă pentru UE, ținând seama de poziția strategică a resurselor semnificative din punct de vedere energetic. În regiune, Rusia și UE reprezintă în esență doi poli opuși, care își exercită maximul atracției asupra statelor din regiune, o perspectivă care poate fi realistă dacă ne gândim la evenimentele prilejuite de „revoluțiile colorate” din Georgia, Kârgâzstan și Ucraina. Optica celor doi poli este fundamental diferită: ceea ce UE consideră ca reprezentând o schimbare pozitivă în vecinătatea sa, adusă prin intermediul influenței ei normative, Rusia percepe drept ingerință în „proximitatea sa imediată”. Indiferent de perspectiva avută, interpretarea dată de Rusia situației actuale, de joc de sumă zero pentru influență, conduce numai la impunerea de măsuri „corective” statelor din regiune care sunt

apropiate de UE - cum ar fi războaiele gazelor duse cu Republica Belarus și Ucraina, sau restricționarea importurilor de vinuri din Moldova etc.

În timp ce oficialii UE au semnalat în numeroase ocazii că noul PE nu este o inițiativă periculoasă pentru Rusia, administrația de la Moscova are în continuare îndoieli în această privință.²² În regiune, percepția Rusiei asupra amenințării era legată în principal de extinderea NATO. În cursul deceniului trecut, extinderea UE, împreună cu dezvoltarea PEV au început să fie percepute drept o amenințare, în perspectiva influenței crescânde a Uniunii Europene.

PE nu acordă o atenție deosebită chestiunii conflictelor înghețate, menționând numai că starea de conflict „împiedică activitățile de cooperare”, profilându-se astfel necesitatea „soluționării pașnice a conflictelor pe baza principiilor și normelor dreptului internațional”²³. Patru din cele șase state partenere sunt implicate în astfel de conflicte și, în fiecare dintre cazuri, direct sau indirect, este implicată Rusia. Faptul că inițiativa nu face referire decât sumar la problema conflictelor înghețate poate fi interpretat drept un aspect constructiv în ceea ce privește relația Uniunii cu Rusia. Totuși, un adevăr dificil nu poate fi evitat: nicio politică „soft” a UE nu va putea conduce la transformări democratice în regiune în lipsa unor soluții în ceea ce privește aspectele „hard” ale conflictelor înghețate.

Problema energiei, adresată prin intermediul uneia dintre cele patru platforme de cooperare din cadrul PE, este vitală pentru UE. Statele care fac obiectul PE prezintă importanță atât pentru UE cât și pentru Rusia, în măsura în care sunt înscrise pe rute de tranzit în asigurarea necesarului de energie. În plus, zona Caucazului de Sud are o importanță strategică deosebită, deoarece dispune de potențialul necesar pentru a conecta, în mod nemijlocit, Uniunea la rezervele energetice din Marea Caspică și Asia Centrală. Întocmai precum statele membre, majoritatea statelor-țintă ale PE prezintă diverse grade de dependență față de Rusia în asigurarea necesarului de energie. Astfel, cooperarea în domeniul securității energetice, în cadrul uneia dintre cele patru platforme multilaterale ale PE, este o întreprindere care aduce beneficii ambelor părți. Mai mult decât atât, se pare că platforma PE privind securitatea energetică este numai o piesă a unui joc de puzzle care privește o zonă mai extinsă: la o zi după summit-ul de lansare al PE, în Praga a

avut loc o întâlnire privind Coridorul Sudic – „Noul Drum al Mătășii”, un proiect destinat să asigure legături europene de energie și tranzit energetic către Orientul Mijlociu și Asia Centrală. Inițiativa a adus laolaltă state furnizoare și țări de tranzit, printre care Azerbaidjan - stat furnizor, și Georgia - țară de tranzit.

Privind într-un viitor (estic)

Inițiativa PE oferă și un exemplu extraordinar privind modul în care un vechi stat membru al Uniunii, alături de unul nou, au reușit să contureze la nivel diplomatic o masă critică europeană în sprijinul inițiativei lor comune. Viitorul acestui proiect, precum și succesul său, depind mai departe de voința politică de la Bruxelles, Erevan, Baku, Chișinău, Tbilisi, Kiev și Minsk, precum și de realismul proiectelor care urmează să fie implementate în cadrul său. Aparent, însă, inițiatorii săi acționează hotărât: la o lună de la lansarea inițiativei, o serie de întâlniri vor fi organizate în iunie la Bruxelles în legătură cu platformele multilaterale de cooperare ale PE, două inițiative emblematice fiind deja în lucru, existând posibilitatea de a fi lansate înainte de finalul anului 2009 (Program de gestionare integrată a frontierelor și Prevenirea, pregătirea și răspunsul în caz de dezastre naturale și antropice).²⁴

În ceea ce privește natura controversată a relației dintre PE și PEV, mai multe clarificări ar putea fi obținute de acum înainte, în măsura în care mecanismul președinției rotative a UE (2009 - Cehia și Suedia, 2010 - Spania și Belgia) va asigura un echilibru între interesul manifestat pentru dimensiunea sudică și pentru cea estică.²⁵ Altfel, indiferent de cadrul de cooperare dintre Uniune și vecinii săi de la Est, opinia unui oficial ucrainean în ceea ce privește PE poate fi considerată drept validă atât în ceea ce privește ansamblul statelor din regiune, cât și totalitatea inițiativelor Uniunii în Estul său: Parteneriatul Estic va avea succes dacă va combina „încredere, resurse și politici”²⁶.

* *Lucrarea a fost prezentată în cadrul seminarului internațional cu tema: „Strategii pentru cooperare în zona Mării Negre”, organizat de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, pe 27 mai 2009.*

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Relația dintre Azerbaidjan și Armenia este în prezent tensionată, ca urmare a intențiilor Armeniei de a-și normaliza legăturile cu un alt stat de interes special pentru Europa, și anume Turcia. În timp ce o eventuală redeschidere a graniței dintre Turcia și Armenia este elogiată la Bruxelles, oficialii europeni nu trebuie să piardă din vedere avertismentul azer conform căruia discuțiile referitoare la normalizarea relațiilor sunt premature atât timp cât conflictul privind Nagorno-Karabagh nu a fost soluționat.

2 “Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit”, 7 mai 2009, Praga, p.6, disponibilă la http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/er/107589.pdf

3 “Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit”, 7 mai 2009, Praga, p.7.

4 “Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit”, 7 mai 2009, Praga, p.8.

5 “Communication from the Commission to the European Parliament and the Council - Eastern Partnership”, 3 decembrie 2008, Bruxelles p. 9, disponibilă la <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0823:FIN:EN:PDF>

6 “Communication from the Commission to the European Parliament and the Council - Eastern Partnership”, 3 decembrie 2008, Bruxelles, p. 11-13.

7 Ucraina nu a ratificat Carta CSI însă este un contributor activ la bugetul organizației.

8 Pe lângă CSI și GUAM, alte inițiative semnificative sunt Comunitatea Economică Eurasiatică și Organizația Tratatului de Securitate Colectivă.

9 Vladimir VORONIN, președintele Republicii Moldova, citat în „Voronin: Eastern Partnership is encircling Russia like a ring”, 27 februarie 2009, disponibil la <http://politicom.moldova.org/news/voronin-eastern-partnership-is-encircling-russia-like-a-ring-186084-eng.html>

10 Radoslaw SIKORSKI, ministrul polonez al afacerilor externe, citat în *The Eastern Partnership: how far, how deep, how fast?*, Policy Dialogue, 19 martie 2009, European Policy Centre, disponibil la <http://www.epc.eu/en/iwp.asp?TYP=TEWN&LV=187&see=y&PG=ER/EN/detail&AI=898&t=15>

11 Maria SADOWSKA, Paweł ŚWIEBODA, *Eastern Partnership-Good Start, Hard Labour to Come*, Varșovia, 2009, Centre for European Strategy, disponibil la <http://przepladse.pl/english-texts/foreign-policy/eastern-partnership-good-start-hard-labour-to-come/>

12 A se vedea “Trade Sustainability Impact Assessment of the Free Trade Area in the framework of the Enhanced Agreement between the EU and Ukraine”, Ecorys, Rotterdam, 5 aprilie 2007, disponibil la [http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2007/june/tradoc_](http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2007/june/tradoc_135055.pdf)

135055.pdf, “Economic Feasibility, General Economic Impact and Implications of a Free Trade Agreement Between the European Union and Georgia”, Center for Social and Economic Research, 8 mai 2008, disponibil la http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/october/tradoc_141169.pdf, “Economic Feasibility, General Economic Impact and Implications of a Free Trade Agreement Between the European Union and Armenia”, Center for Social and Economic Research, 8 mai 2008, disponibil la http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/october/tradoc_141170.pdf

13 Încheiat pentru o perioadă de 10 ani, APC au expirat în 2008 pentru Moldova și Ucraina și vor expira în 2009 în ceea ce privește Armenia, Azerbaidjan și Georgia. A se vedea articolul 94 din APC încheiate între Comunitatea Europeană și statele membre, pe de o parte, și Republica Armenia, Azerbaidjan și Georgia, pe de altă parte, documente care pot fi găsite în baza de date a acordurilor încheiate de Consiliul Uniunii Europene, disponibile la http://www.consilium.europa.eu/cms3_applications/Applications/accords/search.asp?lang=EN

14 “2nd Joint Progress Report on Negotiations on the EU-Ukraine Association Agreement”, 2008, disponibil la http://ec.europa.eu/external_relations/ukraine/docs/joint_progress_report2_en.pdf

15 Benita FERRERO-WALDNER, Comisar European pentru Relații Externe și pentru Politica de Vecinătate Europeană, 12 februarie 2009, discurs disponibil la http://ec.europa.eu/external_relations/eastern/docs/eastern_partnership_article_bfw_en.pdf

16 Pentru o discuție explicativă asupra expresiilor „obiective centrale” și „obiective de posesie”, a se vedea Arnold WOLFERS, *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*, Baltimore, Johns Hopkins University, 1962.

17 “Communication from the Commission to the European Parliament and the Council - Eastern Partnership”, 3 decembrie 2008, Bruxelles, p. 13.

18 “Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on Strengthening the European Neighbourhood Policy”, Bruxelles, 4 decembrie 2006, disponibilă la http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com06_726_en.pdf

19 “Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit”, 7 mai 2009, Praga, p.9.

20 Deniz DEVRIM, Evelina SCHULZ, *The Eastern Partnership: An Interim Step Towards Enlargement?*, 10 februarie 2009, Real Instituto Elcano, p. 4, disponibilă la http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/riecano_eng/Content?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/Elcano_in/Zonas_in/Europe/ARI22-2009

21 “Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit”, 7 mai 2009, Praga, p.5.

22 A se vedea, de exemplu, declarația Ministrului rus al Afacerilor Externe Sergei Lavrov privind PE

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

drept „sferă de influență europeană” – “Russia’s Lavrov lashes EU over new ‘Eastern Partnership’”, 22 martie 2009, Eubusiness, disponibilă la <http://www.eubusiness.com/news-eu/1237635122.1>

23 “Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit”, 7 mai 2009, Praga, p. 9.

24 “The Eastern Partnership: getting down to work”, 4 iunie 2009, disponibil la <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/orformat=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

25 Deniz DEVRİM, Evelina SCHULZ, *The Eastern Partnership: An Interim Step Towards Enlargement?*, 10 februarie 2009, Real Instituto Elcano, p. 7

26 Hryhoriy NEMYRIA, Deputy Prime Minister of Ukraine, citat în *The Eastern Partnership: how far, how deep, how fast?*, Policy Dialogue, 19 martie 2009, European Policy Centre.

Dr. Gabriela DRĂGAN (gabriela.dragan@ier.ro) este profesor universitar la Academia de Studii Economice, Facultatea de Relații Economice Internaționale, București și Director General al Institutului European din România.

Iulia SERAFIMESCU (iulia.serafimescu@ier.ro) este coordonator de proiect în cadrul Serviciului de Analiză și Studii Europene de la Institutul European din România.

VIITORUL SECURITĂȚII ȘI COOPERĂRII ÎN MAREA NEAGRĂ DIN PERSPECTIVA REZOLVĂRII DIFERENDELOR DINTRE RIVERANI*

Dr. Marius HANGANU

În existența sa, până în prezent, spațiul Mării Negre nu a fost gazda unor conflicte navale de răsunet. Cea mai cunoscută confruntare este cea din anii 1853-1856, cunoscută sub denumirea de Războiul Crimeei, ce a avut ca beligeranți Imperiul Rus, pe de o parte, și alianța dintre Anglia, Franța, Sardinia și Turcia, pe de altă parte, miza fiind peninsula Crimeea și stoparea tendințelor expansioniste ale Rusiei.

Confruntările navale din perioada celor două războaie mondiale din secolul trecut s-au derulat în contextul acțiunilor de pe uscat și nu s-au remarcat prin acțiuni navale de amploare, cu rezultate care să influențeze semnificativ acțiunile terestre.

Perioadele anterioare secolului XIX au fost marcate de dominația în Marea Neagră a flotelor unor state care erau mari puteri continentale (Rusia, Turcia, iar în Evul Mediu și Antichitate, Imperiul Bizantin sau Grecia) și care foloseau marea pentru transport, nepunându-se problema dominației în zona maritimă.

Cu alte cuvinte, diferențele în spațiul Mării Negre au fost strâns legate de cele din spațiul terestru.

Astăzi, situația nu s-a schimbat prea mult. Toată activitatea din zona Mării Negre este conectată la frământările și problemele care se derulează pe uscat.

Cuvinte-cheie: securitate, cooperare, Marea Neagră, UE, NATO.

Care sunt problemele actuale ce pot influența viitorul securității și cooperării în Marea Neagră?

Majoritatea problemelor ce sunt sau pot deveni surse de criză sau care constituie vulnerabilități

ale regiunii Mării Negre își au izvorul pe spațiul terestru și mai puțin pe mare.

Le vom enumera doar pe cele pe care le considerăm a fi deosebite, în ordinea gradului de risc și importanței pentru securitatea din zona Mării Negre, după care vom încerca să argumentăm această prezentare a lor. Astfel, considerăm că viitoarele surse de criză din Marea Neagră pot fi:

- peninsula Crimeea și statutul ei;
- zonele caucaziană și transnistreană;
- extinderea NATO și îndeosebi a influenței acestei organizații în spațiul Mării Negre;
- promovarea acerbă, insistentă și constantă a intereselor unor state din spațiul Mării Negre în diverse zone adiacente, în special în cea caucaziană;
- delimitarea zonelor maritime de interes (zona economică exclusivă, platoul continental);
- interesele Uniunii Europene în zonă;
- regimul juridic, economic și politic al strâmtorilor Bosfor și Dardanele.

La acestea mai pot fi adăugate și alte surse de instabilitate, însă ne vom limita la a analiza succint doar aceste aspecte.

Peninsula Crimeea este o zonă fierbinte, deoarece aparține Ucrainei, dar este dorită de Rusia din cel puțin două motive: infrastructura existentă, care asigură bazarea Flotei Mării Negre a Rusiei, și faptul că peninsula reprezintă o zonă climatică favorabilă turismului și petrecerii concediului, pe care Rusia nu o mai are.

Dacă adăugăm și poziția strategică dată de apropierea de litoralul Turciei (distanța dintre Turcia și Crimeea este de 132 mile marine), dar și de înălțimile dominante ale peninsulei, avem motive să credem că acest spațiu va fi în continuare disputat. Disputa va fi între Ucraina, deținătoarea acestui

teritoriu, și Rusia, fosta deținătoare a teritoriului și care a investit foarte mult în dezvoltarea zonei și amenajarea ei.

Nu poate fi exclusă nici varianta independenței Crimeii, având în vedere că istoria ei este destul de zbuciumată¹.

Făcând o analiză sumară a situației, fără a încerca să dăm sentințe definitive, putem spune că cel puțin trei pot fi scenariile viitoare, referitoare la peninsula Crimeea:

a) cererea independenței din partea locuitorilor (majoritari ruși, iar cei care nu sunt ruși sunt în majoritate rusofoni) și, mai târziu, crearea unei dependențe, firești de altfel, față de Rusia;

b) prelungirea contractului de închiriere a bazei Sevastopol, pentru flota rusă din Marea Neagră, contract ce va fi „sine die”;

c) separarea mai multor regiuni din Ucraina, printre care și Crimeea, cu dependență inițială de Ucraina.

Despre zonele caucaziană și transnistreană

Analiza nu are în vedere zona geografică, ci zona geopolitică; adică zonele caucaziană și transnistreană sunt geografic îndepărtate, însă geopolitic au aceleași caracteristici, iar acestea pot da elementele esențiale unei viitoare evoluții.

Zonele respective sunt „focare” de criză. În primul rând, sunt dorite în această stare de către cei care vor să-și mențină sau să-și impună politicile militare și economice. În al doilea rând, deși sunt în zone strategice și ar trebui să li se acorde mai multe șanse și ajutor pentru dezvoltare, nu se dorește sau nu se poate dori o independență a statelor din aceste zone, cel puțin economic.

Formal, este independență, este democrație, lucrurile par a se îndrepta spre o direcție bună. Real, însă, se va menține o anumită tutelare a acestor state din câteva direcții, și anume:

a) direcția Rusia, probabil cu cea mai puternică influență;

b) direcția NATO, influență mai puțin zgomotoasă, dar mai profundă;

c) direcția țărilor islamice (Iran, Turcia), cu o influență destul de puternică în unele state (Azerbaidjan).

Enclavele de la marginea statelor din aceste zone (Nagorno-Karabach, Osetia de Sud, Cecenia, Transnistria și altele) sunt menținute în stare de turbulență (cel puțin politic, dar și militar), iar dacă

ele vor fi aduse sub guvernarea unui stat, probabil vor fi fabricate alte zone de conflict, care să motiveze diferitele măsuri luate de terți în vederea impunerii politicii lor.

De ce se dorește aceasta? Probabil că miezul problemei îl constituie coridorul de hidrocarburi dinspre Marea Caspică spre Marea Neagră și Europa, ceea ce va concura principala „valută” rusească, pe baza căreia Rusia s-a dezvoltat în ultimii ani și cu care poate oricând amenința Europa, respectiv, sursele energetice precum: gazul, petrolul și cărbunele.

Dar nu numai economicul este important pentru această zonă. Dorința de putere, de dominație, alăturată tendinței de a deține baze militare pe tot globul, cu atât mai mult în apropierea granițelor, face ca, în viitor, Rusia să devină și mai intransigentă cu tendințele centrifuge ale acestor state.

NATO nu poate exclude din strategia sa deținerea unor baze într-o zonă atât de favorabilă (zona caucaziană), care i-ar asigura un acces rapid spre zonele „fierbinți” din Asia, dar și o siguranță într-o zonă oscilantă politic, aproape de zonele cu potențial ridicat în hidrocarburi (Rusia și fostele state sovietice din Asia).

Despre extinderea NATO și influența sa în spațiul extins al Mării Negre

Spațiul extins al Mării Negre este reprezentat geografic de spațiul Mării Negre (cu țările riverane), la care se adaugă și spațiul dintre Marea Neagră și Marea Caspică, dar și Moldova (adică acele zone influențate de evenimentele din Marea Neagră).

NATO cuprinde în prezent 50% din țările riverane la Marea Neagră, mai precis trei state (Turcia, Bulgaria, România), iar din celelalte trei, două (Ucraina și Georgia) doresc să facă parte din alianță. Singura oponentă a extinderii NATO în zonă este Rusia, care deține 17% din litoralul Mării Negre, dar care, totuși, privește Marea Neagră ca fiind un „nașe more”, adică, un „lac rusesc”. De ce? Din cauza moștenirii, a mentalității, dar și pentru că deține forța cea mai puternică din zonă (Flota rusă a Mării Negre). Probabil, la acestea trebuie adăugat și faptul că în adâncurile gândirii politice persistă și ideea că „ursul rus” încă hibernează și că oricând poate să-și impună prin forță strategia dorită în zonă.

Țările din zona caucaziană, dar și Moldova, doresc să progreseze, să o ducă mai bine. Ele văd

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

în NATO un prim pas spre un astfel de progres. NATO a câștigat, pe bună dreptate, respectul acestor state. A aparține unei astfel de organizații este considerat, de către cei cu mijloace de informare suficient de realiste, a face parte din lumea civilizată. Pe de altă parte, NATO fiind o organizație militară, extinderea sa este combătută și nedorită în zonă.

Politica NATO în gestionarea crizelor poate fi considerată cea mai coerentă, în sensul că are acțiuni coordonate, inițiate în scopul de a evita o criză, de a preveni escaladarea într-un conflict armat și de a stopa ostilitățile, dacă acestea apar. În așa-numitele conflicte înghețate din regiunea Mării Negre, organizația nu s-a implicat în mod direct. NATO promovează, prin intermediul Parteneriatului pentru Pace, creșterea stabilității, diminuarea amenințărilor la adresa păcii și consolidarea relațiilor în domeniul securității și interoperabilității dintre statele partenere și organizația nord-atlantică.

La summit-ul de la Riga, din 28-29 noiembrie 2006, oficialii NATO au declarat pentru prima dată că Alianța susține integritatea teritorială, independența și suveranitatea Republicii Moldova și a statelor din Caucazul de Sud. Însă, refuzul temporar de a acorda Georgiei includerea în Planul de acțiune privind preaderarea la NATO, cu ocazia summit-ului de la București, din 2-4 aprilie 2008, a tensionat și mai mult situația din Abhazia și Osetia de Sud. În viitor, probabil, Georgia va face parte din Alianță, ceea ce va însemna că extinderea NATO va fi un proces firesc, cu toată opoziția Rusiei.

Despre promovarea acerbă, insistentă și constantă a intereselor unor state din Marea Neagră în diverse zone adiacente, în special în spațiul caucazian

După reșezarea geopolitică în fostul spațiu sovietic, au apărut noi tendințe de promovare a intereselor unor state din zona Mării Negre. Vorbim aici de Turcia, care dezvoltă o politică foarte activă în varii domenii, începând de la probleme de securitate zonală și până la probleme de mediu. Având foarte multe inițiative în domeniul cooperării regionale și susținându-le cu tenacitate, dar și cu argumente solide, statul turc și-a dobândit o poziție marcantă în zona Mării Negre. Prin respectarea principiilor politicii pe care o promovează, acesta a obținut respectul statelor din zona Mării

Negre. Interesul Turciei este atât economic (realizat prin refacerea „drumului mătăsii”, respectiv prin tranzitarea teritoriului de către conducte de hidrocarburi dinspre Asia spre Europa), cât și strategic, prin influența pe care o exercită în lumea musulmană, în special în spațiul caucazian.

Turcia este principalul inițiator și susținător al unor organisme sau acțiuni, desfășurate în comun de către țările riverane Mării Negre, cu scopul declarat de întărire a încrederii între statele din regiune și realizarea cooperării dintre acestea pentru combaterea criminalității, a terorismului, a traficului ilegal de armament, droguri, a poluării etc.

Principalele inițiative privind organizațiile de colaborare dintre statele riverane Mării Negre sunt:

- Cooperarea Economică a Mării Negre (CEMN);

- Acordul de înființare a Grupului de Cooperare Navală din Marea Neagră, activat din anul 2001 (BLACKSEAFOR);

- Operația Black Sea Harmony, inițiată de Turcia în martie 2004 (România a semnat memorandumul de participare în aprilie 2009). Este o operație desfășurată în complementaritate cu Operațiunea Active Endeavour din Marea Mediterană, prin intermediul căreia se urmărește monitorizarea rutelor maritime și urmărirea/escortarea navelor suspecte, în vederea combaterii riscurilor maritime din Marea Neagră.

Se poate vedea limpede că Turcia va continua să ducă o politică extrem de incisivă în arealul Mării Negre și în spațiul musulman asiatic, pentru a-și promova interesele, dar, mai ales, pentru a-și alimenta ambițiile de putere regională.

Despre delimitarea zonelor maritime de interes (zona economică exclusivă, platoul continental)

Un pas important pentru reducerea vulnerabilităților în zona Mării Negre îl reprezintă reglementarea și recunoașterea internațională a delimitării zonelor maritime de interes.

Ca urmare a dispariției URSS, au rămas nerezolvate delimitările zonei economice exclusive și a platoului continental, cel puțin în zona României.

Disputa cu fosta URSS pentru delimitarea platoului continental s-a perpetuat, după destrămarea acestui imperiu, partener fiind de

această dată Ucraina, iar delimitarea s-a referit la zona economică exclusivă. „Mărul discordiei” l-a constituit Insula Șerpilor și regimul acesteia.

Trecând peste faptul că statuarea Insulei Șerpilor ca aparținând Ucrainei s-a făcut abia după anul 2000, prin semnarea de către președintele României (Emil Constantinescu) a tratatului cu Ucraina, trebuie spus că această bucată de stâncă, de aceeași origine ca și a munților Dobrogei, are ape teritoriale de 12 Mm, iar România, în dreptul insulei, are doar 9 Mm ape teritoriale.

Pretențiile Ucrainei ca această insulă să aibă și zonă economică exclusivă (contrar Convenției ONU privind dreptul mării în ce privește regimul insulelor) și încercarea sa de a demonstra că insula are viață proprie au fost demontate de Tribunalul de la Haga.

În urma sesizării României și a unei analize de mai mulți ani, zona în dispută a fost, în proporție de 70%, adjudecată de țara noastră.

Rămâne sau nu o problemă de actualitate stabilirea limitelor platoului continental și a zonei economice exclusive? Deocamdată, hotărârea de la Haga privind rezolvarea diferendului româno-ucrainean referitor la zona economică exclusivă naște patimi la Kiev și poate fi considerată o problemă care este încă o sursă de criză. La aceasta se adăugă problema canalului Băstroe și exploatarea mai intensivă a hidrocarburilor din Marea Neagră (din zona de mare care a fost atribuită României). Avem convingerea că, cel puțin pe termen scurt, problema delimitării zonei economice exclusive și a platoului continental, în mod special în nord-vestul Mării Negre, va fi una din vulnerabilitățile zonei și un motiv de încordare periodică a relațiilor dintre cele două țări.

Această delimitare este încă neterminată sau cel puțin neclară și între celelalte state din zona Mării Negre, însă nu se pune în același mod problema zonelor economice exclusive, deoarece nu avem de-a face cu aceeași miză, hidrocarburile.

Totuși, putem aprecia că spațiul închis al Mării Negre și distanțele mici dintre țărmurile față în față vor fi motiv de dispută în ceea ce privește aplicarea dreptului mării în această zonă.

Despre interesele Uniunii Europene în zonă

Ca urmare a aderării României și Bulgariei la Uniunea Europeană, granița organizației s-a extins până la Marea Neagră.

În scopul garantării propriei securități, UE trebuie să devină mult mai activă în eforturile de soluționare a conflictelor din vecinătatea apropiată.

Pentru UE, Marea Neagră reprezintă „o regiune geografică distinctă, bogată în resurse naturale, ocupând o poziție strategică la intersecția Europei cu Asia Centrală și Orientul Mijlociu”², dar și „o piață în expansiune cu potențial de dezvoltare ridicat”.

Comisia Europeană consideră că strategia de cooperare regională nu trebuie separată de politica generală a UE în regiune și trebuie tratată *în context* cu politica de preaderare a Turciei, cu politica de vecinătate a UE și a parteneriatului strategic al Uniunii cu Rusia.

Unul dintre cele mai importante obiective ale UE îl reprezintă securitatea sa energetică, prin dezvoltarea proiectelor de furnizare și transport al gazelor și petrolului din Marea Caspică, prin Marea Neagră, și crearea unui nou coridor energetic.

Alte obiective pe care le are în vedere UE în regiune sunt: promovarea drepturilor omului, a democrației, a bunei guvernări, stoparea imigrației ilegale, a traficului de persoane și a contrabandei, dezvoltarea transporturilor maritime și fluviale.

Privitor la coridorul energetic, UE va trebui să-și impună interesele, prin dezvoltarea rețelei de conducte de gaz și petrol spre Europa, dezvoltarea proiectelor de oleoducte Baku-Supse, Baku-Tbilisi-Ceyhan, gazoductul Baku-Tbilisi-Erzurum. Alte proiecte avute în vedere și disputate în prezent sunt oleoductele Constanța-Trieste, Burgas-Vlare și Burgas-Alexandropolis. De asemenea, se mai află în studiu o conductă între Turcia și Grecia, care ar putea fi extinsă până în Italia.

Interesul UE în regiunea Mării Negre s-a materializat și prin includerea Georgiei, Armeniei, Azerbaidjanului și a Republicii Moldova în Politica Europeană de Vecinătate (PEV).

PEV este considerată un element-cheie pentru soluționarea durabilă a conflictelor din regiunea extinsă a Mării Negre, astfel că, în 2007, s-a înaintat o nouă inițiativă a UE, „Sinergia Mării Negre”, care are ca scop dezvoltarea cooperării în interiorul regiunii vizate.

„Sinergia Mării Negre” va fi construită pe baza unor programe sectoriale și a unor inițiative deja existente, în domenii precum circulația persoanelor și securitatea, energia, transporturile, mediul, politicile maritime, pescuitul, comerțul,

cercetarea, educația, șomajul, problemele sociale, știința și tehnologia.

Comisarul pentru Relații Externe și Politica de vecinătate, Benita Ferrero-Waldner, a afirmat că „Odată cu aderarea Bulgariei și României, UE a devenit parte a regiunii Mării Negre. Astăzi ne achităm de promisiunea de a dezvolta o dimensiune regională a PEV. A venit momentul să focalizăm atenția politică la nivel regional și să stimulăm procesele de cooperare existente, deschizând un spațiu pentru cooperare cu Rusia, Turcia și vecinii de la Est”.

Despre regimul juridic al strâmtorilor Bosfor și Dardanele

Convenția de la Montreux din anul 1936, care este în vigoare și astăzi, a reglementat regimul juridic al strâmtorilor Bosfor – Dardanele, astfel:

- s-a acceptat remilitarizarea zonei strâmtorilor;

- dreptul de trecere pentru navele comerciale este recunoscut tuturor statelor. Pe timp de război, acest drept este recunoscut numai în cazul în care Turcia nu este beligerantă. Dacă este parte într-un conflict militar, Turcia are dreptul de a interzice trecerea navelor comerciale ale statelor inamice, iar navele comerciale ale neutrilor au drept de liberă trecere, cu condiția de a nu ajuta inamicul;

- navele de război, în timp de pace, au dreptul de liberă trecere prin strâmtori, dar cu anumite restricții privind tonajul, pentru navele de război ale statelor riverane;

- pe timp de război și în cazurile în care Turcia nu este putere beligerantă, navele de război ale altor state au drept de trecere prin strâmtori, cu condiția ca între aceste state și Turcia să existe acorduri speciale.

În cadrul conferinței diplomatice de la Montreux, Nicolae Titulescu a susținut rolul Turciei în chestiunea strâmtorilor, afirmând că „Turcia va fi un garant al respectării prevederilor Convenției”. Acest lucru s-a dovedit a fi demonstrat în cel de-al Doilea Război Mondial, pe perioada căruia Turcia a fost „intenționat” menținută neutră, limitându-se astfel amploarea conflictelor în Marea Neagră. Turcia are un rol important și în prezent privind limitarea forțelor unor alianțe în Marea Neagră.

Totuși, datorită modificărilor geopolitice, se simte nevoia revizuirii unor prevederi ale regimului strâmtorilor, datorită faptului că UE, prin aderarea

României și Bulgariei, a devenit riverană Mării Negre. Ca urmare a acestui fapt, UE are dreptul să dețină forțe proprii în zonă, pentru a-și apăra interesele și pentru securizarea noilor frontiere.

În concluzie, putem afirma că Marea Neagră continuă și va continua, încă o perioadă lungă de timp, să fie o zonă unde sursele de conflict pot oricând să erupă și să eclipseze alte evenimente internaționale.

Beneficiile țărilor riverane la Marea Neagră și stabilitatea în zonă pot fi câștigate în timp, cu multă muncă și printr-o activitate susținută a statelor democratice din Europa și America.

Actorul principal în zonă rămâne, pentru mult timp de-acum înainte, Rusia. Influențele ei asupra zonei nu sunt din cele mai faste.

Singura putere ce poate anihila aceste influențe este deocamdată NATO, iar, în perspectivă, Uniunea Europeană. Mai puțin probabil să fie interesate de această zonă marile puteri asiatice.

** Lucrarea a fost prezentată în cadrul seminarului internațional cu tema: „Strategii pentru cooperare în zona Mării Negre”, organizat de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, pe 27 mai 2009.*

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 În 1954, regiunea Crimeea a fost transferată de la RSFS Rusă la RSS Ucraineană, printr-un decret al Sovietului Suprem al URSS, fără ca populația locală să fie întrebată dacă este de acord cu asta. În ultimii ani ai URSS, o parte din foștii deportați tătari s-au reîntors în zonă. Conform recensământului ucrainean din 2001, populația Crimeii era de 2.033.700 locuitori, din care 58,32% ruși, 24,32% ucraineni, 12,1% tătari, 1,44% bieloruși. Limba rusă a fost declarată drept limbă maternă de către 77% din populație, 11,4% au declarat maternă limba tătară și 10,1% limba ucraineană. În conformitate cu Tratatul din 1997, baza navală rusă a fost declarată a fi „situată în Sevastopol”, în condițiile unui contract încheiat pentru douăzeci ani și care poate fi prelungit. La început, Moscova a refuzat să recunoască suveranitatea ucraineană asupra orașului Sevastopol, considerând că orașul nu a fost niciodată, practic, integrat în RSS Ucraineană, din cauza regimului de bază militară. Moscova a renunțat la această cerere în urma încheierii tratatului bilateral „Pace și prietenie”, prin care s-a confirmat că Sevastopol aparține Ucrainei. Un tratat separat stabilește termenii unui contract pe termen lung asupra terenurilor și a resurselor din Sevastopol ce vor fi folosite de către Rusia. În urma unui sondaj

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

de opinie, desfășurat în anul 2004, 72% din cetățenii Sevastopolului au optat pentru statutul de independență a Peninsulei Crimeea. De asemenea, 95% din respondenți sprijină staționarea permanentă a Flotei ruse a Mării Negre în Sevastopol, chiar și după 2017. De asemenea,

100% din persoanele intervievate au răspuns că sunt de acord cu dubla cetățenie, rusă și ucraineană, ca fiind un drept al cetățenilor orașului Sevastopol.

2 Sinergia Mării Negre.

Contraamiralul (r) prof.univ. dr. Marius HANGANU (mhanganu@unap.ro) este locțiitorul Comandantului pentru cercetare științifică (prorector) din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.

CÂT DE IMPORTANTĂ ESTE ZONA MĂRII NEGRE (ZMN) PENTRU SECURITATEA CONTINENTALĂ ȘI GLOBALĂ? STUDIU DESPRE JUCĂTORI ȘI PIVOȚI GEOSTRATEGICI ȘI SEMNIIFICAȚIA MAI LARGĂ A ISTORIEI

Dr. Florin DIACONU

Studiul explorează două răspunsuri diferite la întrebarea „cât de importantă este Zona Mării Negre (ZMN)?”. Primul răspuns este bazat pe ideile și conceptele lui Zbigniew Brzezinski: ZMN este o regiune unde 60% dintre jucătorii și pivoții geostrategici într-adevăr importanți din Eurasia, plus SUA sunt prezenți (fie prin prezența geografică, fie prin interese majore de toate tipurile). Această trăsătură face ca ZMN să fie realmente semnificativă pentru securitatea continentală și globală. Al doilea răspuns e bazat pe istorie: ZMN e importantă pentru că, în mai multe ocazii, a fost țel/țintă pentru marile puteri în contextul unor conflicte și/sau războaie majore.

Cuvinte-cheie: Zona Mării Negre (ZMN); pivoți geostrategici; jucători geostrategici; istorie; interese naționale; NATO; conflict internațional; război.

Problema centrală pe care acest studiu încearcă să o exploreze este „cât de importantă e Zona Mării Negre (ZMN) pentru securitatea continentală și globală?” La o asemenea întrebare se poate răspunde în mai multe feluri. Una dintre soluții este aceea de a formula o evaluare a semnificației ZMN direct legată în special (sau chiar numai) de interesele de toate tipurile (atât pe termen scurt, cât și pe termen mediu și lung) ale uneia dintre țările regiunii (aceasta ar putea fi România, dar la fel de bine oricare alta). Dar, dacă adoptăm o

astfel de soluție, puteam cu ușurință să cădem într-o capcană primejdioasă și adâncă. Așa ceva s-ar putea întâmpla cel puțin ca urmare a unui motiv serios: orice țară din ZMN, la fel ca orice stat al lumii, are mai ales interese particulare (specifice, deci, înguste) de toate tipurile, în timp ce chestiunea care ne preocupă se referă la probleme mai generale (sau mai puțin înguste, mai puțin particulare). Tocmai de aceea, un răspuns de tipul „credem că ZMN este foarte importantă, fiindcă țara cutare are interese majore în regiune” nu este pe deplin acceptabil din perspectivă academică (deși ar putea fi mai mult decât acceptabil atunci când vorbim despre perspectiva oferită – ca și despre constrângerile generate – de unele dintre elementele de politică externă pe care respectivul stat trebuie să le imagineze și să le aplice). Mai mult, un răspuns de tipul „credem că Zona Mării Negre este importantă pentru simplul motiv că țara cutare crede aceasta” mai înglobează și o altă vulnerabilitate: cei mai mulți dintre actorii politici de pe țărmurile Mării Negre n-au fost, nu sunt și nu vor fi niciodată, în niciun scenariu de viitor, mari puteri. Într-o astfel de situație, oricare dintre interesele de politică externă ale României (sau ale Bulgariei, sau ale Moldovei, sau ale Georgiei), împreună cu oricare dintre atitudinile și evaluările ce aparțin sau sunt utilizate de aceste țări au doar o importanță limitată pentru scena continentală sau globală. Vorbim aici despre o importanță direct

corelată cu rolul limitat pe care astfel de țări îl pot juca pe arena internațională (și, în cazul special al României, cu rangul real al puterii naționale a țării noastre). Aceasta este, în cel mai bun caz, o putere mijlocie cu ambiții regionale semnificative – nu neapărat sprijinite de resurse suficiente – care ținesc un statut internațional ceva mai influent și mai plin de prestigiu, acela de lider sub-regional.

Un răspuns cu puternice rădăcini teoretice

Faptul că am identificat ce tip de răspuns ar trebui să evităm este, în mod clar, un pas foarte important. Dar nicidecum unul realmente suficient. Una dintre uneltele intelectuale foarte puternice pe care le-am putea utiliza în încercarea de a da un răspuns corect întrebării formulate încă din titlul acestui studiu este să folosim un grup semnificativ de *concepte* puternice și relevante. Alegând în mod deliberat să folosesc cadrul conceptual al teoriei realiste clasice a relațiilor internaționale (vezi *Politics among Nations* a lui Hans J. Morgenthau), vom folosi trei concepte importante. Primul este acela de „mare putere” (sau de „putere dominantă”), acordând o atenție specială intereselor actorilor de acest tip în ZMN. Aceasta înseamnă, între altele, că o zonă geografică (sau geostrategică) e într-adevăr importantă atunci când mai multe dintre marile puteri au interese semnificative în regiune. Mai mult decât atât, cu cât e mai mare numărul puterilor mari/dominante cu interese semnificative în regiune, cu atât mai importantă devine zona în cauză. Dar intenția noastră e aceea de a folosi alte două concepte majore – „jucători” și „pivoți” geostrategici¹. Primul concept desemnează statele capabile (atât datorită resurselor de putere, cât și datorită voinței politice) să-și urmărească interesele în regiuni largi ale lumii, inclusiv departe de granițele naționale. Rezultatele acțiunilor actorilor de acest tip sunt schimbări semnificative pe arena internațională, influențând interesele altor actori majori. Dimpotrivă, pivoții sunt regiunile (sau statele) clar incapabile (sau nu suficient de puternice) pentru a realiza aceleași obiective ca și jucătorii. Ca urmare, pivoții sunt obligați să accepte o condiție predominant pasivă – aceea de zone al căror control e motiv de conflict sau de compromis strategic al marilor jucători. Acești pivoți geostrategici sunt țări unde au loc multe dintre schimbările provocate de acțiunile jucătorilor. Când vorbim despre jucători și pivoți geostrategici,

putem folosi lista propusă și explicată de Zbigniew Brzezinski. Acest autor serios, experimentat și foarte influent afirma că în Eurasia există azi cinci jucători și cinci pivoți geostrategici majori. Jucătorii ar fi, spune Brzezinski, Franța, Germania, Rusia, China și India. Un al șaselea jucător major sunt SUA, dar America e un jucător cu interese și capacități de acțiune globale (prezent nu doar în Eurasia, ci peste tot în lume). Cei cinci pivoți ar fi Ucraina, Azerbaidjanul, Coreea de sud, Turcia și Iranul. Ultimii doi pivoți, crede Brzezinski, ar fi și jucători geostrategici zonali².

Dacă analizăm aceste două liste constatăm că mulți dintre jucători și pivoți au fie legături geografice directe cu – fie măcar interese majore în – Zona Mării Negre (ZMN). *Rusia* (populație totală de peste 140 milioane oameni și PNB de aprox. 2,225 trilioane USD în 2008³) controlează o mare parte din țărmurile Mării Negre, inclusiv (ca urmare a unui set complex și fragil de acorduri cu Ucraina) Peninsula Crimeea, cu marea bază navală Sevastopol. Rusia a fost, sute de ani, în conflict cu Turcia pentru controlul ZMN. Turcia este un alt jucător important în ZMN (76 milioane oameni și PNB de 906 miliarde USD în 2008; Ankara absoarbe mai mult de 17% din exporturile Azerbaidjanului și produce 10% din ceea ce importă această țară-pivot). Rolul geostrategic al Turciei este întărit de controlul asupra Strâmtorilor ce leagă Marea Neagră de Mediterana, ca și de faptul că țara e un membru-cheie al NATO. *Ucraina* (peste 45 milioane oameni și PNB de aprox 337 miliarde USD) este de asemenea mare putere regională, deținătorul *de jure* al Crimeei și o țară cu elite politice puternic divizate: unii dintre liderii de la Kiev vor o înțelegere strategică pe termen lung cu Rusia; alții, dimpotrivă, vor integrarea rapidă în lumea occidentală. Influența politică și strategică a Rusiei în Ucraina este puternic consolidată de faptul că Moscova absoarbe cam un sfert din exporturile Kievului și produce tot cam un sfert din importurile totale ale Kievului. Ucraina era pe punctul să intre în NATO, dar mai multe mari puteri europene au blocat eficient o aderare rapidă dorită și sprijinită de SUA. Conform mai multor surse de informații deschise, aceste mari puteri cu interese în ZMN sunt *Germania* (cel mai puternic actor din cadrul UE și cel mai puternic pilon al componentei europene a NATO; cu o populație de 82 milioane persoane și un PNB de 3,8 trilioane USD, ceea ce înseamnă 35.000 USD/cap de locuitor), *Franța*

(cu resurse de putere mai mici decât ale Germaniei – 64 milioane oameni și PNB de doar 2,1 trilioane USD; țara are în mod tradițional interese strategice în și puternice legături culturale cu ZMN, fiind uneori mai activă decât Germania pe arena internațională) și poate *Marea Britanie* (ce nu mai e jucător geostrategic major, conform lui Brzezinski, dar care rămâne o mare putere și acționează, în multe ocazii, ca partener de încredere al SUA. *Azerbaidjanul* (8,2 milioane oameni și PNB de 73 miliarde USD în 2008), unul din cei cinci pivoți majori ai Eurasiei, se află la doar câteva sute de kilometri de țărmurile Mării Negre și aparține în mod natural Zonei Lărgite a Mării Negre. SUA (307 milioane oameni și PNB de 14,3 trilioane USD în 2008), singura superputere globală de astăzi, au de asemenea interese strategice și economice majore în ZMN. De exemplu, SUA absorb 4,8 % din exporturile și produc 4,7% din importurile Azerbaidjanului. SUA au avut un rol important în integrarea României și Bulgariei în NATO. SUA au încercat să lărgescă și mai mult Alianța Nord-atlantică, prin integrarea cât mai rapidă a Ucrainei și Georgiei, dar acest țel geostrategic a eșuat la Summit-ul NATO de la București, în 2008.

Toate acestea înseamnă că un jucător major și doi pivoți majori geostrategici țin geografic de ZMN. Un al treilea pivot se află la foarte mică distanță de Zona Mării Negre (ZMN), în timp ce alți doi jucători eurasiatici, ca și SUA, au interese majore în zonă. Aceasta înseamnă că *6 din cei 10 actori majori din Eurasia (jucători plus pivoți) sunt fie direct prezenți, fie cu interese majore în ZMN, lor adăugându-li-se SUA. Concluzia e simplă: ZMN e într-adevăr importantă în plan geostrategic, măcar fiindcă atât de mulți dintre actorii cu adevărat importanți ai arenei internaționale sunt adânc implicați în evoluțiile de toate tipurile din zonă.*

Un alt răspuns, unul cu rădăcini adânci în istorie

Un alt răspuns foarte puternic la întrebarea legată de semnificația globală a Zonei Mării Negre (ZMN) este unul care folosește mai multe episoade semnificative ale istoriei universale. Atenția va fi în mod natural concentrată asupra unor episoade capabile să demonstreze, într-un fel sau altul, *cât de importantă e o regiune, ca și dacă importanța sa geostrategică e o trăsătură perenă a relațiilor internaționale.* Unele regiuni geografice sunt în

mod clar foarte importante. Atlanticul, de exemplu, a fost țel sau țintă majoră în mai multe competiții geostrategice extrem de intense, de-a lungul mai multor secole: lungul conflict între Spania și Anglia, lungul și înverșunatul conflict între Franța și Anglia și, mai recent, ambele Războaie Mondiale. Războiul Rece a însemnat, și el, o serioasă competiție între voința politică a URSS, care a încercat continuu să iasă în Atlantic (măcar pentru a putea tăia sau bloca, la nevoie, rutele de transport strategic ce leagă America de Nord de Europa Occidentală) și voința politică a SUA (stat care a reușit, inclusiv folosind NATO, să mențină controlul atât asupra țărmurilor Atlanticului cât și asupra rutelor trans-atlantice). Un model de analiză asemănător poate fi folosit și atunci când evaluăm importanța geostrategică a ZMN, ca și perenitatea acestei importanțe. *În mai multe ocazii, acest teatru de operațiuni relativ restrâns a fost țel/țintă, fie în competiția dintre marile puteri (uneori escaladată rapid până la nivelul de război deschis), fie în cadrul altor acțiuni prin care marile puteri au încercat să-și proiecteze forța militară și influența politică în regiune, pentru a-și întări statutul lor transregional de putere.* Primul episod major care dovedește importanța geostrategică a ZMN este misiunea întreprinsă în Marea Neagră de o masivă escadră ateniană condusă de însuși Pericles⁴. Două milenii mai târziu, genovezii și turcii au fost în directă competiție pentru Marea Neagră. După alte câteva secole, Rusia și Turcia au purtat mai multe războaie majore pentru controlul ZMN. Echilibrul relativ de putere din regiune a fost direct amenințat de Rusia pe la 1850, și politica expansionistă a acestui imperiu a generat un răspuns imediat și masiv: mari efective terestre și navale ale Franței și Marii Britanii au fost trimise în ZMN, „îndiguind” eficient expansiunea rusă⁵. La începutul Primului Război Mondial, Germania a făcut Turciei un cadou atractiv, respectiv două nave mari de război (crucișătorul ușor *Breslau* și puternicul crucișător de bătalie *Goeben*, ambele nave moderne, lansate la apă în 1911). Ca într-un complex joc de domino, aceasta a fost ultima piesă menită să ducă la o decizie strategică – aceea de a se alătura Puterilor Centrale, adoptată de Turcia în noiembrie 1914⁶. Și în anii celui de-al Doilea Război Mondial, ZMN a fost un teatru major de operații militare ca și pentru manevre politice de toate tipurile, implicând Germania⁷, Rusia Sovietică, Marea Britanie, Italia și SUA. La

începutul Războiului Rece, cel mai semnificativ dintre experimentele timpurii ce avea să confirme eficiența politicii de *containment* a fost unul întreprins tot în ZMN (Doctrina Truman, aplicată în Grecia și Turcia). Și astăzi, un alt eveniment semnificativ dovedește că ZMN continuă să fie țel/țintă de mare importanță geostrategică al voinței și intereselor marilor puteri. Este vorba despre scurtul dar semnificativul război ruso-georgian din 2008, pe care diverși jurnaliști l-au comparat mai mult sau mai puțin precis cu „strivirea de către Leonid Brejnev a Primăverii de la Praga sau cu invazia lui Hitler în Cehoslovacia”⁸.

Cea mai concisă concluzie a acestui studiu îi privește nu pe actorii foarte importanți ai relațiilor internaționale ce au interese extrem de serioase – și adesea perene – în Zona Mării Negre, ci privește în special soarta puterilor mici și mijlocii din regiune (țări ca Bulgaria, România, Moldova și Georgia). *Aceste state trebuie să înțeleagă că implicarea marilor puteri în ZMN e un fapt; că această implicare poate fi o uriașă fereastră de oportunitate (dacă și când e folosită corect); precum și că prezența și interesele marilor puteri în ZMN constituie și un mare generator de constrângeri și de riscuri (și mă refer aici în special la cele geostrategice). Puterile mici și mijlocii în ZMN trebuie să înțeleagă foarte clar toate acestea, dar trebuie mai ales să acționeze în consecință.*

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Zbigniew BRZEZINSKI, *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperatiile sale*

geostrategice, Univers Enciclopedic, București, 2000, p. 53.

2 Pentru aceste liste vezi *Ibidem*, p. 54.

3 Pentru majoritatea cifrelor citate în continuare, vezi *The World Factbook*, pe site-ul CIA, fișe de țară actualizate la 14 mai 2009, la adresa www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/.....

4 PLUTARH, *Pericles*, XX (în *Vieți Paralele*, Vol. I. Ed. Științifică, 1960).

5 Pentru interesele și comportamentul marilor puteri în Războiul din 1853-1856, vezi și concisa prezentare din Henry KISSINGER, *Diplomația*, Ed. All, București, 1998, pp. 82-84 și 88.

6 Pentru felul în care Turcia a fost atrasă, pas cu pas, vreme de mai multe decenii, pe o orbită politică gravitând în jurul Germaniei vezi William CARR, *A history of Germany, 1815-1945*, Edward Arnold, 1969, pp. 227-228 și 238. Pentru decizia Turciei de a se alătura la 2 noiembrie 1914 Puterilor Centrale, vezi Pierre RENOUVIN, *Primul Război Mondial*, Ed. Corint, București, p. 21. Pentru o scurtă descriere a navelor *Goeben* și *Breslau* și a rolului lor în Primul Război Mondial, vezi Tony GIBBONS (general editor), *The Encyclopedia of Ships*, Silverdale Books, 2001, pp. 300, 318-319.

7 Pentru planurile și acțiunile Germaniei în ZMN și Crimeea, vezi H.R. TREVOR-ROPER (editor), *Hitler's War Directives, 1939-1945*, Pan Books, London and Sydney, pp. 179, 183, 188, 190, 194-196, 203, 215 (pentru Marea Neagră) și 143, 149, 151, 153, 179, 186-187, 197 și 237 (pentru Crimeea).

8 Charles KING, „The Five-Day War. Managing Moscow after the Georgia Crisis”, în *Foreign Affairs*, vol. 87, no. 6, noiembrie/decembrie 2008, p. 3.

Dr. Florin DIACONU (florin.diaconu@fspub.ro) predă Relații Internaționale și Studii Strategice la Facultatea de Științe Politice a Universității din București (FSPUB). Este cercetător științific gradul II la Institutul Diplomatic Român (IDR), co-editor al Revistei IDR și absolvent al Colegiului Național de Apărare (2000).

COOPERARE PENTRU ȘI ÎMPOTRIVA SECURITĂȚII LA MAREA NEAGRĂ

Dr. Alexandra SARCINSCHI

Regiunea Mării Negre constituie un spațiu în care cooperarea îmbracă numeroase forme. Cu toate acestea, oportunitățile și posibilitățile de cooperare nu sunt pe deplin valorificate. Motivele acoperă o plajă întinsă: de la concepțiile diferite asupra securității și stabilității în regiune pe care le au cele șase țări riverane, la moștenirea istorică și procesul dificil de reformă către democrație și economie de piață ce au generat factori perturbatori ai armonizării intereselor țărilor riverane. În plus, statele de aici se confruntă cu o formă de cooperare ce tinde să zădărnicească eforturile de sporire a securității, anume cooperarea generatoare de insecuritate între actorii aflați în afara legii.

Cuvinte-cheie: Marea Neagră, cooperare, securitate, insecuritate, mentalitate regională.

De peste un deceniu, asistăm la accentuarea tendințelor de fragmentare din regiunea Mării Negre. Acestea, corelate cu evoluția spre integrare și creare de stabilitate a Uniunii Europene și a NATO, generează dileme geopolitice actorilor din regiune, care doresc să își afirme interesele strategice economice, politice și militare distincte. În acest context, principalele provocări la adresa statelor riverane și a celor din regiune sunt armonizarea diverselor interese ale actorilor statali și nonstatali și eficientizarea numeroaselor inițiative de cooperare deja existente. Se pare că răspunsul la aceste provocări se află într-o nouă „mentalitate regională” bazată pe patru elemente principale: spirit de parteneriat, sprijin și respect reciproc, cooperare pe teme clare și relații pozitive și constructive între guvernele din regiune.

Totuși, de ce este nevoie de asemenea eforturi de stabilizare și dezvoltare a regiunii Mării Negre? Marea Neagră constituie o punte de legătură între două „lumi”: Occidentul dezvoltat, aglomerat și energofag și Estul în curs de dezvoltare, vast și bogat în resurse naturale. Aici se întâlnesc interesele foștilor principali actori statali ai Războiului

Rece, dar și cele ale organizațiilor internaționale. Marea Neagră este un spațiu al competiției pentru putere, ce continuă să se deruleze, chiar și în condițiile crizei economico-financiare globale și ale recrudescenței mesajelor pozitive orientate spre pacea și securitatea lumii. Astfel, cooperarea pentru stabilizarea și dezvoltarea acestei regiuni constituie o sarcină dificilă pentru actorii statali și nonstatali, care vor trebui să aloce mai multe resurse pentru atingerea scopului propus.

Forme de cooperare

Prin definiția sa clasică, cooperarea internațională are conotații pozitive, ea reprezentând ajustarea deliberată a politicilor de către state care încearcă să rezolve o problemă comună sau să obțină câștiguri mutuale¹. Totuși, noile caracteristici ale mediului de securitate au demonstrat că nu doar statele pot fi actorii implicați în aceste procese, iar finalitățile pot avea și efecte negative. În ultimul deceniu, teoriile referitoare la cooperarea internațională² au fost centrate pe trei elemente:

1. Actorii nonstatali, care, în număr din ce în ce mai mare, joacă roluri importante în toate formele de cooperare internațională (de la organizațiile internaționale la companiile private). Această tendință semnifică eroziunea autorității statelor-națiune, ca unități primare de analiză la nivel internațional.

2. Normele și ideile împărtășite la nivel transnațional, ce constituie o sursă a cooperării durabile. Prin introducerea acestui element de analiză, este recunoscut faptul că modelul explicativ anterior, bazat pe factori economici și militari, nu mai este suficient pentru a determina natura și amploarea proceselor de cooperare internațională.

3. Eficiența cooperării, ca subiect de maxim interes, prin care este vizată atât modalitatea în care statele aplică acordurile și măsurile luate în

comun, cât și gradul în care acordurile rezolvă problemele cărora li se adresează.

Analizând, din această perspectivă, procesele de cooperare în regiunea Mării Negre, observăm că se poate vorbi despre două principale forme de cooperare internațională:

1. cooperarea internațională ce are ca efect sporirea stabilității și securității în regiune, pe care o putem numi *cooperare internațională ca generator de securitate*;

2. cooperarea internațională ce are ca efect erodarea stabilității și securității în regiune, adică *cooperare internațională ca generator de insecuritate*.

A recunoaște existența concomitentă a acestor două categorii reprezintă un punct esențial în stabilirea unei metodologii de analiză a formelor și a modalităților de sporire a cooperării într-o anumită regiune.

Cooperarea internațională ca generator de securitate

Ca generator de securitate, cooperarea internațională trebuie să se adreseze tuturor domeniilor în care există riscuri, pericole și amenințări la adresa securității, la oricare dintre nivelurile sale de manifestare.

Prin aceste forme de cooperare, se încearcă rezolvarea unor probleme ce, în ultimele decenii, au sporit în intensitate. Nevoia de extindere și intensificare a cooperării în această regiune poate fi argumentată prin câteva aserțiuni rezultate din dezbaterile desfășurate între specialiștii în domeniu³:

- amenințările cresc în amploare, în special criminalitatea transfrontalieră, și pot fi controlate numai prin intermediul formelor de cooperare regională;

- posibilitățile de dezvoltare economică, în multe dintre țările din regiune, ar putea beneficia de pe urma anumitor eforturi de cooperare, ca, de exemplu, infrastructura de transport sau conexiunile de zbor;

- asemenea forme de cooperare creează identități, construiesc încredere reciprocă între actorii regiunii și favorizează realizarea și conservarea păcii, în special, între foștii rivali;

- Uniunea Europeană, ale cărei frontiere sunt la Marea Neagră, este interesată de realizarea și menținerea stabilității în regiune, ceea ce

motivează crearea unor noi inițiative de cooperare regională;

- acei actori din regiune – fie că sunt guverne, formațiuni din opoziție sau societate civilă –, care luptă pentru consolidarea democrației și a statului de drept, sunt interesați, în mod deosebit, de cooperarea și cu alți actori, din alte zone ale lumii, cu scopul promovării intereselor lor regionale.

Cooperarea în zona Mării Negre este impusă, pe de o parte, de presiunile externe regiunii – extinderea NATO și a UE, exploatarea resurselor energetice din zona Mării Caspice și transportul acestora spre Vest, controlul internațional al traficului de droguri, de arme și de persoane, combaterea crimei organizate etc. – și, pe de altă parte, de numeroasele presiuni interne, pe cele două paliere: statal – modernizarea economiilor statelor de aici, democratizare, acces la resurse energetice etc. – și, respectiv, regional – idealul transformării regiunii dintr-o zonă de confruntare într-o zonă de confluență.

În primul rând, extinderea spre est a NATO și a UE a transformat regiunea Mării Negre într-un spațiu de manifestare a numeroase parteneriate, programe și proiecte internaționale destinate în aceeași măsură stabilizării și dezvoltării, dar și pregătirii pentru integrarea în instituțiile euro-atlantice. Din acest punct de vedere, relațiile dintre statutul internațional și strategiile de securitate ale țărilor riverane sunt configurate astfel:

1. țările membre NATO și/sau UE, Bulgaria, România și Turcia (nu este membră UE, dar a semnat Acordul de Parteneriat și participă la Sinergia Mării Negre), care își structurează strategiile de securitate în funcție de statutul și rolul internațional implicate, de apartenența la aceste organizații;

2. Federația Rusă, care are o viziune distinctă despre securitate, izvorâtă din poziția sa în relațiile internaționale, dar este un partener important atât al NATO (Consiliul NATO-Rusia și Misiunea Militară de Legătură a NATO la Moscova), cât și al UE (Acord de Parteneriat și Cooperare, Sinergia Mării Negre);

3. țările aspirante la statutul de membru NATO și/sau UE, Georgia (Dialog Intensificat cu NATO, iar în urma Summit-ului de la București din 2008, în cadrul căruia a primit doar o promisiune în ceea ce privește aderarea, relațiile sale cu Alianța au devenit mai strânse, prin crearea unei Comisii NATO – Georgia, în relația cu UE, este beneficiara

unui Acord de Parteneriat și Cooperare și a unui Plan de Acțiune în ceea ce privește Politica Europeană de Vecinătate; conflictul cu Rusia a determinat Uniunea să întărească relațiile, prin furnizarea de sprijin financiar substanțial, în valoare de 6 milioane euro, pentru populația afectată) și Ucraina (situație similară în urma Summit-ului de la București, existența de peste 10 ani a Comisiei NATO – Ucraina, înființarea Grupului de lucru NATO – Ucraina pentru reforma Apărării; partener principal în cadrul Politicii Europene de Vecinătate și beneficiara unui Plan de Acțiune cu UE, bazat pe Acordul de Parteneriat și Cooperare), care au început un proces de adaptare la cerințele aderării/integrării în aceste organizații.

În al doilea rând, celelalte tipuri de presiuni externe au determinat creșterea numărului de instrumente de cooperare în domeniile economic, politic și militar. La nivel regional, există organizații și inițiative precum: UE și NATO, OSCE (Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa), CSI (Comunitatea Statelor Independente), SECI (Inițiativa de Cooperare Sud-Est Europeană), SEECF (Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est), SPSEE (Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est), OCEMN (Organizația pentru Cooperare Economică la Marea Neagră), BLACKSEAFOR (Grupul de Cooperare Navală la Marea Neagră), SEEBRIG (Brigada Multinațională din Sud-estul Europei), Black Sea Harmony etc.

UE, ale cărei granițe au ajuns la Marea Neagră, a dezvoltat patru principale politici și inițiative ce se adresează țărilor din regiune:

1. *Politica Europeană de Vecinătate* (2004) – țări din regiune incluse: Armenia, Georgia, Moldova, Ucraina;

2. *Sinergia Mării Negre* (2007) – țări din regiune incluse: Armenia, Georgia, Republica Moldova, Ucraina, Turcia și Rusia;

3. *Parteneriatul Estic* (2008) – țări din regiune incluse: Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina;

4. *Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est* (1999), reorganizat în 2008 sub denumirea de Consiliul pentru Cooperare Regională, ce cuprinde toate țările din sud-estul Europei.

De asemenea, NATO a dezvoltat cinci instrumente prin care promovează cooperarea în regiune:

1. *Parteneriatul pentru Pace* (1994) -

participanți din regiunea Mării Negre: Armenia, Georgia, Moldova, Rusia, Ucraina;

2. *Inițiativa Sud-Est Europeană* (2000) - programe și inițiative de promovare a cooperării regionale și a stabilității pe termen lung în Balcani;

3. *Consiliul NATO - Rusia* (2002) și Misiunea Militară de Legătură a NATO la Moscova (2002);

4. *Comisia NATO-Georgia* (2008);

5. *Comisia NATO-Ucraina* (1997).

La fel de importante pentru dezvoltarea regiunii sunt și inițiativele unor organizații, precum:

- Consiliul Europei prin *Euroregiunea Mării Negre* (septembrie 2008), ce reprezintă un forum de cooperare al autorităților locale din bazinul Mării Negre (semnatar la 26 septembrie 2008: Armenia, Bulgaria, Georgia, Republica Moldova, România; invitați să adere: Turcia, Grecia, Azerbaidjan, Ucraina). Obiectivele sale sunt: stimularea cooperării interregionale și a reflexelor de colaborare transfrontalieră în regiunea limitrofă Mării Negre; consolidarea practicilor bunei guvernări; dezvoltarea economică; dezvoltarea solidarității sociale și a armoniei interetnice; cooperarea transfrontalieră prin Grupul European pentru Cooperare Transfrontalieră (GECT) și Politica Europeană de Vecinătate (PEV).

- Organizația pentru Cooperare Economică la Marea Neagră (OCEMN), ce funcționează oficial de la 1 mai 1999 (țări membre: Albania, Armenia, Azerbaidjan, Bulgaria, Georgia, Grecia, Republica Moldova, România, Rusia, Serbia, Turcia, Ucraina). Printre obiectivele sale principale se numără: realizarea unei zone de securitate, stabilitate și prosperitate prin cooperare economică regională; domenii de cooperare: agricultură, bănci și finanțe, combaterea crimei, cultură, probleme vamale, asistență la urgențe, educație, energie, protecția mediului, sănătate, schimb de date și informații statistice, comunicații, bună guvernare, știință și tehnologie, întreprinderi mici și mijlocii, turism, comerț și dezvoltare economică, transporturi; proiecte realizabile până în 2013-2014: autostrada inelară și magistrala feroviară ale Mării Negre.

- Organizația pentru Democrație și Dezvoltare Economică – GUAM (ODDE - GUAM), ce a fost înființată în 1996, la Viena, și a devenit operațională prin semnarea Cartei, la 6-7 iunie 2001 (Ialta). Inițial denumită GUUAM, ca acronim al statelor membre (Georgia, Uzbekistan care s-a retras în

prima parte a anului 2005, Ucraina, Azerbaidjan, Republica Moldova), are noua denumire din mai 2006. Obiectivele sale sunt: cooperarea pentru promovarea valorilor democratice, dezvoltarea stabilă, consolidarea securității internaționale și regionale, integrarea europeană. ODDE – GUAM este asociată cu competiția între cele două coridoare de transport ce leagă Europa de Asia. Rusia, Azerbaidjan și Iran negociază pentru Coridorul de Transport Internațional Nord-Sud (de-a lungul graniței dintre Rusia și statele baltice din UE, apoi la sud prin Ucraina), iar SUA ar prefera să evite Rusia și Iranul, traversând Marea Neagră și Marea Caspică.

- Comunitatea Statelor Independente (CSI), înființată la 8 decembrie 1991, are următoarele state membre: Belarus, Rusia, Georgia, Ucraina (nu este membru cu drepturi depline, deoarece nu a ratificat Carta), Azerbaidjan, Armenia, Kazahstan, Kârghâzstan, Republica Moldova, Tadjikistan, Turkmenistan (nu a ratificat Carta și, din 2005, este membru asociat), Uzbekistan. CSI are două componente principale cu impact la Marea Neagră: Spațiul Economic Comun și Organizația Tratatului pentru Securitate Colectivă (Armenia, Kazahstan, Kirgizstan, Rusia, Tadjikistan, Uzbekistan, Georgia și Belarus). Obiectivele sale declarate sunt: protejarea frontierelor statelor CSI; separarea zonelor cu probleme de teritoriul CSI; stabilirea unui sistem întrunit de apărare aeriană și coordonarea planificării militare; prevenirea și combaterea terorismului. Rusia a recunoscut în 2008 regiunile separatiste Abhazia și Osetia de Sud.

În plus, pe lângă aceste instituții și organizații, statele din regiune au inițiat și acorduri bi- și trilaterale destinate contracarării pericolelor și amenințărilor specifice secolului nostru și a riscurilor asociate acestora: România – Bulgaria – Turcia („Acord de cooperare între guvernele celor trei țări privind combaterea terorismului, corupției, traficului ilicit și spălării banilor”, 17 aprilie 1998), România – Republica Moldova – Ucraina („Protocolul de cooperare trilaterală între guvernele României, Republicii Moldova și Ucrainei” și „Declarația președinților României, Republicii Moldova și Ucrainei privind colaborarea în domeniul combaterii crimei organizate” semnate la 3-4 iulie 1997) etc. Aceste acorduri au inițiat noi forme de cooperare, cum ar fi cea prin intermediul euroregiunilor „Prutul de Sus” și „Dunărea de

Jos” sau cooperarea în cadrul zonelor economice libere (de exemplu, Zona economică liberă Galați-Giurgiuilești-Reni).

Pe lângă intensificarea modalităților de cooperare economică, în ultimii ani s-au intensificat și formele de *cooperare multiplă, interdependente*, cu largă deschidere spre toate domeniile, inclusiv în cel ecologic. De altfel, problematica ce a căpătat o importanță deosebită în cadrul agendelor de securitate ale statelor din regiune este cea legată de conservarea mediului natural, întrucât Marea Neagră se confruntă cu probleme grave legate de degradarea mediului, pierderea habitatului de către speciile aflate pe cale de dispariție și exploatare în exces. Mai mult, există o legătură de cauzalitate directă între Marea Neagră și zonele central-europene, explicată prin existența culoarului Dunăre - Marea Neagră. În acest sens, au fost instituționalizate inițiative precum Comisia Uniunii Europene pentru Comunicare în Privința Cooperării de Mediu în Regiunea Dunăre - Marea Neagră și Comisia Mării Negre, ce au rolul de a transforma substanțial politica de mediu și de a o alinia la cea a Uniunii Europene.

Au fost create și unele inițiative în domeniul cultural, al căror scop este de a contracara numărul crescând al actelor de intoleranță, violență, xenofobie, rasism, antisemitism, marginalizare și discriminare direcționate împotriva minorităților naționale, etnice, religioase și lingvistice, refugiaților, imigranților și altor grupuri sociale vulnerabile. Cooperarea nu se oprește numai la contracararea acțiunilor de acest tip, ci se dorește și să ducă, în timp scurt, la realizarea unei rețele ample a universităților, prin care să fie identificate și îmbunătățite resursele intelectuale de care este nevoie pentru o dezvoltare durabilă a statelor din regiune și, pe această bază diminuarea tuturor fenomenelor și proceselor generatoare de crize și conflicte. Exemplele cele mai importante sunt Fundația Universității Mării Negre, Rețeaua pentru Toleranță Regională la Mediterana și Marea Neagră, inițiată de UNESCO, Forumul Mării Negre pentru Dialog și Parteneriat, Fundația Internațională pentru Marea Neagră și Marea Caspică etc.

La nivel regional, formele de cooperare vizează nu numai rezolvarea unor probleme specifice mediului de securitate la început de secol XXI, ci se adresează și unor dispute mai vechi, unele chiar istorice, precum cele legate de stabilirea granițelor

maritime, a platformei continentale și a zonelor economice exclusive între statele riverane⁴. În cursul Războiului Rece, cooperarea era un concept aproape străin țărilor de aici, întrucât regiunea era divizată între țările comuniste, pe de o parte, și Turcia, pe de altă parte.

Totuși, tentative de cooperare au fost înregistrate încă din perioada ce a urmat celui de-al doilea Război Mondial, încercându-se inițierea unor forme de cooperare între România, Bulgaria și URSS prin Convenția de la Varna (1959), dar și între România, Bulgaria, Turcia și Consiliul General al Pescăriilor pentru Mediterana. Specialiștii afirmă, însă, că aceste inițiative au fost efemere și nu au înregistrat nici un efect real.

O altă încercare de cooperare, de această dată în domeniul protecției mediului, a fost cea a Convenției de la Marpol, din 1973, însă, deși toate țările riverane au ratificat acordul prin care Marea Neagră devenea o zonă protejată, implementarea sa a fost un eșec, din cauza lipsei sprijinului financiar și a dorinței de a delimita clar zonele economice exclusive ale statelor respective.

În fine, despre cooperarea internațională, ca generator de securitate, se poate spune că nu constituie numai apanajul guvernelor și al organizațiilor internaționale, ci această problemă intră și în preocupările societății civile, în special ale sectorului privat al societății. Se dorește intensificarea cooperării în domenii specifice, precum: infrastructura, transporturile și comunicațiile, sectorul manufacturier, sectorul energetic și cel al serviciilor.

Din păcate, oportunitățile și posibilitățile de cooperare la Marea Neagră nu sunt pe deplin valorificate. Unul dintre motive este cel al concepțiilor diferite asupra securității și stabilității în regiune pe care le au cele șase țări riverane. Mai mult, moștenirea istorică și procesul dificil de reformă către democrație și economie de piață au generat factori ce îngreunează armonizarea intereselor acestora.

Cooperarea internațională ca generator de insecuritate

Majoritatea formelor de cooperare enunțate anterior s-au născut ca răspuns la factorii de insecuritate existenți sau care se prefigurează, ei înșiși rezultat al cooperării în diverse domenii între actorii ai mediului de securitate. Este vorba despre

grupările teroriste și cele ale crimei organizate care fie activează în regiunea Mării Negre, fie o folosesc drept punte de legătură pentru extinderea activității lor în alte arii ale globului.

Marea Neagră poate facilita implicarea internațională a organizațiilor teroriste, permițând următoarele tipuri de acțiuni⁵:

- amplasarea bazelor, sediilor organizațiilor sau a unor elemente ale rețelelor teroriste, ale traficantilor de droguri, de arme și de persoane într-un stat sau într-o zonă ce permite acest lucru și desfășurarea de activități insurgente și teroriste pe teritoriul altor state;

- racolarea de membri pentru organizațiile teroriste, crima organizată și rețelele de traficantii din rândul țărilor slab dezvoltate economic, care se confruntă cu sărăcia;

- cooperarea, în cadru instituționalizat, a diverșilor actori din țările Regiunii Extinse a Mării Negre, care au, „la suprafață”, alte orientări decât cele ale organizațiilor teroriste, dar care finanțează acțiunile acestora din urmă;

- comercializarea și transportul de armament, ce este procurat din țările care s-au dezmembrat după căderea Cortinei de Fier și este utilizat în confruntări armate din diverse zone ale globului etc.

O altă formă de cooperare internațională ce poate genera insecuritate este aceea care se referă la plasarea statelor din regiune sub diverse sfere de influență. Extinderea NATO și a UE spre Marea Neagră a creat multe dezbateri asupra rolului pe care îl va mai deține aici Federația Rusă. De asemenea, Kremlinul și-a manifestat îngrijorarea și vis-à-vis de crearea unor baze militare americane în unele dintre țările vecine și riverane la Marea Neagră⁶. Chiar și în noua sa Strategie de securitate națională⁷, din mai 2009, Rusia face referire la aceste probleme, stabilind cu precizie punctele de reper în ceea ce privește pericolele și amenințările la adresa sa: extinderea NATO, ca reprezentat al unei arhitecturi globale și regionale falimentare, proiectul american de scut antirachetă în Europa, criza economico-financiară, terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă etc. Cu toate acestea, Rusia nu exclude întărirea cooperării atât cu SUA, cât și cu Alianța Nord-Atlantică pentru consolidarea securității în lume.

În plus, profesorul Charles King, de la Universitatea Georgetown, a mai identificat o formă de cooperare generatoare de insecuritate

între Transnistria, Abhazia, Karabah și Osetia de Sud, pe care o numește TAKO. Conform lui King, TAKO pare a fi mult mai activă decât ODDE - GUAM, organizația statelor din care aceste provincii fac parte⁸. În anul 1994, aceste patru republici nerecunoscute s-au asociat prin semnarea unui Acord destinat coordonării unor inițiative politice proprii și furnizării de asistență reciprocă în câteva sectoare, mai ales în cel militar, în cazul producerii unui conflict armat⁹. Șase ani mai târziu, în 2000, s-a încercat revigorarea Acordului, în cadrul unei conferințe a Miniștrilor de Externe din republicile autoproclamate. Astfel, conform Acordului, a fost creată Adunarea Parlamentară a Statelor Nerecunoscute, cu sediul la Moscova. Chiar dacă obiectivele declarate ale acestei cooperări sunt orientate pozitiv, către dezvoltare economică, comerț și educație, o parte importantă a activității acestor provincii vizează traficul ilegal de arme, droguri și oameni. Aceste republici nerecunoscute au devenit entități autoritariste, militarizate și conduse de aceleași persoane care au declanșat conflictele armate din anii '90¹⁰.

Se observă că, deși în regiunea Mării Negre există o largă infrastructură organizațională ce se ocupă cu probleme de securitate în toate domeniile și la toate nivelurile, formele generatoare de insecuritate sunt uneori mai active decât cele destinate contracarării pericolelor și amenințărilor. Totuși, considerăm că este nevoie în continuare de noi domenii, modalități și posibilități de cooperare internațională multilaterală atât la Marea Neagră, cât și în regiunea extinsă a acesteia, care să armonizeze interesele divergente și să neutralizeze tendințele generatoare de insecuritate.

Concluzii

La peste un deceniu după mișcările sociale din anii '90, regiunea Mării Negre încă se confruntă cu un deficit de stabilitate și securitate. Una dintre modalitățile prin care această situație poate fi remediată este, evident, amplificarea cooperării nu numai la nivel regional, ci și global.

Statele din regiune trebuie să își plaseze problemele de securitate pe agenda internațională și să profite de orice oportunitate de a-și face auzite vocile în lume. Promovarea unei viziuni comune asupra problemelor de securitate le va ajuta să își concerteze eforturile pentru a acționa împreună împotriva amenințărilor la adresa

regiunii, iar interdependența dintre ele va diminua potențialul conflictual din zonă. Analistii afirmă că poziția geostrategică importantă a Mării Negre, la întretăierea a trei continente, a trei civilizații și a două mari religii conferă regiunii o importanță similară cu cea pe care Europa Centrală a deținut-o în timpul Războiului Rece. Ea oferă NATO și UE o ocazie unică de a-și uni eforturile și de a aduce statele riverane în contact mult mai strâns cu Europa. Acestor eforturi li s-ar putea alătura și Rusia, care deja este angrenată în diverse forme de cooperare cu principalele organizații internaționale.

Este necesar ca relațiile de cooperare să nu se limiteze la actorii riverani Mării Negre, ci să fie extinse la nivelul prefigurat de conceptul de Regiunea Extinsă a Mării Negre, de la Balcani până la Marea Caspică și dincolo de ea. Astfel, acțiunile vor putea fi adresate unei largi game de probleme ce amenință direct sau indirect securitatea zonei Mării Negre: terorismul; traficul de droguri; traficul de persoane; traficul de armament convențional și neconvențional; competiția pentru rutele de transport al resurselor energetice; participarea neordonată în diverse organizații de securitate și apărare cu interese variate și chiar divergente; disputele bilaterale, animozitățile istorice și suspiciunile reciproce; agendele de securitate divergente.

Așadar, stabilitatea și securitatea de durată a Regiunii Extinse a Mării Negre poate fi realizată numai printr-o abordare multifacetată, care să includă o mare varietate de instrumente, cu accent pe cele de natură nonmilitară. Acestea ar trebui să vizeze, în primul rând, consolidarea democrației și dezvoltarea durabilă a țărilor din regiune, întrucât riscurile, pericolele și amenințările enunțate anterior nu pot fi contracarate pe un fond de neîncredere în propriile instituții și de instabilitate internă.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 MILNER, H. V., *International Theories of Cooperation Among Nations: Strengths and Weaknesses*, în *World Politics*, nr. 44(3)/1992.

2 Conform O'NEILL, Kate; Jörg BALSIGER; Stacy D. VANDEVEER, *Actors, Norms, and Impact: Recent International Cooperation Theory and the Influence of the Agent-Structure Debate*, în *Annual Review of Political Science*, nr. 7/2004.

3 PFALLER, Alfred, *Black Sea Cooperation: From Phantom to Reality?*, Fundația „Friedrich Ebert” ,

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

<http://www.fes.ro>

4 Exemple: „Protocol între guvernul Republicilor Socialiste Sovietice și guvernul Turciei referitor la stabilirea granițelor maritime între apele teritoriale sovietice și turcești în Marea Neagră” (17 aprilie 1973), „Acord între guvernul Republicii Turce și guvernul URSS referitor la delimitarea platformei continentale între Republica Turcă și URSS la Marea Neagră” (23 iunie 1978), „Protocol între guvernul Republicii Turce și guvernul Georgiei referitor la confirmarea granițelor maritime în Marea Neagră” (14 iulie 1997), „Acord între Republica Turcă și Republica Bulgară asupra determinării granițelor la gura râului Rezvoska/Mutludere și delimitare zonelor maritime în Marea Neagră între cele două state” (4 decembrie 1998) etc.

5 Vezi STANCIU, Ion-Aurel, *Implicarea internațională a organizațiilor teroriste în secolul XXI*, în Impact Strategic nr. 1/2005, UNAp, CSSAS, pp. 157-162.

6 Vezi și POPA, Vasile, *Redislocarea bazelor*

militare ale SUA în Europa de Est – România, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005.

7 Consiliul de Securitate al Federației Ruse, *Strategia de Securitate Națională a Federației Ruse până în 2020* (traducere a *Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года*), <http://merln.ndu.edu/whitepapers/Russia2009.pdf>.

8 KING, Charles, *Testimony*, US Commission on Security and Cooperation in Europe, 2001. http://csce.gov/index.cfm?FuseAction=ContentRecords.ViewWitness&ContentRecord_id=208&ContentType=D&ContentRecordType=D&ParentType=H&CFID=90299&CF_TOKEN=19761961.

9 SARTORI, Paolo, *Is Transnistria the Key to the Caucasus?*, Rivista Italiana di Geopolitica, no. 6/2006, http://civicmedia.ro/acm/index.php?option=com_content&task=view&id=100&Itemid=60.

10 KING, Charles, *op. cit.*, 2001.

Dr. Alexandra SARCINSCHI (alex_sarcinschi@yahoo.com) este cercetător științific gradul III în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.

INTERDEPENDENȚE ECONOMICE ȘI ENERGETICE ÎN REGIUNEA MĂRII NEGRE

Dr. Cristian BĂHNĂREANU

În sistemul internațional, subsistemele economic și politico-militar sunt interdependente și fără îndoială că există o legătură, nu numai corelativă, dar și cauzală, între deținerea, aprovizionarea, cererea și utilizarea resurselor energetice, răspândirea lor geografică și accesul la ele și securitatea regională. Toate jocurile petroliere recente se derulează în spații de importanță geopolitică, în contextul unor noi remodelări locale, regionale și globale. Spațiul pontic se află pe principala scenă a problematicii energetice și traversează o perioadă de remodelare geopolitică și geoeconomică, amplificată de concurența de putere dintre marii actori internaționali.

Dintre acești actori, Uniunea Europeană și Federația Rusă se află în relații de concurență sau de cooperare, obiectivul fiind dominarea complexului energetic din acest spațiu, prin controlul hidrocarburilor și al traseelor de transport. Mai mult, importanța bazinului pontic s-a accentuat din punct de vedere economic în condițiile în care Marea Neagră este cea mai scurtă rută dinspre Asia Centrală – Caspică – Caucaz spre Europa. Pe acest fundal, securitatea energetică nu mai constituie doar un obiectiv oarecare de politică economică, ci a devenit o preocupare constantă pentru statele riverane, cu impact direct asupra economiei, societății și mediului.

Cuvinte-cheie: criză financiar-economică, securitate energetică, cooperare economică

Impactul crizei financiare în economia regiunii

Criza financiară americană s-a propagat rapid peste Ocean și a lovit economia Europei, situație ce a fost favorizată și de dinamica relațiilor economice transatlantice și o anumită interdependen-

ță financiară și comercială. Rusia și celelalte țări din regiunea Mării Negre au resimțit treptat și ele efectele crizei globale prin intermediul a patru canale ce s-au manifestat succesiv – informațional, financiar, comercial și valutar –, creșterea economică înregistrând un regres semnificativ. De altfel, începând cu a doua jumătate a anului 2008, statele riverane s-au confruntat cu cea mai gravă criză financiar-economică de la cel de-al doilea Război Mondial încoace, criză ce se poate transforma rapid în recesiune în perioada următoare, în lipsa unui set de măsuri prompte și eficiente.

Dezvoltarea economică din ultimii ani a statelor din regiune a fost pusă pe seama capitalului străin. Astfel, creșterea salariilor reale și expansiunea peste măsură a creditării a dus la mărirea deficitelor de cont curent, la îndatorarea accentuată a sectorului privat, mai ales în valută străină și, nu în ultimul rând, la dezvoltarea peste măsură a sectorului imobiliar. Turbulențele de pe piețele financiare mondiale au făcut tot mai dificilă menținerea nivelului de îndatorare externă a băncilor și mediului de afaceri, ceea ce a dus la diminuarea creditării interne. Prin urmare, dependența de capitalul și investițiile statelor occidentale dezvoltate, aflate și ele la rândul lor în dificultate, are un impact major asupra stabilității financiare a statelor din regiunea analizată.

În zona Mării Negre, nu se poate spune că există lideri detașați ai dezvoltării economice. Totuși, la nivelul anului 2008, prin prisma valorii PIB-ului și al PIB-ului pe cap de locuitor, Rusia poate fi considerată cea mai dezvoltată economie a regiunii, dar care se bazează în principal pe veniturile din exporturile de hidrocarburi.

Țările riverane, poate cu excepția Rusiei, au fost în general destul de rezistente la efectele crizei

State	PIB (mld. dolari)		Rata creștere PIB (%)		PIB/locuitor (dolari)	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Bulgaria	51,99	51,35	6,02	-2,00	6.857	6.823
Georgia	12,87	11,27	2,04	1,00	2.925	2.562
România	199,67	166,47	7,10	-4,14	9.292	7.774
Rusia	1.676,59	1.163,65	5,60	-5,98	11.807	8.230
Turcia	729,44	552,18	1,06	-5,10	10.472	7.840
Ucraina	179,73	114,71	2,10	-8,01	3.920	2.521

Figura nr. 1: Situația PIB-ului în statele riverane

Sursa: *International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, April 2009*

financiare. Efectul de contagiune al crizei financiare globale asupra economiilor respective a fost inițial destul de limitat, ca urmare atât a sistemului financiar mai puțin dezvoltat, cât și gradului mai mic de integrare financiară cu economiile dezvoltate. În plus, creșterea economică în majoritatea statelor de aici s-a bazat în principal pe întărirea monedelor naționale, sporirea consumului intern și a investițiilor străine. În a doua jumătate a anului 2008, situația s-a schimbat radical și indicatorii economici au înregistrat deprecierea semnificative.

Economia Rusiei a înregistrat în 2008 cel mai scăzut ritm de creștere din ultimii șapte ani, în principal din cauza crizei ce a prejudiciat exporturile rusești și a declinului rublei ce a afectat cererea din partea consumatorilor. Moneda rusească se află într-o continuă devalorizare față de moneda europeană și față de dolarul american, astfel încât rubla s-a depreciat cu 35% în raport cu acesta din urmă. Mai mult, economia rusă a fost lovită serios de scăderea producției și prețului energiei și de exodul capitalului străin. Prețul țiteiului Ural, principalul produs de export al Rusiei, a scăzut cu 63%, de la nivelul record de 147,50 dolari/baril, înregistrat în iulie 2008.

PIB-ul a înregistrat o creștere de 5,6% în 2008, față de 8,1% în 2007. Potrivit specialiștilor Ministerului rus al Economiei, Rusia va avea, în 2009, o creștere economică de numai 2,4%, în condițiile în care barilul de petrol Ural se va vinde cu 50 de dolari. Industria va scădea cu 3,2%, iar activitatea în sectorul prelucrător va fi cu 4,3% mai mică decât în 2008. Sectorul agricol a constituit o componentă de bază a economiei, recolta de cereale atingând cel mai ridicat nivel din ultimii 15 ani. Volumul exporturilor Rusiei a stagnat, însă veniturile au crescut

mai ales în prima parte a anului trecut ca urmare a creșterii prețurilor internaționale ale petrolului și gazelor naturale. Pe de altă parte, volumul importurilor a continuat să sporească și s-a situat peste cel al exporturilor, ceea ce a accentuat deficitul comercial. Mai mult, Rusia a înregistrat deficit bugetar pentru prima oară în ultimii zece ani.

Tendința de naționalizare a datoriilor și privatizare a profiturilor accentuează imaginea unei economii în implozie¹. Guvernul a alocat 50 miliarde de dolari pentru a ajuta companiile să-și onoreze datoriile externe, acestea oferind în schimb o parte din acțiuni drept garanție. Măsurile adoptate de administrația de la Moscova pentru a contracara efectele crizei economice mondiale riscă să sporească controlul statului asupra economiei și să diminueze competitivitatea țării.

Nici celelalte țări din spațiul pontic – Bulgaria, Georgia, România, Turcia, Ucraina – nu înregistrează o situație economică mai bună. Lipsa de fonduri financiare și scăderea drastică a intrărilor la buget au un impact major în derularea activităților economice. Ele se vor confrunta în continuare cu dificultăți în ceea ce privește diminuarea consumului intern și a creșterii costului creditelor. Astfel, cele două state membre ale Uniunii Europene se află în pragul recesiunii, ratele de creștere economică intrând pe un trend negativ: Bulgaria de la 6% în 2008 la -2% în 2009 și România de la 7% în 2008 la -4% în 2009. Economia Turciei a înregistrat anul trecut o scădere severă a activității economice pe fondul slăbirii cererii interne și externe, astfel încât creșterea PIB a atins cea mai scăzută valoare din 2001 încoace (1%). Georgia și Ucraina se găsesc, de asemenea, în dificultate economico-financiară

Țara	Petrol			Gaze naturale		
	Rezerve (mld. barili)	Producție (mii barili/zi)	Consum (mii barili/zi)	Rezerve (mii mld. m ³)	Producție (mii mld. m ³ /an)	Consum (mii mld. m ³ /an)
Bulgaria	0,015	3,36	121,00	0,200	0,000	0,198 (din 2006)
Georgia	0,035	0,98	14,00	0,300	0,0004	0,053
România	0,600	114,15	219,00	2,225	0,441 (din 2006)	0,660 (din 2006)
Rusia	60,000	9.874,03	2.820,00	1.680,000	23,064	16,746
Turcia	0,300	45,53	690,55	0,300	0,032	1,292
Ucraina	0,395	102,89	351,00	39,000	0,689	2,998

Figura nr. 2: Situația resurselor energetice în statele riverane

Sursa: PennWell Corporation, *Oil & Gas Journal*, Vol. 106, No. 48, 22 December 2008, www.eia.doe.gov

pe fondul scăderii prețurilor mărfurilor, reducerea investițiilor străine directe și a capitalului trimis acasă de proprii cetățeni care lucrează în alte țări.

Dată fiind situația economică tot mai dificilă, unele țări din arealul Mării Negre au apelat la asistența organismelor internaționale specializate²: România a încheiat un acord de împrumut în valoare de 19,95 miliarde de euro cu Fondul Monetar Internațional (FMI), Uniunea Europeană, Banca Mondială (BM), Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD) și alte instituții financiare; Ucraina – 16,5 miliarde de dolari cu FMI; Georgia – 750 milioane de dolari cu FMI. De asemenea, Turcia și FMI au ajuns la o înțelegere de principiu privind condițiile unui nou împrumut în valoare de 45 miliarde de dolari, bani destinați atenuării efectelor crizei economice globale.

Prognozele pentru 2009 ale celor mai importante organizații internaționale, precum ONU, FMI, BM sau Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare, rămân pesimiste și, probabil, situația economică a țărilor respective va depinde și mai mult de evoluția economiilor dezvoltate europene, de împrumuturile externe, de investițiile și capitalul străin. Această dependență are un impact negativ asupra procesului de constituire a unei baze economice solide absolut necesară realizării cooperării multilaterale în plan regional.

Potențialul energetic al regiunii

Potențialul energetic al regiunii Mării Negre este constituit în prezent atât din fluxurile de

hidrocarburi ce tranzitează această zonă (între Occident și statele din Caucaz, Asia Centrală și Orientul Mijlociu, mai ales în condițiile în care bazinul pontic este cea mai scurtă rută spre Europa), cât și din numeroasele zone maritime bogate în resurse energetice. Zona Mării Negre a căpătat în ultima perioadă o importanță deosebită și prin prisma rezervelor ce s-ar ascunde în adâncuri, comparabile cu cele din bazinul Caspic. Conform prospecțiunilor, Marea Neagră ar avea rezerve de circa 10 miliarde barili de petrol și 1,5 mii miliarde m³ de gaze naturale³. Totuși, adâncimea la care se găsesc aceste rezerve nu le face ușor exploatabile. Rezervele offshore descoperite deocamdată nu sunt importante, ele aflându-se în zona de coastă a României, Ucrainei, Bulgariei și Turciei.

Din punct de vedere energetic, Rusia este de departe cel mai important rezervor, producător și exportator al regiunii. Celelalte state riverane la Marea Neagră depind în mare măsură de importurile externe, în special de livrările de petrol și gaze din Federația Rusă și rețelele de transport ale acesteia, ceea ce constituie o vulnerabilitate deosebit de importantă.

Statele regiunii Mării Negre pot fi grupate în trei categorii⁴, astfel:

- țări independente de resurse energetice, care dispun pe teritoriul lor de rezerve semnificative de petrol și gaze naturale. Firesc, analiza ar putea fi extinsă în state ce: dețin resurse pe care le folosesc numai pentru uz intern; asigură necesarul propriu, dar sunt și exportatoare; sunt exportatoare, dar volumul resurselor de care dispun este diferit etc.

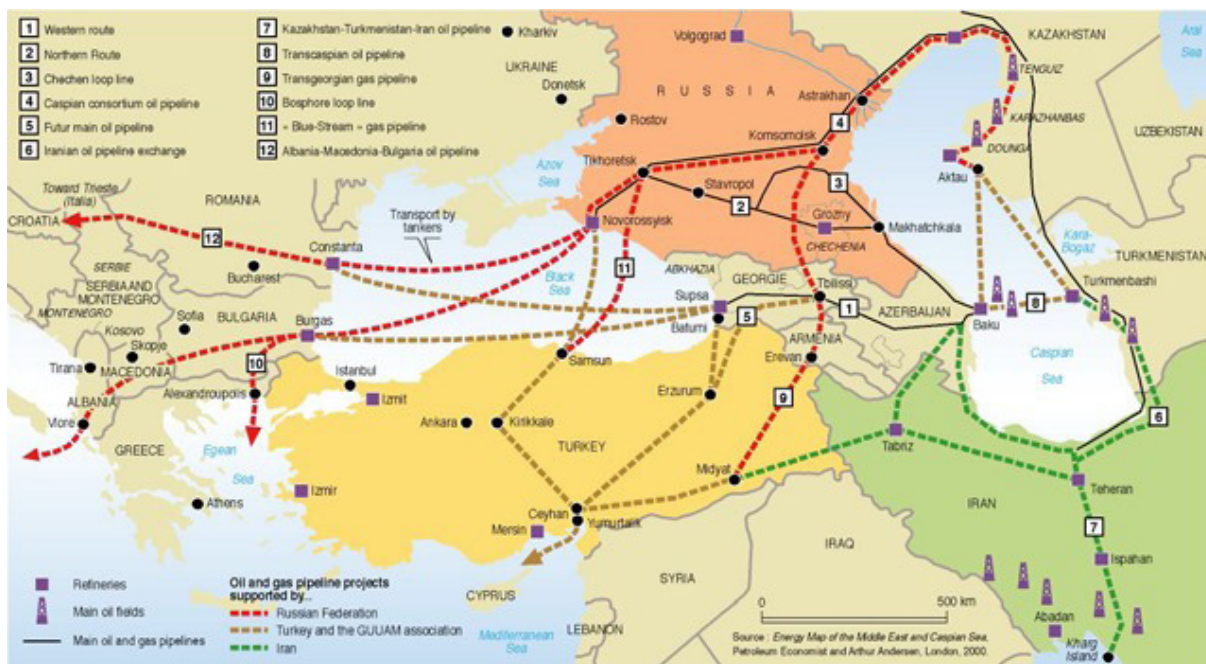

Figura nr. 3: Situația infrastructurii energetice în regiunea Mării Negre

Sursa: Philippe Rekacewicz, UNEP/GRID-Arendal, http://maps.grida.no/go/graphic/black_sea_pipelines_giwa.

În această categorie se încadrează doar Federația Rusă, țară bogată în hidrocarburi și una din marile exportatoare mondiale;

- țări dependente parțial, care dețin resurse energetice limitate și își completează necesarul prin import sau care, din rațiuni politice sau de mediu, își prezervă resursele. Statele care se pot lăuda cu rate scăzute de dependență, susținută de rezervele proprii de resurse energetice, sunt Ucraina, România și Turcia;

- țări dependente total de resurse energetice, a căror economie reclamă vital resurse pentru funcționalitatea și dezvoltarea acesteia. Bulgaria și Georgia reprezintă statele care sunt dependente aproape total de hidrocarburile externe.

După cum se cunoaște, mixul energetic al economiei moderne se bazează tot mai mult pe petrol și gaze naturale, unele analize arătând chiar că gazul va înlocui în curând „aurul negru” în preferințele consumatorilor. Consecința acestor fenomene constă în apariția unui sistem transnațional al resurselor, cu numeroase ramificații. Regiunea Mării Negre a devenit o zonă de importanță strategică, astfel încât economia regiunii este marcată și de „războiul traseelor energetice” dintre Rusia și Occident. O serie de conducte se află deja în funcțiune în arealul pontic, precum:

- gazoductul Blue Stream: leagă Rusia (Djughba) cu Turcia (Samsun) prin Marea Neagră; lungime – 1.213 km; capacitate - 16 miliarde m³/an; funcțional din februarie 2003;

- oleoductul BTC: leagă Baku (Azerbaidjan) – Tbilisi (Georgia) – Ceyhan (Turcia); lungime – 1.768 km; capacitate - 1 milion barili/zi; funcțional din mai 2005;

- oleoductul Baku-Supsa: leagă Baku (Azerbaidjan) – Supsa (Georgia) și cu Marea Neagră; lungime – 830 km; capacitate – 145.000 barili/zi, ce poate fi crescută până la 600.000 barili/zi; funcțional din aprilie 1999;

- gazoductul BTE: leagă Baku (Azerbaidjan) – Tbilisi (Georgia) – Erzurum (Turcia); lungime – 692 km; capacitate – 8,8 miliarde m³/an ce poate fi extinsă până la 30 miliarde m³/an; funcțional din mai 2006;

Pe lângă aceste conducte, au fost propuse numeroase alte proiecte și rute alternative de transport al hidrocarburilor dinspre est spre țările dezvoltate din vest:

- gazoductul Nabucco: leagă Turcia (granița cu Georgia și Iran) cu Bulgaria, România, Ungaria și Austria (nodul de colectare a gazelor de la Baumgarten), prin Marea Neagră; lungime - 3.282 km; capacitate - 31 milioane m³/an; costuri esti-

mate de 7,9 miliarde euro; susținută de UE;

- conducta paneuropeană de petrol PEOPI: leagă Constanța (România) cu Pancevo (Serbia), Omisalj (Croatia), prin Slovenia până la Trieste (Italia); lungime - 1.360 km (649 km pe teritoriul României); capacitate - 40-90 milioane tone/an; costuri estimate de 2,4 miliarde dolari; susținută de UE;

- oleoductul Burgas-Alexandropolis: va conecta Rusia cu Bulgaria și Grecia, prin Marea Neagră; lungime - 285 km; capacitate - 35-50 milioane tone/an; costuri estimate de 800-900 milioane dolari; susținut de Rusia;

- gazoductul South Stream: leagă Rusia cu Bulgaria, prin Marea Neagră, cu Grecia și sudul Italiei, dar și o altă posibilă rută Rusia - Bulgaria - Serbia - Ungaria - Austria; lungime - 900 km până în Bulgaria; capacitate - 31-47 miliarde m³/an; costuri estimate de 19-24 miliarde euro; susținut de Rusia, concurent al proiectului Nabucco.

Competiția pentru transportul hidrocarburilor s-a soldat, în anii 2005-2006, cu spargerea unui vechi monopol rusesc. Conductele petroliere Baku-Tbilisi-Ceyhan și Baku-Supsa concurează conducta „caspică” rusească cu terminale la Novorossiisk și Tuapse. Ankara urmărește să dezvolte traseele Kirkuk (Irak) - Ceyhan și Nabucco. UE, România și Azerbaidjan preconizează să lanseze linia alternativă energetică maritimă cu baza la Constanța. După 2005, Moscova și-a multiplicat presiunile pentru controlul rutelor energetice, preconizând: dublarea Blue Stream (conducta de gaze din Marea Neagră spre Turcia), construirea conductei Burgas-Alexandropolis și a conductelor Burgas-Serbia-Croatia-Adriatică și Samsun-Ceyhan. Conductele planificate în Balcani și Anatolia ar bloca proiectele Nabucco și Constanța-Trieste.

Rețeaua de transport al petrolului și gazelor naturale dinspre Marea Caspică și Orientul Mijlociu spre Europa depinde, într-o mare măsură, de acceptul și capacitatea producătorilor din regiunile respective de a asigura resurse pentru a „umple” conductele existente sau în curs de construcție. De asemenea, depinde și de Ucraina și Turcia, care controlează tranzitul de petrol și gaze dintre Rusia și Occident. În tot acest joc, Ucraina are o poziție avantajoasă, folosind conducta Odessa-Brodii cu scopul de a obține avantaje din partea Federației Ruse și UE, transformându-se într-un așa-numit „dispecer petrolier” regional. Turcia,

care este interesată de gestionarea tranzitului de petrol și gaze din Orientul Mijlociu, Caucaz și Marea Neagră, insistă pe oleoductul Baku-Tbilisi-Ceyhan, ce îi oferă o sursă energetică alternativă și evită presiunea și problemele ecologice din strâmtori.

Prin urmare, un loc distinct în relația dintre producător și consumator începe să-l ocupe intermediarul, adică statul pe teritoriul căruia tranzitează vectorul energiei. Intermediarul urmărește consolidarea avantajelor economice oferite de tranzit, dar, în același timp, și consacrarea avantajelor în sistemul politic al relațiilor internaționale. Cu excepția Rusiei, celelalte țări riverane sunt deja sau au potențialul de a deveni importanți intermediari energetici între Est și Vest. Pe de o parte, într-o perspectivă optimistă, relațiile producător - intermediar - consumator ar putea genera interdependențe ce ar constitui un suport solid pentru soluții care să întărească securitatea. Pe de altă parte, fiecare „verigă” a lanțului deținător - exploatare - producător - transportator - distribuitor - consumator este interesată să-și apere și promoveze propriile interese, pentru a-și maximiza, astfel, rezultatele.

Interesele energetice ale UE și Federației Ruse

Regiunea Mării Negre reprezintă o zonă de intersecție a intereselor marilor actori ai lumii, în special a celor de cooperare-concurență a Uniunii Europene și Federației Ruse în domeniul energetic.

Actualmente, baza energetică a *Uniunii Europene* este reprezentată de combustibilii fosili care înseamnă circa 78,7% din consum și 53,8% din importuri⁵. Consumul se repartizează astfel: 36,9% petrol (circa 15 milioane barili/zi în 2006), 24% gaze naturale, 17,8% cărbune, 14% energie nucleară etc. Spre 2030, dependența de surse energetice externe va atinge pragul de 70%, iar 90% din consumul de petrol și 80% din cel de gaze va trebui acoperit din importuri.

UE importă 33,5% din petrolul său și 42% din necesarul de gaze naturale (60% în 2030) din Federația Rusă. Practic, accesul la resursele de petrol și gaze ale UE este controlat de SUA, Federația Rusă și Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol.

În aceste condiții, pentru a-și reduce dependența energetică, UE și-a îndreptat atenția spre regiuni-

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

Origine	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2006 (%)
Importurile de petrol ale UE-27 (mil. tone)								
Rusia	112,4	136,8	154,7	170,8	188,9	188,0	189,0	33,5
Importuri totale	515,8	514,9	515,3	542,9	569,5	573,3	564,6	100,0
Importurile de gaze ale UE-27 (terrajouli)								
Rusia	4539709	4421515	4554744	4895252	4951044	4952879	4927552	42,0
Importuri totale	9095064	9015628	9764705	10301649	10726388	11364494	11729309	100,0

Figura nr. 4: Situația importurilor energetice ale Uniunii Europene

Sursa: European Commission, *EU Energy and Transport in figures: Statistical Pocketbook 2009*

nile bogate în resurse din bazinul Mării Caspice, Caucaz, statele CSI și încearcă să-și consolideze pozițiile în regiune prin promovarea politicii vecinătății extinse. De asemenea, a elaborat „Sinergia Mării Negre – o nouă inițiativă de cooperare regională”⁷⁶ și Parteneriatul Estic⁷, strategii menite să consolideze cooperarea cu statele din regiune în diverse domenii, printre care și cel energetic. UE, cu susținerea statelor de pe malul vestic al Mării Negre, caută să deschidă accesul liber spre sursele energetice de la Marea Caspică și Orientul Apropiat și Mijlociu, ceea ce ar reduce pe termen mediu dependența membrilor Uniunii de Federația Rusă.

Astfel, Occidentul s-a concentrat asupra construirii unor conducte din Azerbaidjan, în Georgia și de aici pe țărmul turcesc al Mării Negre (de exemplu: Baku-Tbilisi-Ceyhan), cu intenția de a eluda monopolul Federației Ruse asupra transporturilor de petrol și gaze spre Occident. De asemenea, UE insistă pe proiectul conductei de gaze Nabucco, proiectul conductei Azerbaidjan-Georgia-Ucraina-Polonia, proiectul conductei Trieste-Constanța-Georgia-Azerbaidjan etc.

Teoretic, consumul Occidentului ar putea fi acoperit din alte surse și, astfel, Rusia ar deveni un „depozit” de resurse energetice mult prea mare pentru a satisface doar cererea internă și a aliaților săi apropiați. Practic, însă, interesele Rusiei nu pot fi ignorate, iar menținerea influenței și chiar consolidarea acesteia în zonele adiacente (Caucaz, țărmul estic al Mării Negre și parțial Asia Centrală) îngreunează planurile traseelor de transport energetic ce o ocolesc. Mai mult, infrastructura rusă de distribuție spre Europa, precum și ofensiva

companiilor energetice rusești, ce au dobândit poziții-cheie pe piața sud-est europeană, ar putea ușura aprovizionarea Occidentului. Se pare că totul nu este decât o negociere a oportunităților și avantajelor, astfel încât NATO și UE să penetreze spațiul de influență al fostelor republici sovietice, iar Rusia să ocupe poziții cât mai avantajoase pe piețele europene.

Această situație impune UE gășirea rapidă de răspunsuri și chiar elaborarea și implementarea unei politici energetice comune și a unui parteneriat energetic solid cu Federația Rusă. Totuși, nu putem să nu observăm că: Germania are un parteneriat energetic special cu Rusia; statele din sud-estul Europei doresc crearea unei comunități energetice; Marea Britanie dispune de resurse în Marea Nordului; alte state membre insistă pe dezvoltarea parteneriatelor cu țările bogate în resurse energetice ale Africii.

Regiunea Mării Negre reprezintă o importantă sursă de energie pentru Europa. În acest sens, UE ar trebui să:

- folosească oportunitatea dată de punerea în funcțiune a conductelor BTC și BTE pentru a dezvolta infrastructura energetică europeană în jurul Mării Caspice și Mării Negre și ajută producătorii din estul Caspicii să-și dirijeze hidrocarburile spre Europa;

- asigure asistență financiară și tehnică statelor din regiune pentru a dezvolta gazoductul Nabucco și orice alte proiecte energetice care evită teritoriul rusesc;

- încurajeze Rusia să-și liberalizeze economia și energetică.

State	Preț (dolari/1000 m ³)				
	La începutul anilor 2000	2005	2006	2007	2008
Rusia	27	32	40-45	52	52
Armenia	45-100	56	110	110	110
Azerbaidjan		60	110	230	230
Belarus		46,7	46,7	100	119
Georgia		68	110	230	230
R. Moldova		80	160	170	191,25
Ucraina		50	95	130	179,50
Statele baltice		85-95	120-125	230	280
Bulgaria		120-130	120-130	120-130	170-175
România	120	190-195	250-255	280-285	370
Turcia	75	100	243	243	300
Europa de Vest (media prețurilor)	200-240	240	240	265	370

Figura nr. 5: Situația prețurilor gazelor naturale rusești

Fără îndoială, *Federația Rusă* domină energetic regiunea. Moscova controlează energetica prin firmele de stat (în special Gazprom) și a activat strategia „diplomației energetice”, care vizează furnizarea de energie ieftină statelor „aliat” și de energie scumpă „adversarilor”. Adeseori, exporturile de energie sunt sistate până la rezolvarea unor dispute bilaterale (de exemplu disputele cu Ucraina din perioada 2005-2009 sau cu Republica Moldova din 2006).

În regiunea Mării Negre, Rusia încearcă să blocheze sau să concureze rutele energetice alternative din bazinul Caspic și Asia Centrală și, în general, să crească dependența UE de livrările de hidrocarburi. Totuși, Kremlinul este obligat să ia în calcul faptul că principalele sale conducte de petrol și gaze tranzitează Belarus, Lituania, Ucraina și Polonia, transportul spre UE fiind practic controlat, încă, de actori locali. Ca efect, Rusia exercită presiuni pentru achiziționarea transportatorilor de gaze naturale din Belarus și Ucraina.

Rusia acționează prin:

- acoperirea întregii cereri a unor importatori energetici, prin contracte bilaterale pe termen lung;
- consolidarea aprovizionării cu petrol și gaze prin semnarea de contracte pe termen lung cu producătorii din Asia Centrală;
- controlul infrastructurii energetice strategice

din Europa și Eurasia, prin achiziționare de conducte, rafinării, rețele electrice, porturi;

- extinderea monopolului Gazprom.

Statul rus uzează în mod conștient de controlul resurselor energetice pentru a-și asigura o influență în politica de putere din spațiul ex-sovietic și european. Rusia a fost acuzată în repetate rânduri că folosește energia pentru a-și spori influența politică și economică asupra statelor baltice și a Poloniei. De altfel, Moscova a oprit sau a amenințat adesea cu întreruperea livrărilor de gaze spre unele țări ex-sovietice ca urmare a unor aspecte politice (mișcări de independență, atitudini pro-occidentale), economice (prețuri, datorii, cedare control energetic) sau chiar militare. Prin toate aceste acțiuni, Rusia a afectat și consumatorii vestici.

Deși, Moscova susține că politica sa de prețuri este influențată strict de condițiile pieței⁸, există diferențe mari între prețurile plătite pe piața internă sau de state considerate aliante, precum Armenia, și cele plătite de state care au încercat să iasă de sub influența Rusiei, ca de exemplu Georgia.

În tabelul ce urmează am reliefat prețurile practicate de Rusia pe piața internă și pentru exporturile sale de gaze naturale în diferite momente (datele prezentate sunt cele vehiculate în sursele publice de informare).

Rusia crește sau amenință că va crește prețul gazelor naturale livrate în unele țări din CSI și

din Europa de Est și de Sud-Est, cu scopul de a-și menține în aceste spații influența economică. Deși această măsură pare a fi un răspuns la atitudinea diferitelor capitale față de Moscova, impactul politic este departe de a avea rezultatele scontate.

Cea mai recentă criză a gazului dintre Rusia și Ucraina demonstrează faptul că regiunea Mării Negre are o importanță deosebită pentru Moscova, în condițiile în care cea mai scurtă rută spre centrul Europei trece obligatoriu pe aici. Astfel, Federația Rusă ar trebui să acorde unele facilități energetice țărilor din regiune, deoarece o mare parte a conductelor spre Vest trec sau vor trece prin bazinul Mării Negre.

Totuși, dependența economiei ruse de capitalurile, tehnologia sau comerțul cu UE – și, în final, de veniturile provenite din exporturile de hidrocarburi – este cel puțin la fel de accentuată ca dependența UE de gazul rusesc. Iar dacă europenilor le este greu să găsească resurse alternative de gaz, la fel de greu îi este și Rusiei să găsească alte piețe de export, în ciuda expansiunii economice a unor state din regiunea Asia-Pacific (China, India). Prin urmare, situația actuală incertă în ceea ce privește relațiile bilaterale și ritmicitatea fluxurilor de aprovizionare cu energie ar trebui să se sfârșească în viitorul apropiat printr-un compromis reciproc avantajos, în condițiile în care resursele sunt la ruși, iar banii la europeni.

Consultările dintre europeni și ruși, inaugurate în anul 2008 după expirarea Acordului de Parteneriat și Cooperare⁹, chiar dacă frânate de criza din Georgia, lasă totuși să se întrevadă că părțile nu doresc declanșarea unei noi competiții Est-Vest. Dimpotrivă, ar fi vizată o relansare a *cooperării economice*. Doar dacă luăm în calcul relațiile comerciale dintre cele două părți, constatăm că valoarea schimburilor economice ale UE cu Federația Rusă s-a triplat în perioada 2000-2008. Exporturile au crescut de la 23 miliarde de euro în 2000 la 105 miliarde de euro în 2008, iar importurile de la 64 miliarde de euro în 2000 la 173 miliarde de euro în 2008¹⁰. În aceste condiții, UE a devenit principalul partener comercial al Federației Ruse, în timp ce Federația Rusă reprezintă al treilea partener al Uniunii. Mai mult, investițiile directe ale UE în Rusia au crescut de la circa 11 miliarde de euro în 2006 la peste 21,5 miliarde de euro în 2008¹¹. Această realitate economică ne demonstrează că economiile din Uniunea Europeană și Federația Rusă sunt oricum complementare și, chiar, interdependente.

Prin urmare, credem că UE și Federația Rusă vor elabora în scurt timp un set de norme comune care să reglementeze schimburile, investițiile, drepturile de proprietate etc. Actuala criză economico-financiară va întări probabil cooperarea bilaterală și va accelera negocierile pentru adoptarea unui nou acord care să acopere toate domeniile, inclusiv problematica energetică.

Mutarea accentului relațiilor dintre UE și Federația Rusă de la ciocnirile politico-propagandistice la cooperarea economică și un parteneriat strategic și energetic solid poate fi scenariul următorului deceniu în spațiul geopolitic din care face parte și regiunea Mării Negre. Aplicarea acestui scenariu ar reprezenta o șansă clară pentru redresarea economică a țărilor respective și pentru programul energiei. Ar fi asigurate astfel resurse absolut necesare și ar fi deschise piețe mai puțin abordate până astăzi.

Concluzii

Pentru asigurarea unui grad cât mai ridicat de stabilitate, prosperitate și securitate, factorii de decizie din țările spațiului Mării Negre ar trebui să împărtășească o viziune comună asupra problemelor regiunii, ce ar putea fi soluționate prin acorduri bilaterale sau multilaterale, prin negocieri între actorii direct implicați. De asemenea, regiunea Mării Negre, cu statele care se află aici, poate constitui liantul care să consolideze și dezvolte relațiile UE-Rusia la nivel politic, economic etc.

Regiunea Mării Negre ar trebui să-și întărească în viitorul apropiat statutul de coridor strategic de tranzit al resurselor dinspre Est spre Europa și să-și maximizeze avantajele economice oferite de tranzit, dar și să-și consolideze rolul de posibilă sursă pentru energia ce se consumă în Europa. De altfel, reprezintă un areal care răspunde destul de bine cerințelor occidentale în ceea ce privește accesul la resursele energetice din Est: distanța cât mai scurtă de la sursă la utilizatorul final, capacitate extinsă de transport a conductei, costuri de producție cât mai ieftine, costuri de transport cât mai mici, tranzitarea unor zone stabile, facilități portuare și de transport maritim și fluvial etc.

Nu în ultimul rând, trebuie subliniat faptul că viitorul energetic al statelor din regiunea Mării Negre depinde, în mare măsură, de rezultatele concrete ale conlucrării, prin dialog, întraajutorare și cooperare, dintre Uniunea Europeană și Federația

STRATEGII PENTRU COOPERARE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

Rusă, de realizarea unei *securități economice și energetice cooperative*.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Vezi Arkady OSTROVSKY, *S-a întors norocul*, în Foreign Policy - România, martie-aprilie 2009, pp. 36-40.

2 Pentru mai multe detalii vezi *IMF Lending Arrangements as of May 31, 2009*, www.imf.org/external/np/fin/tad/extarr11.aspx?memberKey1=ZZZZ&date1key=2020-02-28.

3 Saban KARDAS, *Turkey and Brazil to Explore Oil in the Black Sea*, în Eurasia Daily Monitor, Volume: 6 Issue: 100, May 26, 2009, www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=35037&tx_ttnews%5BbackPid%5D=13&cHash=dc5ef67399.

4 Vezi Sorin IOAN, *Securitatea energiei – prioritate pe agenda NATO și a UE*, în Gândirea Militară Românească, nr. 3, mai-iunie 2008, p. 19.

5 European Commission, *EU Energy and Transport in figures: Statistical Pocketbook 2009*, p. 27 și 30.

6 Commission of the European Communities, Black Sea Synergy - A New Regional Cooperation Initiative, Brussels, 11.04.2007, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_160_en.pdf.

7 Commission of the European Communities, *Eastern Partnership*, Brussels, 3.12.2008, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0823:FIN:EN:PDF>

8 Prețul de pornire al gazului natural este cel de la „gura” sondei (costul propriu-zis al gazului), preț ce este apoi crescut de costul de transport pe o anumită distanță și de costul local de distribuție. În faza de distribuție, prețurile sunt clasificate în funcție de tipul utilizatorului final al gazelor: rezidențiale, comerciale, industriale sau pentru energie electrică.

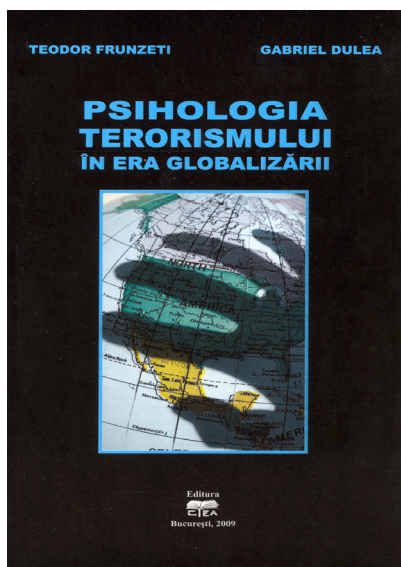
9 Acordul a fost în vigoare în perioada decembrie 1997 – decembrie 2007 și a fost prelungit automat până în decembrie 2008.

10 *EU27 deficit in trade in goods with Russia of 70 bn euro in 2008*, în Eurostat News Release, no. 74/2009, 19 May 2009.

11 Idem.

Dr. Cristian BĂHNĂREANU (cristibahnareanu@gmail.com) este cercetător științific în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.

PSIHOLOGIA TERORISMULUI ÎN ERA GLOBALIZĂRII

Terorismul – dominantă în lanțul amenințărilor cele mai brutale actuale, una din temele foarte fierbinți ale societății – acaparează în continuare interesul cercetării științifice de securitate. Cum globalizarea și terorismul interferează, era de așteptat ca această zonă de intersecție să fie atent investigată și să adauge noi pagini la studiul problemelor terorii. Un asemenea exemplu îl reprezintă lucrarea **PSIHOLOGIA TERORISMULUI ÎN ERA GLOBALIZĂRII**, apărută recent la Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, operă de înaltă ținută, cu un aport remarcabil la dezvoltarea domeniului, a **generalului-locotenent prof. univ. dr. Teodor Frunzeti și colonelului (r) Gabriel Dulea**, care proiectează în paginile sale o perspectivă ...din „mai multe perspective“, cum sesizează autorul Cuvântului înainte, a fenomenului terorism, un fenomen cu extensie globală, ce s-a amplificat și diversificat continuu și ale cărui esență, conexiuni cu politica, cu acțiunile militare sau credințele religioase îl fac tot mai dificil de descifrat și explicat.

În multiplele sale tipuri, de terorism naționalist, terorism fundamentalist islamic, terorism

sponsorizat de stat, terorism de stânga, ciberterorism, narcoterorism, bioterorism, ad-terorism și air-terorism, autorii cărții regăsesc un tablou complex, care are inclusiv o zonă obscură, cea a „terorismului invizibil“, a armelor biologice de distrugere în masă, a agenților biologici, virusurilor, bacteriilor, toxinelor, zona cea mai imprevizibilă, mai periculoasă, pentru că amenință însăși umanitatea în întregul său.

Fără să ignore oportunitățile uriașe create de globalizare, autorii analizează pe larg, într-un prim capitol foarte consistent, paleta largă de efecte negative cu impact puternic în planul securității și stabilității naționale și internaționale: proliferarea armamentelor, a armelor de distrugere în masă, criminalitatea organizată, violența etnică și religioasă și, mai ales, terorismul, ca acțiune violentă, brutală împotriva ordinii de drept, desfășurată în afara și împotriva normelor internaționale.

Uzând de o bază de informații vastă, de fundamentul unor studii aprofundate asupra domeniului, cei doi distinși cercetători recompun, ca într-un puzzle identitar, imaginea reală a flagelului numărul unu al actualității și propun o înțelegere corectă a modalităților de susținere ideologică a terorismului, prin decelarea caracteristicilor tipologiei acestui fenomen complex, a organizării generice a grupărilor teroriste și a influenței relațiilor acestora cu conducerile statelor, a motivației acțiunii, ideologiei adoptate și localizării geografice a acestora.

La structurarea concluziilor proprii deduse din abordarea științifică multidirecțională a aspectelor controversate ale globalizării, autorii nu ezită să adauge corolarul unor idei emise de alți specialiști, în publicații străine de prestigiu, despre dificultățile economice și frustrarea generată de acestea, mai ales în rândul tineretului, care, având acces din ce în ce mai ușor la noile tehnologii informaționale, se radicalizează, are reacții violente și, în unele cazuri, constituie principala masă de manevră și sursă de recrutare a organizațiilor teroriste de orientare și afiliere diferite.

O introspecție profundă este realizată în construcția terorismului ca fenomen social și psihologic, ca efort de inducere a stărilor de frică prin strategia „uciderii unui om pentru a îngrozi o mie“, sprijinită pe modele de personalitate psihopat-fanatică, frustrată sau marginală, pe componente patologice sau tipuri temperamentale preponderent colerice sau sangvinice, pe radicalism, extremism, fanatism religios, ideologic sau politic, ori fundamentalism, dar și pe un devotament anume față de ideile și scopurile organizației, putere de sacrificiu, disciplină, conspirare, supunere, într-un capitol care se încheie cu inventarierea calităților psihofiziologice și calificării profesionale necesare specialiștilor în domeniul psihologiei antiteroriste, ca și a principiilor pregătirii antiteroriste în armată.

De mare interes pentru specialiști, ca și pentru cititorii mai puțin avizați, dar avizi de cunoaștere, este analiza psihologică realizată de autori profilului teroristului sinucigaș, cu apel la studiile socio-cognitiviste și teoriile ce relevă o dezvoltare cognitivă din perspectiva culturii, religiei și conceptelor inoculate de părinți sau tutori, la vârste mici, dar și o îndoctrinare constantă, o „spălare a creierului“ ce-l pregătește pentru crimă prin suicid fără ezitare, sub impactul ideii de „a îndepărta răul“, după cum, la fel, dacă nu mai interesantă, este prezentarea îndoctrinării ce premerge atacul sinucigaș, a angajamentului de supunere în fața morții și de reînnoire a intenției – veritabil algoritm de studiu, ascultare și supunere, de „spălare spirituală“, practic mentală, și privire optimistă spre viața fericită de dincolo, ce ar succeda autodistrugerii.

Modelarea comportamentului terorist are mecanisme ascunse pe care autorii le relevă pe larg în paginile cărții – învățarea observațională și autoreglarea teroriștilor, cu fazele consecutive de achiziție și performanță, de dobândire sau

asimilare a comportamentului de agresivitate controlată și necontrolată, respectiv de realizare a agresivității propriu-zise.

Scurtul istoric despre teroarea psihologică, cu etalarea modelului sovietic de tortură din Gulagul soljenițian, ce avea ca scop principal provocarea și utilizarea fricii ca instrument de dominare, dar și din alte spații, din trecut sau din zilele noastre, și, mai mult, detalierea celor mai frecvente tipuri de torturi psihologice aplicate în centrele de detenție ale suspecților de terorism, devoalate de organizația „Medicii pentru drepturile omului“, cu evaluarea consecințelor pe termen scurt, mediu și lung ale acestor tratamente inumane aplicate ființei umane, indică o realitate dureroasă și degradantă, care, chiar dacă pare necesară, nu poate fi o replică morală la ceea ce exersează astăzi în lume manifestarea teroristă.

Lucrarea se încheie generos cu revelarea reușitelor meritorii ale colectivului clujean al Institutului de Studii și Cercetări ale Terorismului, condus cu aplicare și competență de dr. psiholog Cristian Delcea, un cercetător profesionist cu bătaie lungă și din varii unghiuri al domeniului, cu numeroase realizări, pe care le-a prezentat în anii din urmă inclusiv în paginile revistei noastre, dând la iveală caratele unor proiecte ambițioase din activitatea de prevenire a terorismului prin educație și instruire.

În ansamblu, cartea este, prin tot ce au investit în ea autorii, o demonstrație de analiză și sinteză remarcabilă a spațiului planetar populat cu monștri al fenomenului terorist, un studiu complex al „psihologiei terorismului în era globalizării“, cum o arată și titlul, ca parte a contribuției la cunoașterea mecanismelor terorii, ca avertisment asupra pericolozității fără margini a unei asemenea amenințări distructive de amploare planetară și, deopotrivă, suport al creșterii conștiinței publice față de riscurile extreme reprezentate de terorism. (V.P.)

ACTIVITĂȚI ALE CENTRULUI DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

APRILIE-IUNIE 2009

Intrată în tradiție, Sesiunea anuală internațională de comunicări științifice STRATEGII XXI organizată de Universitatea Națională de Apărare „Carol I” (09 - 10 aprilie 2009), a avut ca temă „**Stabilitate și securitate regională**” și s-a desfășurat pe 14 secțiuni. La activitate au fost prezente personalități din Guvernul României, Ministerul Apărării Naționale, Ministerul Educației, Cercetării și Inovării, Ministerul Administrației și Internelor, rectori de la instituții de învățământ superior, militare și civile, precum și alte personalități ale comunității științifice românești. Totodată, au participat invitați din Italia, Germania și Ucraina, precum și diplomați militari acreditați la București și reprezentanți ai mass-media. CSSAS s-a ocupat de organizarea și desfășurarea Secțiunii „Securitate și apărare”.

Tematica supusă discuției a permis dezbaterăa unor probleme actuale ale mediului de securitate. Au fost prezentate analize, opinii și estimări asupra viitorului mediului de securitate, a evoluției riscurilor și amenințărilor; a proiecției provocărilor în condițiile creșterii complexității exigențelor față de arhitectura de securitate și apărare, precum și asupra impactului acestora asupra teoriei și artei militare. De asemenea, participanții și-au manifestat interesul și pentru viitoarele manifestări științifice organizate de Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.

La Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, în data de 7 mai, a avut loc o întâlnire între cercetători de la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate și doamna Susanne Nies, doctor în științe politice, cercetător la Institutul Francez de Relații Internaționale. Cu această ocazie au fost stabilite relații de colaborare între cele două institute.

Totodată, doamna Nies a lansat ediția în limba română a lucrării sale „Gaze și petrol către Europa. Perspective pentru infrastructuri”. Lucrarea face parte dintr-un studiu mai amplu al seriei „Guvernarea europeană și geopolitica energiei”. Acest studiu vrea să contribuie la emergența unei viziuni coerente pentru o politică energetică și climatică durabilă. „Aprovizionarea energetică a Uniunii Europene cu hidrocarburi depinde de importuri. Deși Comisia Europeană preconizează diversificarea și creșterea resurselor autohtone prin mijlocul indirect al resurselor regenerabile și care ar trebui să ajungă la 20% în 2020, dependența europeană, prin importul hidrocarburilor, va rămâne nu numai importantă, chiar va crește”, așa cum a subliniat autoarea.

În ziua de 27 mai 2009, la Universitatea Națională de Apărare „Carol I” s-a desfășurat seminarul internațional cu tema „**Strategii pentru cooperare în zona Mării Negre**”, organizat de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate.

În cadrul seminarului au fost abordate probleme majore pentru mediul de securitate la Marea Neagră: rolul actorilor statali și non-statali, regionali și continentali în realizarea stabilității, convergențele, divergențele de la Marea Neagră și căile de depășire a acestora, geopolitica hidrocarburilor și cooperarea multidimensională a actorilor, actualități și perspective ale mediului de securitate.

AGENDA CSSAS

Dezbaterile au demonstrat interesul participanților pentru zona Mării Negre și au permis identificarea unor noi forme de adâncire a cooperării, a oportunităților oferite de NATO și UE pentru depășirea provocărilor și a formelor prin care alte inițiative la Marea Neagră pot întări mediul de securitate.

Activitatea a fost onorată de prezența a numeroși specialiști din mediul militar și civil din țară, a directorului adjunct al Institutului Norvegian de Afaceri Internaționale și a unor diplomați militari acreditați la București.

În această perioadă, în cadrul Centrului, au fost publicate studiile: „Rolul religiei în construcția viitoarei Europe”, „Capabilități facilitate de rețea” și „Europa: granițe, cetățenie, securitate”.

Cea mai importantă activitate științifică a Centrului din acest an este Sesiunea internațională anuală de comunicări științifice, ce va fi organizată în perioada 19 - 20 noiembrie și va avea ca temă „Perspective ale securității și apărării în Europa”. Informații despre condițiile de participare la această sesiune vor fi publicate pe site-ul <http://cssas.unap.ro>.

Irina CUCU

ÎN ATENȚIA AUTORILOR

La selecția articolelor se au în vedere: circumscrierea în aria tematică a revistei, actualitatea subiectului, noutatea și originalitatea, conținutul științific al materialului, ca și adecvarea la normele editoriale adoptate de revistă. Articolul nu trebuie să conțină conotații politice de partid.

Evaluarea științifică a textelor se va face de către doi referenți științifici cu grad profesional de profesor universitar sau cercetător științific gradul I. Conținutul textului trimis spre publicare nu trebuie să fi apărut anterior în alte reviste, în format tipărit sau online.

Articolul, elaborat în limba română și o limbă de circulație internațională (engleză, franceză), poate conține maximum 10-12 pagini (6.000 – 7.000 cuvinte) și trebuie să fie redactat în format electronic și pe hârtie A4, cu font Times New Roman, corp 12, cu spațierea la un rând, iar tabelele și schemele transpuse pe pagini separate.

Textul trebuie să fie precedat de un rezumat de maximum 250 cuvinte în limbile română și engleză și cel mult 10 cuvinte-cheie. Materialele să fie semnate cu gradul științific, numele și prenumele autorului, instituția de care aparține și să se încheie cu un curriculum vitae care să includă următoarele elemente: o scurtă biografie, listă de lucrări personale, anul și locul nașterii, adresă, oraș, cod poștal, țară, numere de telefon și fax, adresă de e-mail și o fotografie în format jpeg.

Trimiterile bibliografice se fac la sfârșitul materialului și trebuie să respecte regulile internaționale. Autorii pot publica doar un articol pe număr.

Textul trebuie să prezinte o structură ușor identificabilă, cu titluri (eventual subtitluri) reflectând această structură. Abrevierile vor fi indicate în text la prima apariție. În continuare, denumirea întreagă nu va mai fi repetată. Este de dorit ca articolele să se încheie cu câteva concluzii mai importante, privind avansul realizat în cunoaștere prin cercetarea respectivă.

Articolele nu vor conține informații clasificate.

Revista neavând scop lucrativ, articolele nu vor fi remunerate.

Adresa noastră este: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate (revista „Impact Strategic”), București, Șoseaua Panduri nr. 68-72, Sectorul 5, Telefon: (021)319.56.49; Fax: (021)319.55.93, E-mail: cssas@unap.ro; Adresă web: <http://cssas.unap.ro>; <http://impactstrategic.unap.ro>.

La opt ani de la apariție, revista IMPACT STRATEGIC a Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, se prezintă ca o publicație științifică trimestrială, recunoscută pe plan național și cunoscută pe plan internațional pentru aria tematică complexă abordată – actualitate politico-militară, strategii de securitate, strategie militară, politici, strategii și acțiuni NATO și UE, societate informațională, problematica păcii și a războiului viitorului. Cititorii găsesc în paginile ei analize, sinteze și evaluări de nivel strategic, puncte de vedere, precum și o rubrică specială, intitulată „Eveniment strategic”, în care se studiază impactul strategic al dinamicii acțiunilor pe plan național, regional și global.

IMPACT STRATEGIC numără între colaboratorii săi personalități de marcă din domeniul cercetării științifice și învățământului superior militar și civil, național și internațional, din structurile Ministerului român al Apărării Naționale, Statul Major General, statele majore ale categoriilor de forțe ale armatei, Ministerul Administrației și Internelor, Ministerul Afacerilor Externe, unități militare și alte instituții ale statului, organizații neguvernamentale, firme etc.

Recunoașterea internațională a calității revistei este confirmată de difuzarea ei pe site-urile unor prestigioase instituții de peste hotare (Rețeaua de relații internaționale și securitate a Institutului Federal Elvețian pentru Tehnologie din Zürich; Defence Guide, în colaborare cu Institutul Elen de Studii Strategice; Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale Viitorul din Republica Moldova - Biblioteca virtuală „Politics – security” etc.). De asemenea, revista este inclusă în baze de date internaționale: CEEOL - Central and Eastern European Online Library, Germania, IndexCopernicus International, Polonia.

Publicația este apreciată, pentru standardul de calitate, de către Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior din România, prin clasificarea la categoria B+, ca revistă ce deține potențialul necesar obținerii recunoașterii internaționale.

Oglindă fidelă a gândirii militare românești și străine actuale, IMPACT STRATEGIC este un forum reprezentativ de reflecție și dezbateră aprofundată a problematicii strategiei și securității în comunitatea științifică și academică națională și internațională.

În prezent, IMPACT STRATEGIC se tipărește concomitent în două ediții: una în limba română și alta în limba engleză, și se difuzează în mediul științific și academic din țară și străinătate, ca și în principalele instituții din sfera securității și apărării.

Responsabil de număr: Vasile POPA
Tehnoredactare computerizată: George RĂDUICĂ
Corectură: Corina VLADU
Tipografia Universității Naționale de Apărare "Carol I"
